

VOJNE STRATEGIJE I

ASIMETRIČNO RATOVANJE

general-pukovnik dr. sc. Slavko Barić

SAŽETAK: Tema ove rasprave je razmatranje koncepta asimetričnog ratovanja i njegovog utjecaja na proces vojne inovacije u posthladnoratovskom razdoblju. Premda asimetrično ratovanje nije nova pojava, nakon završetka Hladnog rata značajno je intenziviran ovaj oblik ratovanja. Bit asimetričnog ratovanja je i danas nepromijenjena - nastojanje slabije strane da postigne pobjedu nad nadmoćnijim protivnikom korištenjem nekonvencionalnih načina djelovanja. Vođenje asimetričnog rata prisiljava vojne organizacije država Zapada da pronađu metode kojima mogu adekvatno odgovoriti ovoj ugrozi. Glavni cilj razmatranja je analiza procesa vojne inovacije na području donošenja vojnih doktrina, odnosno analiziranje načina na koji vojne organizacije planiraju i pripremaju svoje snage za izvođenje mirnodopskih i ratnih misija u uvjetima asimetričnog ratovanja.

Proces prilagodbe vojne doktrine razmatran je kroz analizu prilagodbe tri vojne organizacije (SAD, Ruska Federacija, NR Kina). Istraživanje pokazuje da uspješna vojna inovacija nije moguća ukoliko vojna organizacija ne omogući stvaranje i razvoj institucionaliziranog procesa analize i učenja u svojim redovima.

KLJUČNE RIJEČI: velika strategija, vojna strategija, vojna doktrina, SAD, Ruska federacija, Kina, asimetrično ratovanje.

Summary

The theme of this analysis is the concept of asymmetrical warfare and its impact on the process of military innovation in the post-Cold War period. Although asymmetric warfare is not a new phenomenon, after the Cold War this form of warfare has significantly intensified. The essence of asymmetric warfare is still unchanged – with the less effort achieve victory over a superior enemy using unconventional modes of action. Western military organization are forced to find methods that can adequately answer this endanger, asymmetrical warfare. The main objective is to analyze the process of military innovation in the adoption of military doctrine, ie analyzing how military organizations plan and prepare their forces for the execution of peacetime and wartime missions in terms of asymmetric warfare.

The process of adaptation of military doctrine was discussed by analyzing the three adaptations of the military organization (the United States, Russian Federation, People's Republic of China). Research shows that successful military innovation is not possible if the military organization does not allow the creation and development of an institutionalized process of analysis and learning in their courses.

Keywords: Grand strategy, military strategy, military doctrine, US, Russian Federation, China, asymmetrical warfare.

1. VOJNO DJELOVANJE I ASIMETRIJA

Asimetrično ratovanje nije nova vrsta rata već metoda vođenja rata koja je povijesno prisutna od početka organiziranog ratovanja i koja u današnjim prilikama dobiva nove oblike svoje operacionalizacije. Navedena promjena vidljiva je i u tradicionalnim područjima djelovanja oružanih snaga (konvencionalni sukob visokog intenziteta, protugerilsko ratovanje), ali i u novim područjima angažiranja vojnih organizacija (protuteroristička borba, borba protiv organiziranog kriminala, sudjelovanje u postkonfliktnoj stabilizaciji). U novim okolnostima vojne organizacije su prisiljene ne samo redefinirati način izvođenja svojih tradicionalnih misija, već i pronaći načine za izvođenje misija

koje su u prošlosti ili izbjegavale ili se nastojale minimalno involvirati u njihovo izvođenje.

U izvođenju njihovih tradicionalnih misija, visokotehnoške vojne organizacije zemalja Zapada sve više se susreću s protivnicima koji primjenom kombinacije načina djelovanja i visokotehnoških sredstava (često komercijalni proizvodi visoke tehnologije koji su slobodno dostupni na tržištu) uspješno negiraju dio, ili ponekad i glavninu, njihove prednosti. Na području konvencionalnog ratovanja primjer takvih napora predstavlja modernizacija oružanih snaga NR Kine, a na području protugerilske borbe neuspjela kratkotrajna kampanja koju su izraelske oružane snage vodile protiv libanonskog šijitskog pokreta Hezbollah 2006. godine.

Osim toga, sudjelovanje vojnih organizacijama u netradicionalnim misijama kao što su borba protiv terorizma i organiziranog kriminala te postkonfliktna stabilizacija, pokazuje kako su one nespremljene za ove zadaće. Međutim, vojne organizacije u mnogim slučajevima više ne mogu izbjeći involviranje u ove vrste misija.

U svim vrstama misija prisutni su i različiti oblici asimetričnog ratovanja. Stoga je za razumjevanje novih izazova koji se javljaju pred vojne organizacije u izvođenju postavljenih misija potrebno analizirati sve probleme koji proističu iz metoda asimetričnog ratovanja koje koriste protivnici koji mogu biti institucionalizirane vojne organizacije, ali i nedržavni subjekti (terotističke mreže, organizirani kriminal i sl.), ili oboje istovremeno.

a. Konvencionalno ratovanje

Ironično je kako je upravo na ovom području globalno širenje tehnologije dovelo do situacije da je prednost koju su donedavno uživale visokotehnoške oružane snage zemalja Zapada, posebno SAD, sada znatno narušena. U proteklih desetak godina tehnologija koja je oružanim snagama SAD-a omogućila spektakularnu pobjedu nad iračkom vojskom 1991. godine u operaciji Desert Storm postala je široko dostupna, i to kroz transfer najmodernije vojne tehnologije mnogim državama, ali i kroz sve veću dostupnost civilnih visokih tehnologija koje mogu imati primjenu i u vojne svrhe (tzv. dual-use technologies).

Ovaj globalni transfer tehnologije odvija se na dva načina. Na prvom mjestu je univerzalna dostupnost tehnologija koje su donedavno pripadale isključivo vojnoj sferi. Kao primjer može se navesti sve veća dostupnost

satelitskih snimaka, GPS navigacije, ili globalnih komunikacijskih mreža (Internet). Ovaj proces širenja visoke tehnologije olakšan je i činjenicom kako je danas nemoguće odvojiti proizvode vojne i civilne tehnologije. Tvrtke koje su se donedavno isključivo bavile razvijanjem i proizvodnjom vojnih sustava danas su prisiljene kompenzirati visoku cijenu razvoja ovih sustava primjenom tehnologija nastalih u njihovom razvoju na civilnom tržištu.

Na drugom mjestu je sve veća dostupnost visokotehnoloških oružanih sustava koje danas mogu nabaviti ne samo države već i nedržavni subjekti. Premda prodaja određenih kategorija oružja ostaje i dalje ograničena na države (npr. suvremeni borbeni zrakoplovi, oklopna vozila), cijeli niz modernog oružja i vojne opreme dostupan je državama, ali i drugim subjektima, kao što su ometači GPS sustava, oprema za noćno gledanje ili radiouređaji koji omogućavaju visok stupanj zaštite komunikacija.

Po pitanju modernog konvencionalnog oružja, njegova rastuća dostupnost dovodi do toga da se sve više koristi u sukobima nerazvijenih zemalja Trećeg svijeta, gdje je donedavno prevladavala upotreba starijih oružanih sustava koje su oružane snage zemalja Zapada povukle ili povlače iz upotrebe. Kao primjer, može se navesti nabava modernih lovačkih zrakoplova od strane Etiopije i Eritreje – Etiopija je nabavila ruske lovce MiG-29, a Eritreja Su-27. Drugi primjer je područje Latinske Amerike: za vrijeme Hladnog rata, SAD su uspješno blokirale napore zemalja regije u pokušajima nabave modernih borbenih zrakoplova kako bi smanjile mogućnost eskalacije postojećih sukoba između zemalja kontinenta u otvorene ratove. Stoga su i najveće države regije (Argentina, Brazil, Čile) bile prisiljene nabavljati borbene avione koji su jednu do dvije generacije zaostajali za najmodernijim borbenim letjelicama. Međutim, završetak Hladnog rata otvorio je i ovo tržište. Tako je Čile nabavio najmodernije lovce F-16, Venezuela Su-27, a Brazil je u tijeku priprema za nabavu novih lovaca. Na području jugoistočne Azije većina zemalja regije je u zadnjih petnaest godina nabavila nove moderne ratne brodove i podmornice, što je dovelo do ocjena koje navode da je na ovom području u tijeku utrka u pomorskom naoružanju. Opisani primjeri pokazuju kako među zemljama Trećeg svijeta raste mogućnost izbijanja konvencionalnih ratova u kojima će primjena visokotehnoloških oružanih sustava vjerojatno dovesti do velikih žrtava i razaranja.¹

1 Podaci o transferima konvencionalnih visokotehnoloških sustava iz razvijenih zemalja prema zemljama Trećeg svijeta između 2005. i 2008. godine pokazuju da, premda je u 2008. godini došlo do manjeg pada

Također, primjenom određenih vrsta oružanih sustava oružane snage slabijeg protivnika mogu nastojati smanjiti ili potpuno neutralizirati prednosti koje proizlaze iz primjene modernih oružanih sustava od strane visokotehnoloških oružanih snaga zemalja Zapada. Kao primjer ovakve vrste asimetričnog ratovanja može se navesti primjena lakih protuoklopnih vođenih raketnih sustava (POVRS) od strane Sirije u borbi protiv izraelskih oklopnih postrojbi. Uvidjevši inferiornost svojih regularnih pješačkih snaga u protuoklopnj borbi, sirijsko vojno zapovjedništvo odlučilo je primijeniti drugačiju taktiku. Pripadnici sirijskih specijalnih snaga organizirani su u male protuoklopne timove i uvježbavani u upotrebi POVRS Maljutka. Ovi timovi uvježbavani su za iznenadne napade iz zasjede na izraelske oklopne kolone. Navedena taktika prvi puta je primijenjena 1973. godine u četvrtom arapsko-izraelskom ratu. Posebno uspješna bila je za vrijeme izraelske invazije Libanona 1982. godine. Kako je konfiguracija zemljišta na području južnog Libanona bila nepovoljna za vođenje munjevitih oklopnih prodora, izraelske oklopne postrojbe bile su prisiljene napredovati uzduž manjeg broja komunikacijskih pravaca. Koristeći ovu činjenicu timovi sirijskih specijalnih snaga iznenadnim su raketnim udarima po vodećim elementima izraelskih oklopnih kolona uspješno usporavali izraelsko napredovanje (zbog terena koji je bio gotovo neprohodan za oklopna vozila, izraelske kolone morale su ostati na uskim putovima; u takvim uvjetima, svako onesposobljavanje čela kolone dovelo je do zaustavljanja napredovanja cijele postrojbe).²

Kao drugi primjer može se navesti djelovanje snaga tadašnje vojske Jugoslavije za vrijeme NATO-ove intervencije na Kosovu 1999. godine. Da bi umanjila efektivnost zračnih udara NATO-a, protivnička strana koristila je internet kao sredstvo za slanje upozorenja pri uzletu borbenih skupina aviona u Italiji, a 2. armija VJ je

vrijednosti prodanog oružja uslijed globalne ekonomske krize, zemlje Trećeg svijeta i dalje intenzivno nastavljaju programe nabave visokotehnološkog naoružanja. U ovom trendu vode zemlje na području istočne i južne Azije, nakon čega slijede zemlje Latinske Amerike i Afrike. Za podatke o transferima naoružanja zemljama u razvoju između 2001. i 2008. godine, vidi: Grimmert, Richard F., *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2001-2008*, Congressional Research Service, Washington DC, 4.9.2009.

2 Pollack, Kenneth M., *Arabs at War - Military Effectiveness, 1948-1991*, University of Nebraska Press, London 2004., str. 523-524, 530-531, 536-537, 543.

uspješno djelovala na području Kosova usprkos zračnoj nadmoći NATO-a (umjesto djelovanja velikih postrojbi koje su mogle biti lako otkrivene i uništene zračnim udarima, organizirane su borbene skupine veličine ojačane bojne, uz uspješnu primjenu maskiranja i varki).³

Ova dva primjera pokazuju kako slabiji protivnik može kroz metode asimetričnog ratovanja - kombinacijom primjene modernih oružanih sustava i taktičkih postupaka usmjerenih na iskorištavanje osobina terena kojeg dobro poznaje - uspješno djelovati protiv brojčano i tehnološki nadmoćnije strane u sukobu.

Druga manifestacija širenja moderne vojne tehnologije i njezino korištenje u vođenju asimetričnog ratovanja vidljiva je u nastojanjima određenog broja zemalja za razvojem oružja masovnog uništenja (nuklearno, biološko i kemijsko oružje) i sustava za njihovo prenošenje (borbeni avioni velikog dometa, balistički projektili zemlja-zemlja kratkog, srednjeg i interkontinentalnog dometa). Motivacija za nabavu oružja masovnog uništenja, a posebno nuklearnog oružja, može biti posljedica stalne eskalacije utrke u naoružanju dviju susjednih zemalja. Takav primjer predstavlja slučaj Indije i Pakistana. Obje zemlje, poticane konstantnom eskalacijom sukoba koji je započeo još podjelom Indije 1947. godine, konačno su nabavile nuklearno oružje i balističke projektele za njegovo prenošenje te jednom trenutku bile na rubu njegove upotrebe (kriza 1990. godine).⁴ U navedenom slučaju i dalje postoji ozbiljna mogućnost izbijanja nuklearnog sukoba između Indije i Pakistana u slučaju ozbiljne krize između obje zemlje, pošto ni jedna strana nema razrađenu nuklearnu doktrinu kao ni sustav odlučivanja o upotrebi nuklearnog oružja.

Međutim, motivacija može biti i nastojanje da se prijetnjom upotrebe nuklearnog oružja ponište prednosti tehnološki nadmoćnijeg protivnika. U navedenom kontekstu nuklearno oružje promatra se ne kao političko sredstvo odvratanja napada protivnika, već kao operativno sredstvo čija je primjena opravdana ako može dati željene rezultate. Pokušaji nekoliko zemalja (Irak za vrijeme vladavine Sadama Husseina, libijski pokušaji, sadašnji iranski program, nuklearni program Sjeverne Koreje) pokazuju kako

3 Vidi: Barić, Robert, Operacija Allied Force i ograničenja zračne moći, *Polemos* 5(1-2), 2002., str. 198-199, 202-203.

4 Za analizu dugotrajnog sukobljavanja, utjecaja navedenog činioca na odluku obje zemlje o razvoju nuklearnog oružja, te rasta nestabilnosti koji je uslijedio, vidi: Khan, Saira, Nuclear weapons and the prolongation of the India-Pakistan rivalry. U Paul, T.V. (urednik), *The India-Pakistan Conflict, An Enduring Rivalry*, Cambridge University Press, Cambridge 2005., str. 156-177.

se posjedovanje nuklearnog oružja u biti percipira kao metoda asimetričnog ratovanja, odnosno način da se odvрати napad nadmoćnijeg protivnika ili ako dođe do takvog napada da se nadmoćnijem protivniku nanese takva šteta da ukupna cijena njegove pobjede bude neprihvatljiva za političko vodstvo i javno mnijenje protivničke države.

Širenje civilne i vojne tehnologije otvara i druge mogućnosti asimetričnog djelovanja protiv nadmoćnijeg protivnika – kroz nastojanja za ometanjem i neutralizacijom njegove vojne i civilne informatičke strukture. Primjer koji ilustrira ove trendove je kinesko shvaćanje asimetrije i asimetrične strategije u nastojanju neutraliziranja potencijalnog visokotehnološkog protivnika koji je izrazito nadmoćan u odnosu na kinesku stranu.

Kinesko poimanje asimetrije može se vidjeti u jednoj od kineskih definicija asimetrične strategije – njezina asimetrična osobina odnosi se na korištenje različitih načina za osiguravanje nadmoći nad protivnikom.⁵ Ovakvo shvaćanje asimetrije proizlazi iz činjenice da kineske oružane snage usprkos modernizaciji provedenoj u zadnja tri desetljeća i dalje nisu sposobne za pobjedu u izravnom konvencionalnom sukobu s (prema kineskim pogledima) glavnim mogućim protivnikom, Oružanim snagama SAD-a.

S obzirom na veliko zaostajanje kineskih oružanih snaga u odnosu na moderne vojne organizacije zapadnih zemalja na početku razdoblja kineskog otvaranja svijetu (početak osamdesetih godina prošlog stoljeća), kao i činjenicu da zbog potrebe modernizacije kineske ekonomije i društva u cjelini modernizacija oružanih snaga nije imala prioritet,⁶ NR Kina je morala razviti specifičnu strategiju modernizacije svoje oružane sile (PLA). Usprkos relativno velikim izdvajanjima za obranu, Kina nije imala dovoljno sredstava za kompletnu modernizaciju svoje oružane sile. Stoga, umjesto pokušaja modernizacije svih komponenti svojih oružanih snaga, Kina je odlučila kombinirati modernizaciju određenih grana njezine vojske (prioritet su dobile zračne snage i ratna mornarica, a kopnena vojska stavljena je na zadnje mjesto; no čak i prioritetne grane nisu u potpunosti modernizirane) s razvojem specifičnih načina djelovanja protiv potencijalno nadmoćnijeg protivnika. Ovi specifični načini djelovanja zasnivali su se na iskorištavanju slabosti potencijalnih protivnika.

5 Vidi: Reisdorff, Nicholas R., *Winning the hundred battles: China and asymmetric warfare*, US Army Command and General Staff College, Forth Leavenworth, 2003., str. 1-2.

6 Prioritet je imao razvoj kineske ekonomije, a od četiri velike modernizacije modernizacija oružanih snaga NR Kine bila je na zadnjem mjestu.

U kineskoj percepciji glavni potencijalni protivnik obnovi moći Kine su SAD. Za kinesku stranu, visokotehnološke Oružane snage SAD-a su s jedne strane uzor daljeg razvoja kineske oružane sile. Oružane snage SAD-a su u njihovu viđenju najorganiziranija i tehnološki najnaprednija vojna organizacija na svijetu u ovom trenutku. Što je još važnije, američke oružane snage i koncepti djelovanja u zadnja dva desetljeća nekoliko puta su uspješno isprobani: u Iraku 1991. i 2003. godine, na Kosovu 1999. godine i u Afganistanu 2001. godine. Ali, vojna sila SAD-a je također i glavni potencijalni protivnik PLA. Kineski politički i vojni vrh bio je izuzetno uznemiren američkom pobjedom protiv Iraka u operaciji Desert Storm 1991.godine. Te strahove potvrdila je američka pobjeda u zračnoj kampanji nad Kosovom osam godina kasnije. Američka tehnološka nadmoć koja je omogućila brzu i jasnu pobjedu u oba sukoba kinesku stranu prisilila je na ponovno razmatranje kineskih pretpostavki o modernom ratovanju, a time i pretpostavki na kojim je do tada razvijana kineska vojna sila.

Ključni cilj kineske vanjske i sigurnosne politike osiguravanje je kineske sfere utjecaja na području zapadnog Pacifika, što je preduvjet za reunifikaciju Tajvana, kontrolu Južnokineskog mora (i otočja Spratly), te neutralizaciju japanske vojne moći u slučaju ponovne militarizacije Japana. U ostvarivanju ovih ciljeva moguća je i vojna konfrontacija s Rusijom, Indijom, Japanom, te sa SAD-om. Od svih ovih protivnika najopasnije su SAD, s obzirom da ostvarivanje kineskih ambicija dovodi u pitanje položaj SAD kao regionalnog hegemonu. Usprkos dosadašnjoj vojnoj modernizaciji Kina i dalje ne može biti sigurna u pobjedu u slučaju konvencionalnog vojnog sukoba s ovim državama, a posebno sa SAD-om. Dovođenje njezine vojne sile na razinu visokotehnoloških vojnih organizacija zapadnih država trajat će još desetljećima. U međuvremenu, PLA mora identificirati područja razvoja njezinih sposobnosti koja je moguće relativno brzo razviti uz ne prevelika ulaganja sredstava, a pomoću kojih se nadmoćnijem protivniku mogu nanijeti teški gubici. Navedeni proces predstavlja bit razvoja sposobnosti asimetričnog ratovanja PLA.⁷

Možda najbolji primjer kineskog razmišljanja o asimetričnom ratovanju predstavlja knjiga Neograničeno ratovanje⁸ koja se zalaže za pobjedu nad potencijalnim protivnikom kroz napad na njegove oružane snage, ali i na

7 Detaljnije o strategiji asimetričnog ratovanja koju razvija PLA vidi u nastavku ovog rada u dijelu posvećenom analizi NR Kine (str. 301-349).

8 Liang, Qiao i Xiaosui, Wang, Unlimited Warfare, Beijing 1999.

sve elemente njegove nacionalne moći (politička, ekonomska i informatička infrastruktura protivnika).

Dio kineskih analitičara smatra da u ovom trenutku ne postoji potreba za razvijanjem moderne mehanizirane vojske koja bi se mogla suprotstaviti oružanim snagama SAD. Umjesto toga, u krugovima PLA sve veći značaj daje se konceptu informatičkog ratovanja koje predstavlja bit tekuće revolucije u vojnim sposobnostima (RMA – Revolution in Military Affairs). Na konferenciji održanoj 1995. godine predstavnici PLA su zaključili kako kombinacija vojne revolucije i informatičke tehnologije predstavlja proces koji će u XXI. stoljeću stvoriti utjecaj na uspostavljenju globalnu ravnotežu na području vojnih sposobnosti, te postepeno pretvarati mehanizirano ratovanje u informatičko ratovanje, te da takva transformacija mora biti cilj PLA.⁹

Kineski stratezi vide sadašnju RMA kao sredstvo koje će omogućiti PLA ubrzani razvoj sposobnosti vođenja informatičkog ratovanja, u istom vremenskom periodu kada se te sposobnosti budu razvijale u okviru OS SAD.¹⁰ Kineski koncept informatičkog ratovanja zasnovan je na četiri komponente:¹¹

1. Izvođenje preciznih udara – korištenje precizno vođenih oružanih sustava za napade na zapovjedna i komunikacijska čvorišta protivnika kako bi se paralizirale njegove vojne snage na bojištu. Uspješno izvođenje ovih udara traži precizno lociranje ovih čvorišta, što traži kombinirano djelovanje svemirskih izvidničkih sustava, djelovanja specijalnih snaga, te iskorištavanje sposobnosti elektronskog ratovanja.
2. Elektronsko ratovanje – sastoji se od obrambene komponente (zaštita vlastitih elektronskih sustava, primjena protumjera usmjerenih na ekvivalentne protivničke sustave – npr. korištenje proturadarskih projektila) i napadne komponente (primjena elektronskih protumjera, ometanje protivničkih sustava, izvođenje fizičkih napada na sustave protivnika).

9 Vidi: Wang, Vincent Wei-cheng, *Winning the War Without Fighting? Overcoming the Superior with the Inferior? China's Information Warfare Strategies and Implications for Assymetric Conflict in the Taiwan Strait*, Department of the Political Science, University of Richmond, 2002., str. 19-20.

10 Ibid, str. 26-27.

11 Vidi: Mulvenon, James, *The PLA and Information Warfare*. Objavljeno u Mulverton, James H. i Yang, Richard H. (urednici), *The People's Liberation Army in the Information Age*, RAND, Santa Monica 1998., str. 175-186.

3. Psihološko ratovanje i zavaravanje – provođenje propagandne kampanje usmjerene na potkopavanje volje protivničke populacije za borbom, pokušaji utjecanja na volju za borbom protivničkih boraca, izoliranje sukoba (sprječavanje trećih strana u involviranju u sukob).
4. Napadi na kompjuterske mreže – izravni napadi na cjelokupnu informatičku strukturu protivnika (vojne informatičke mreže, civilna informatička struktura radi ometanja ili potpune neutralizacije ekonomske, transportne, komunikacijske i energetske infrastrukture protivnika).

Kineska Bijela knjiga o obrani iz 2006. godine¹² daje poseban naglasak na proces informatizacije PLA (xinxihua), odnosno poboljšavanje sposobnosti PLA u korištenju najnovijih tehnologija na području zapovjednih i komunikacijskih sustava, obavještajnih sustava, trenažnih sustava i visokopreciznih oružanih sustava. Primjena novih automatskih zapovjednih sustava međusobno povezanih sa satelitskim podatkovnim vezama, elektrooptičkim kablovima i visokofrekventnim digitalnim radio sustavima omogućava znatno učinkovitije združeno planiranje svih grana PLA, te ujedno i smanjivanje broja zapovjedništava. Informatizacija PLA vidljiva je i u primjeni novih sustava za prikupljanje podataka i nadzor smještenih u svemiru, razvoju protusatelitskog oružja ili primjeni simulacijskih sustava za obuku vojnika. U okviru PLA provodi se intenzivni program edukacije vojnika u kibernetičkom ratovanju (cyber warfare). Sve to upućuje na zaključak kako se PLA transformira iz masovne vojne organizacije namijenjene za vođenje dugotrajnog rata iscrpljivanjem protivnika na području nacionalnog teritorija u oružane snage sposobne za vođenje kratkotrajnih sukoba visokog intenziteta duž granica nacionalnog teritorija protiv visokotehnoloških protivnika – odnosno za vođenje "lokalnih ratova u uvjetima informatizacije".

Informatizacija PLA treba kineskim oružanim snagama omogućiti primjenu taktike koju u kineskoj stručnoj literaturi ima naziv shashoujian, toljaga ubojice.¹³ Ovaj slikoviti naziv

12 China National Defense in 2006, Beijing 2006. (<http://www.china.org.cn/english/features/book/194421.htm>).

13 Za prikaz ovog koncepta, vidi: Bruzdinski, Jason E., *Demystifying Shashoujian: China's "Assassin's Mace" Concept*. Objavljeno u Scobell, Andrew i Lilley, James R (urednici), *Civil-Military Change in China: Elites, Institutes, and Ideas after the 16th Party Congress*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College 2004., str. 309-364.

opisuje primjenu oružja ili taktike koji zadaju udarce protivniku primjenom pažljivo proračunatih iznenadnih poteza, te se na taj način mijenja odnos snaga između dva protivnika. Ovakvi udari zasnivaju se na ignoriranju uobičajenih pravila ratovanja radi izjednačavanja odnosa snaga između jačeg i slabijeg protivnika. Dakle, radi se o metodama asimetričnog ratovanja kojima se jačem protivniku treba nanijeti odlučan udarac koji će ga onesposobiti.

Za ostvarivanje tog cilja prema zapadnim analizama Kina je razvila nekoliko oružanih sustava velike razorne moći – mali nuklearni arsenal koji vjerojatno uključuje i neutronske bombe, protusatelitsko oružje, oružje koje neutralizira protivničke sustave elektromagnetskim impulsom. Međutim, upotreba ovih oružja ima i svoju visoku cijenu – na primjer, upotreba nuklearnog oružja može nanijeti štetu i samoj Kini ako ga upotrijebi na svom vlastitom području, a uz to uvijek postoji i opasnost od dalje eskalacije nuklearnog sukoba. Zbog toga, premda nema namjeru odreći se upotrebe ovih oružja kao krajnjeg sredstva, Kina razvija i sposobnosti informatičkog ratovanja kao načina nanošenja gubitaka protivniku bez posljedica koje bi proizašle npr. iz upotrebe nuklearnog oružja. Kineska vojna doktrina naglašava upotrebu asimetričnog ratovanja protiv nadmoćnijeg protivnika, a ključna metoda vođenja asimetričnog ratovanja je informatičko (cyber) ratovanje, koje predstavlja način zadavanja odlučnog udara bez rizika povezanih s upotrebom oružanih sustava čija upotreba stvara neprihvatljivu kolateralnu štetu.

Navedeni primjeri pokazuju kako je asimetrično ratovanje danas postalo sastavni dio konvencionalnih borbenih djelovanja. Širenje vojne i civilne tehnologije omogućava i vojnim organizacijama zemalja Trećeg svijeta da za relativno mala sredstva nabave najmodernije oružane sustave, čijom upotrebom mogu nanijeti značajne gubitke nadmoćnijem protivniku. Nastojanja nekoliko država za nabavom oružja za masovno uništenje (nuklearno, kemijsko, biološko oružje) i sustava za njihovo prenošenje (balistički projektili, krstareći projektili, jurišni borbeni zrakoplovi). Ali, to širenje tehnologije dovodi i do upotrebe drugih načina vođenja asimetričnog ratovanja u konvencionalnom sukobu. Oni nisu namijenjeni za izravno uništavanje protivničkih oružanih sustava, već za nanošenje udara protivničkoj vojnoj i civilnoj informatičkoj, komunikacijskoj, transportnoj strukturi. Kineski primjer najbolje ilustrira takve napore. U ovakvoj situaciji čak i tehnološki nadmoćnija strana u sukobu mora primjenjivati metode asimetričnog ratovanja kako bi

sprječila protivnika da joj primjenom tih metoda nanese nepopravljivu štetu.

b. Gerilsko ratovanje

Sve do sredine XX. stoljeća gerilsko ratovanje percipiralo se kao jedan od vojnih oblika vođenja ratnih sukoba. Klasična gerilska taktika (iznenadni napadi nakon čega su se gerilske snage povlačile i izbjegavale borbu s nadmoćnijim protivnikom) mogla se primjenjivati i od strane regularnih vojnih organizacija (partizansko ratovanje u pozadini protivnika radi ometanja njegove opskrbe) ali i od strane njihovih nekonvencionalnih protivnika (npr. u kolonijalnom ratovanju, gdje su protivnici vojnim snagama kolonijalnih sila bile pobunjeničke skupine sastavljene od lokalnog stanovništva). U oba slučaja cilj vođenja gerilskog ratovanja bilo je oslabljivanje protivnika radi njegova izbacivanja s određenog teritorija ili nanošenja vojnog poraza. Vrlo rijetko je strana koja je pribjegavala gerilskom ratovanju imala neke šire ciljeve od poraza protivnika. U skladu s tom logikom vojne organizacije koje su se borile protiv gerilaca cijelu su protugerilsku borbu shvaćale isključivo kao neutralizaciju nekonvencionalnog protivnika, te su svoje djelovanje usmjeravale isključivo na mjere koje su trebale vojno neutralizirati protivnika bez razmišljanja o širim posljedicama takvih mjera.¹⁴

Ovakva situacija počela se mijenjati u tridesetim i četrdesetim godinama prošlog stoljeća, kada dolazi do postepene transformacije gerilskog ratovanja u revolucionarni rat, odnosno kombiniranja klasične taktike gerilskog ratovanja sa socijalnim, političkim, ekonomskim i psihološkim djelovanjem. Primarna motivacija gerilskih pokreta sada više nije samo vojna pobjeda, već ostvarivanje određenog ideološkog cilja. Disidentske skupine sada kroz kombinaciju vojnog djelovanja, subverzije i propagande, motivirane ideologijom (komunističkom, nacionalističkom ili kombinacijom obje), nastoje radikalno promijeniti državnu strukturu radi osvajanja vlasti.

Nakon 1945. godine nastaje novi naziv za gerilsko ratovanje - pobunjeničko ratovanje (insurgency) – koji je označio opisanu transformaciju. U mnogim slučajevima pobuna je pokretana kao način za postizanje nacionalnog

14 Tako je taktika rekoncentracije (preseljenje cjelokupnog stanovništva područja u kome je izbila pobuna protiv kolonijalnih gospodara) bila izvođena bez obzira na posljedice za lokalno stanovništvo, što je dugoročno samo jačalo otpor protiv kolonijalnog osvajača.

oslobađanja kolonijalnih naroda, ali i s paralelnim ostvarivanjem ideološkog cilja – promjene političkog poretka po osvajanju vlasti. Pobuna je obično otpočinjala u ruralnim područjima, gdje su postojali najbolji uvjeti za postepeno jačanje gerilskog pokreta. S vremenom, gerilski pokret bi se postepeno transformirao u konvencionalnu vojnu organizaciju, koja će u završnoj fazi borbe biti sposobna poraziti oslabljenog protivnika. Opisani scenarij bio je vidljiv u procesu osvajanja vlasti od strane Mao Tse Tunga i kineskih komunista na području Kine, ili osvajanju vlasti od strane Viet Konga na području Sjevernog Vijetnama između 1945. i 1954. godine.

Krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća došlo je do dalje transformacije gerilskog ratovanja, kroz njegovu pojavu u urbaniziranim područjima i prerastanje u fenomen urbane gerile.¹⁵

Posthladnoratovsko razdoblje dovodi do daljeg transformiranja gerilskog ratovanja. Primjer takve transformacije je promjena načina djelovanja gerilskog pokreta FARC u Kolumbiji. Za vrijeme Hladnog rata na području Latinske Amerike gerilske skupine razvile su poseban model djelovanja. Gerilski pokreti organizirali su se kao organizacije sa snažnim ali i rigidnim ideološkim programom, koji je određivao strategiju djelovanja gerilskog pokreta. Ideološka rigidnost koja je karakterizirala latinskoameričke gerilske pokrete ograničavala je njihovo operativno djelovanje (strategije djelovanja određivale su se prema ideološkim ciljevima pokreta, a ne prema stvarnoj situaciji na terenu). Rezultat je bio nesposobnost gerilskih pokreta u prilagođavanju promjenama koje su se događale na terenu, te njihova slaba vojna efikasnost u odnosu na protivničke snage. K tome, gerilske organizacije ovisile su od vanjske potpore drugih država po pitanju opskrbe oružjem. Kolumbijski gerilski pokret FARC početkom devedesetih godina prošlog stoljeća odbacio je navedeni model djelovanja: promjene su se sastojale u odbacivanju ideološke rigidnosti i prihvaćanju umjerenijeg političkog programa, jačanju vojnih sposobnosti, stvaranju vlastitih izvora financiranja i nabave oružja, te postizanju visokog stupnja decentralizacije organizacije FARC-a uz zadržavanje dovoljnog stupnja kohezije za uspješno djelovanje. Koristeći navedeni model djelovanja FARC je u razdoblju od 1996. do 2005. godine bio sposoban ne samo stupati u izravnu borbu s kolumbijskom vojskom, već je pod kontrolom držao velike

15 Za prikaz fenomena urbane gerile, vidi: Jenkins, Bruce M., *Soldiers Versus Gunmen: The Challenge of the Urban Guerilla Warfare*, Rand, Santa Monica, 1974.

dijelove Kolumbije. Tek nakon konsolidacije političkog vodstva (dolazak na vlast administracije predsjednika Uribea) i promjene taktike djelovanja kolumbijske vojske FARC je između 2006. i 2008. godine praktično razbijen.¹⁶

Transformacija klasičnog gerilskog ratovanja pred vojne organizacije nakon II svjetskog rata postavila je potrebu drugačijeg pristupa vođenju protugerilske borbe. Metode protugerilske borbe koje su se primjenjivale u kolonijalnom ratovanju bile su usredotočene isključivo na postizanje vojne pobjede nad protivnikom koji nije imao šire političke ciljeve. U takvoj situaciji vojna organizacija mogla se usredotočiti na vojne protumjere, odnosno metode djelovanja koje je najbolje poznavala, prepustivši postkonfliktnu pacifikaciju određenog područja kolonijalnoj administraciji. Ali, u ratovima vođenim nakon 1945. godine cilj gerile postiže se provođenjem sustavne i dugotrajne indoktrinacije stanovništva kroz kombinaciju propagande, različitih nevojnih oblika djelovanja (npr. organiziranje štrajkova, mirnih prosvjeda i sl.), i vojnog djelovanja. U ovakvim okolnostima isključivo vojni odgovor nije dovoljan - vojna organizacija sada je prisiljena da u vojno djelovanje uključi i niz mjera usmjerenih na dugoročno pridobivanje lokalnog stanovništva - od vođenja propagandnih aktivnosti do zaštite lokalnog stanovništva, pružanja različitih oblika pomoći stanovništvu (zdravstvena zaštita, izgradnja lokalne ekonomske i prometne infrastrukture i sl.). Ovakva prilagodba zahtijeva ne samo razvijanje nevojnih sposobnosti u okviru vojne organizacije, već i razvoj drugačije organizacijske kulture potrebne za izvođenje protugerilske borbe u novim uvjetima. Neke vojne organizacije pokazale su se sposobne za provođenje ovih promjena, dok su druge zakazale. Kao primjer uspješnog prilagođavanja novim uvjetima protugerilske borbe može se navesti britansko djelovanje u Malaji od 1948. do 1960. godine, koje je dovelo do formuliranja danas općeprihvaćenog modela protugerilske borbe. Kao primjer neuspjeha može se navesti iskustvo američke vojske u Vijetnamu (1965.-1972. godine).

16 Za prikaz modela djelovanja FARC-a, vidi: Ortiz, Román D., *Insurgent Strategies in the Post-Cold War: The Case of the Revolutionary Armed Forces of Colombia*, *Studies in Conflict & Terrorism* 25(2), 2002., str. 127-143.

i. Britanska protugerilska kampanja u Malaji.

U prvoj fazi borbe protiv komunističke gerile (1948.-1952. godine) britanske snage pokušale su postići pobjedu vojnim sredstvima. Međutim, nakon prvobitnog neuspjeha, britanska vojska je odlučila primijeniti strategiju kontrole stanovništva koja je postala poznata pod nazivom "isušivanje močvare" (draining the swamp).¹⁷ Bit ove strategije bila je u uspostavljanju efikasne kontrole nad dijelom kineske populacije (oko 500.000 od ukupno pet milijuna Kineza koji su živjeli na području Malaje) koja je podupirala gerilce. Nova strategija provedena je između 1951. i 1957. godine, a sastojala se u masovnom premještanju dijela kineske populacije u tzv. "Nova sela", čime je komunistička gerila izgubila logističku bazu za djelovanje što je dovelo do njezinog postepenog slabljenja i konačnog nestanka.¹⁸

Preseljenje dijela stanovništva u novonapravljena utvrđena i kontrolirana sela (ukupno je napravljeno 423 sela) bilo je praćeno mjerama koje su nastojale umanjiti poremećaje u životu preseljenih. Životni uvjeti u novim selima bili su znatno bolji u odnosu na prijašnji način života (bila je osigurana zdravstvena zaštita, obrazovanje i mogućnost zaposlenja), a konačna mjera koja je pridobila kinesku manjinu bilo je davanje prava na zemlju. Kombinacija ovih mjera ne samo da je uništila potporu gerilskom pokretu, već je dovela i do organizacije lokalnih milicijskih postrojbi pod britanskim i malajskim nadzorom koje su se uspješno angažirale u obrani sela. Na taj način britanske snage oslobođene su zadaće čuvanja novoosnovanih seoskih zajednica i mogle su se angažirati u aktivnim operacijama na terenu (ako se ukazala potreba, britanske snage bi kratkotrajno ojačale obranu određenog sela). Primijenjena strategija zasnivala se na neizravnom pristupu, postupnoj izgradnji povjerenja kod lokalnog

17 Vidi: Markel, Wade, *Draining the Swamp: The British Strategy of Population Control*, *Parameters* 36(2), 2006., str. 35-48.

18 Komunistička partija Malaje koja je povela gerilski rat nikada nije uspjela zadobiti opću potporu stanovništva na području Malaje - Malajci su prezirali kinesku manjinu koja je u XIX. stoljeću dovedena radi osiguravanja jeftine radne snage na plantažama kaučuka i u rudnicima, a gradsko stanovništvo (malajsko i kinesko) nije pokazalo nikakav interes za podupiranjem glavnog cilja gerilaca, uspostave socijalizma u Malaji. Oko 500.000 Kineza koji su podupirali njezino djelovanje bili su seljaci-bezzemljaši koji su obrađivali zemlju na koju nisu imali pravo.

stanovništva, prvo u područjima gdje je utjecaj gerilaca bio najslabiji.¹⁹

Rezultati su bili vidljivi 1957. godine - brojnost gerilaca je pala a oko 8000 1952. godine na samo oko 2000; premda su aktivnosti gerile nastavljene do 1960. godine, gerilski pokret bio je slomljen.

ii. Američka protugerilska strategija u Vijetnamu.

Za razliku od britanskog pristupa, SAD su u Vijetnamu primijenile protugerilsku strategiju primarno zasnovanu na upotrebi vojnih sredstava. Ta razliku od Velike Britanije SAD nikada nisu bile kolonijalna sila, te stoga nisu ni razvile pristup vođenja protugerilske borbe koji će kombinirati vojna i nevojna sredstva. Prema Nialu Fergusonu, SAD i njezin vojni aparat obilježeni su "sindromom Terminatora" - razvijanjem sposobnosti za anihilaciju protivnika, ali ne i za izgradnju i rekonstrukciju. Na području vođenja sukoba niskog intenziteta to se prenosi na isključivo oslanjanje na vojnu silu i zanemarivanje sposobnosti za pružanje pomoći ugroženim državama u revitalizaciji njihove političke i ekonomske strukture, što je danas ključno za postizanje uspjeha u protugerilskom ratovanju.

Oslanjanje na vojnu silu kao primarno sredstvo za rješavanje sukoba dovelo je i do stvaranja institucionalne kulture u okviru oružanih snaga SAD koja se zasnivala na navedenoj paradigmi. U takvom pogledu, angažiranje američke vojne sile u vođenju malih ratova nije se preferiralo - za razliku od konvencionalnog vojnog sukoba gdje je protivnik poznat i vidljiv, u gerilskom sukobu protivnika je teško locirati, borba protiv njega je dugotrajna i zahtijeva angažiranje velikih resursa, a ishod sukoba je neizvjestan.

Iz navedenih razloga oružane snage SAD-a nisu se uspjele prilagoditi uvjetima koji su vladali za vrijeme vijetnamskog rata.²⁰ Za američku vojsku primarni protivnik nije bio južnovijetnamski gerilski pokret Viet Kong, već regularne oružane snage Sjevernog Vijetnama koje su predstavljale tradicionalnog protivnika protiv kojeg se mogla primijeniti konvencionalni način ratovanja. Druga posljedica takve institucionalne kulture bila je preveliko oslanjanje na najmoderniju vojnu tehnologiju, zasnovano na premisi kako je kvantitativno i kvalitativno povećanje borbene moći

¹⁹ Vidi: Nagl, 2005., str. 74-76.

²⁰ Vidi: Nagl, 2005., str. 198-204.

zasnovano na novoj tehnologiji primjenjivo i u borbi protiv gerilskog protivnika. Bit uspješnog vođenja protugerilske borbe - pridobivanje lokalnog stanovništva kroz programe pacifikacije i pružanja socijalne i ekonomske pomoći - bila je zanemarena. Dva programa - program CORDS (1969.-1972.) i marinski program Combined Assistance Platoon Program²¹ - pokazali su mogućnosti kombiniranja vojnih i nevojnih metoda u protugerilskoj borbi, ali njihov potencijal je zanemaren. Umjesto toga, u vođenju protugerilske borbe ostao je dominantan vojni pristup.

Oba iskustva pokazuju rastuću kompleksnost protugerilskog ratovanja i probleme pred kojima se vojna organizacija nalazi u traženju uspješnog odgovora na ovu ugrozu. Vojna moć se ne može zaobići u protugerilskoj borbi, ali vrlo rijetko je sama za sebe dovoljna za pobjedu. Čuveni marinski priručnik za vođenje malih ratova navodi kako se umjesto cilja postizanja maksimalne moći u ovim sukobima rezultat ključan za pobjedu mora postići s minimalnom upotrebom sile i minimalnim ljudskim žrtvama.²² Ključ za uspjeh u protugerilskoj borbi ostaje pobjeda na političkom području, jer je dosadašnja praksa pokazala kako su vojne strategije usmjerene samo na fizičko uništenje protivnika kontraproduktivne.

Navedeni primjeri pokazuju kompleksnost moderne gerile, pri čemu protivnik za ostvarivanje svog cilja koristi različite metode asimetričnog ratovanja. Stoga protugerilska borba mora predstavljati integralni napor u kome je vojna komponenta djelovanja podređena ostvarivanju cilja ključnog za pobjedu - pridobivanja lokalnog stanovništva. Ovaj cilj ostvaruje se kombinacijom mjera koje trebaju lokalnom stanovništvu pružiti trenutnu sigurnost, ali i perspektivu sigurne budućnosti (zemljišna reforma, zdravstvena zaštita, uspostava obrazovnog sustava, davanje lokalne autonomije - odnosno davanja stvarne alternative u odnosu na političke ciljeve gerilskog pokreta), te mjera kojima se neutralizira politička i ekonomska struktura vlasti koju je uspostavila gerilska organizacija.

21 Program CORDS (Civil Operations and Revolutionary Development Support) postigao je određeni ograničen uspjeh kroz koordinaciju aktivnosti usmjerenih na pružanje sigurnosti južnovijetnamskim selima u kombinaciji sa programima ekonomskog razvoja. Sličan je bio i marinski program zasnivao se na pružanju sigurnosti seoskim zajednicama kroz razmještanje voda marinaca u te zajednice. Marinci su uz zaštitu uvježbavali lokalne milicijske snage te pružali medicinsku i drugu pomoć lokalnom stanovništvu.

22

Svaka protugerilska strategija se mora zasnivati na integraciji napora svih sudionika protugerilske borbe. Ali, to jedinstvo napora i danas nije jednostavno postići. Praksa je pokazala da se vojna organizacija u protugerilskoj borbi i dalje uglavnom fokusira na vođenje borbenih operacija protiv gerilaca, dok se politička i ekonomska stabilizacija ostavlja lokalnoj vladi ili civilnim agencijama. Dosadašnji rad PRT timova u Afganistanu, te sada raspuštene Privremene koalicijske vlade (Coalition Provisional Authority) u Iraku pokazuju kako usprkos svim lekcijama iz prošlosti i dalje nije jednostavno postići punu integraciju civilnih i vojnih napora u protugerilskoj borbi. Stoga, premda je vođenje protugerilske borbe i dalje jedna od tradicionalnih zadaća vojnih organizacija, mnoge vojske i danas ovu problematiku shvaćaju preusko, i dalje se usmjeravajući na isključivo vojne aspekte protugerilske borbe.

Zadnji primjer ovakvog uskog pristupa je djelovanje oružanih snaga u Iraku između 2003. i 2006. godine - vojna usmjerenost na borbu protiv sunitske i šiitske gerile i al-Qaide, pri čemu je naglasak bio na velikim konvencionalnim operacijama dovelo je do katastrofalnih rezultata.²³ Tek je primjena nove strategije integriranog vojnog i civilnog djelovanja od 2007. godine dovela do određenog stupnja stabilizacije Iraka. Stoga izazov vođenja protugerilskog ratovanja u novim uvjetima i dalje ostaje otvoren za vojne organizacije.

c. Međunarodni terorizam i organizirani kriminal

Navedene dvije ugroze danas se mogu navesti kao glavni globalni sigurnosni problemi u posthladnoratovskom svijetu. U zadnja dva desetljeća došlo je ne samo do globalnog povećanja terorističkog djelovanja, već i do promjene karaktera terorizma. Istovremeno, snaženje globalizacijskih procesa dovelo je i do globalnog rasta organiziranog kriminala. Osim njihovog jačanja, sve je prisutnije i povezivanje obje sigurnosne ugroze. Kombinirano djelovanje terorizma i organiziranog kriminala danas predstavlja opasnost i za razvijene zemlje Prvog svijeta, ali i za zemlje u razvoju na području Trećeg svijeta. Teroristički napadi na SAD 2001. godine, Moskvu 2002. godine, Lisabon i London 2004. i 2005. godine, te stalne akcije terorista u

²³ Za prikaz navedenog djelovanja oružanih snaga SAD 2003. i 2004. godine, vidi: Ricks, Thomas E., *Fiasco: The American Military Adventure in Iraq*, Penguin Books, London 2006., str. 214-290.

Indiji i Pakistanu samo su neki od primjera koji oslikavaju opasnost koju predstavlja terorizam. Mijenjaju se i načini djelovanja organiziranog kriminala, koji sve više koristi metode djelovanja gerilskih i terorističkih organizacija kako bi destabilizirao vlasti određene države. Sadašnja situacija u Meksiku gdje se u dijelovima zemlje ozbiljno narušeno funkcioniranje vlasti uslijed djelovanja kriminalnih mreža krijumčara narkotika jasno pokazuje opasnost koju predstavlja transnacionalni organizirani kriminal.²⁴

Ovakva situacija ponovno dovodi do zahtjeva za angažiranjem vojnih organizacija u borbi protiv terorizma i organiziranog kriminala. Ovo nisu tradicionalne zadaće vojne organizacije, a iskustvo je pokazalo kako po organizacijskoj kulturi, opremi i treningu, te načinu djelovanja one nisu najpogodnije sredstvo za borbu protiv tih ugroza. Možda najbolji primjer predstavlja angažiranje britanske vojske u Sjevernoj Irskoj radi borbe protiv terorističke organizacije IRA-e, u kojoj je britanska vojska koja nije bila spremna za takvu zadaću u razdoblju između 1969. i 1972. godine dovela do jačanja djelovanja IRA-e.

Bez obzira na iskustvo iz prošlosti, u budućnosti vojne organizacije će morati posvećivati rastuću pažnju razvoju sposobnosti koje će se moći upotrijebiti u borbi protiv terorizma i organiziranog kriminala. Premda će se vojne organizacije rjeđe upotrebljavati u borbi protiv terorizma i organiziranog u razvijenim zemljama Zapada koje za tu namjenu imaju razvijene odgovarajuće policijske snage, praksa pokazuje kako ovo postaje redovna uloga vojske u međunarodnim operacijama potpore miru, te u procesu postkonfliktne rekonstrukcije. Iz navedenih razloga moderne vojne organizacije moraju početi posvećivati odgovarajuću pažnju razvoju određenih sposobnosti za borbu protiv terorizma i organiziranog kriminala, premda to tradicionalno nije područje njihova djelovanja.

i. Terorizam

Kad se govori o terorizmu prvi problem koji se pojavljuje u analizi je njegova precizna definicija. Danas postoji više od stotinu definicija terorizma, pri čemu neke definicije opravdavaju, a druge osuđuju terorizam. Tako bogate i razvijene države generalno osuđuju terorizam, dok slabije i ekonomski razvijene države pronalaze opravdanje za

²⁴ Vidi: Knowles, Gordon James, Threat Analysis: Organized Crime and Narco-Terrorism in Northern Mexico, Military Review LXXXVIII(1), 2008., str. 73-84.

korištenje terorizma kao načina za ostvarivanje određenih političkih ciljeva. Međutim, upravo ovaj problem definicije terorizma upućuje na njegovu bit - terorizam nije ideologija, već metoda za ostvarivanje političkih ciljeva primjenom političkog nasilja. Terorizam je sredstvo koje koriste različiti ideološki pokreti - od pojedinih država, preko ekstremnih ljevičarskih i desničarskih skupina, do etničkih i religijskih pokreta. Terorizam je stoga fenomen čija se priroda i pojavnost konstantno mijenja i prilagođava; da bi se terorizam mogao sagledati kao sigurnosna ugroza na početku XXI. stoljeća, treba shvatiti bit sadašnjeg vala terorizma koji se pojavio u osamdesetim godinama prošlog stoljeća.

Bez obzira na raznolikost definicija terorizma, jedna ključna osobina terorizma prisutna je u svim definicijama - to je premisa da je terorizam čin političkog nasilja usmjeren prema stvaranju psiholoških učinaka koji su znatno veći od izravne fizičke štete cilju napada. Cilj takvog napada je određena politička zajednica, odnosno stvaranje osjećaja straha i bespomoćnosti koji bi trebali promijeniti ponašanje, stavove i političko djelovanje članova zajednice u smjeru koji odgovara terorističkoj organizaciji koja je izvela napad. Kao ilustracija navedenog, može se navesti definicija terorizma koju koristi američki FBI: terorizam je nezakonito korištenje sile i nasilja protiv osoba ili vlasništva radi zastrašivanja i prisiljavanja vlade, civilnog stanovništva ili bilo kojeg njihovog segmenta, djelovanja u smjeru ostvarivanja političkih ili socijalnih ciljeva terorista.²⁵

S obzirom na navedeno, mnoge definicije terorizma ograničavaju se na djelovanje nedržavnih subjekata. Tako definicija američkog State Departmenta navodi da je terorizam "politički motivirano nasilje koje se provodi protiv neborbenih ciljeva od strane subnacionalnih skupina ili tajnih agentura".²⁶ Navedene definicije zanemaruju činjenicu da terorizam za ostvarivanje političkih ciljeva mogu koristiti i državne organizacije. Takav primjer je djelovanje nacističke Njemačke protiv Židova, djelovanje latinskoameričkih vojnih režima protiv političkih protivnika u šezdesetim i sedamdesetim godinama prošlog stoljeća, ili djelovanje alžirskih snaga sigurnosti u borbi protiv islamističkih

25 Code of Federal Regulations, 28 C.F.R. Section 0.85. U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Terrorism 2000/2001, FBI Publication 0308. (http://www.fbi.gov/publications/terror/terror2000_2001.htm).

26 Patterns of Global Terrorism 2001, US State Department, Washington DC, 2002., str. xvi.

terorističkih skupina u devedesetim godinama prošlog stoljeća.

Državni i nedržavni subjekti mogu koristiti terorizam kao metodu djelovanja na taktičkoj ili strateškoj razini. Na taktičkoj razini terorizam predstavlja niz čina političkog nasilja koji su dio šire vojne ili političke strategije - politički teror sam za sebe neće promijeniti ponašanje strane protiv koje se koristi, ali će utjecati na ostvarivanje šire strategije čiji je dio. Kao primjer može se navesti strategija "puške i maslinove grančice" koju je primjenjivao PLO ili IRA. U slučaju strateškog terorizma jedan pojedinačan čin političkog nasilja trebao bi dovesti do promjene ponašanja strane protiv koje se djeluje. Primjer ovakvog djelovanja je napad al-Qaide na ciljeve u SAD 11. rujna 2001. godine.

Kad se govori o današnjem terorizmu, treba imati na umu kako se radi o najnovijem, tzv. četvrtom valu terorizma.²⁷ Sam terorizam nije novi fenomen: prvi napadi koji se mogu klasificirati kao terorizam zabilježeni su još u antici i srednjem vijeku:

1. Fenomen tiranocida u antičkoj Grčkoj - fizičko likvidiranje tiranina bilo je opravdano, s obzirom da je to bio najgori oblik vladavine - tiranin dolazi i održava se na vlasti ilegalnim metodama, a njegova vladavina nije usmjerena prema ostvarivanju dobrobiti zajednice i često je izuzetno surova. Stoga je Aristotel, zajedno s drugim grčkim misliocima, smatrao kako svojim načinom vladanja tirani potiču organiziranje zavjera radi njihova svrgavanja, najčešće kroz organizaciju ubojstva tirana. Primjeri prakse tiranocida, tj. korištenja nasilnih sredstava radi ostvarivanja određenog političkog cilja bili su česti u antičkoj Grčkoj i starom Rimu.²⁸
2. Zealoti u Palestini. Židovska sekta koja je za vrijeme borbe protiv rimske vlasti u Palestini koristila taktiku provociranja rimskih snaga u provođenju nasilja prema palestinskim Židovima, kako bi se židovsko stanovništvo potaknulo na pobunu protiv Rimljana. Ovakva taktika poticanja nadmoćnije strane na represalije prisutna je i

27 Za analizu četvrtog vala terorizma vidi: Tucker, David, What is New about New Terrorism and How Dangerous is It?, *Terrorism and Political Violence* 13(3), 2001., str. 1-14.

28 Za opis tiranocida u antičkoj Grčkoj, vidi: Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, *Manifestations of Terror Through the Ages*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 79-81.

3. danas u djelovanju mnogih terorističkih organizacija.
3. Djelovanje bliskoistočne sekte asasina u XII. stoljeću na području Sirije i Perzije. Umjesto izravnih sukoba (za koje nisu imali odgovarajuću snagu) pripadnici sekte asasina koristili su ubojice (fedayine) koji su izvodili danu zadaću (najčešće ubojstvo istaknutih vjerskih i političkih vođa) ne mareći za vlastiti život. Na sličan način djeluju i današnji bombaši-samoubojice.²⁹

Navedeni primjeri pokazuju kako je izvođenje nasilnih čina radi ostvarivanja određenih političkih i vjerskih ciljeva bila raširena praksa za vrijeme antike i srednjeg vijeka. Razvoj modernog terorizma započinje s Francuskom revolucijom, kada riječ terorizam ulazi u normalnu upotrebu. Razdoblje revolucionarnog terora (tzv. regime de la terreur) 1793.-1794. godine u kome je radikalna revolucionarna skupina (jakobinci predvođeni Maximilienom Robespierrom) kratkotrajno preuzela vlast u Francuskoj i nasilnim sredstvima odlučila eliminirati sve neprijatelje revolucije u Francuskoj. Za vrijeme njihove kratkotrajne vlasti u kampanji terora ubijeno je 12.000 ljudi. Ono što jakobince povezuje s modernim terorizmom su tri činjenice:

1. Jakobinci su predstavljali malu ekstremističku skupinu u okviru šireg pokreta koja je smatrala da su njezine aktivnosti opravdane zaštitom interesa francuskog naroda, za što je bilo dopušteno koristiti sva sredstva uključujući i revolucionarni teror.
2. Za jakobince krivnja ili nevinost pojedinca nisu se zasnivali na njihovim individualnim djelima, već na pripadnosti određenim političkim i socijalnim skupinama u francuskom stanovništvu (pripadnici aristokratskog staleža bili su automatski smatrani subverzivnim elementima, čak ako i nisu počinili nikakvo djelo protiv novog poretka).
3. Robespierre je režimom terora želio postići i širi psihološki učinak među francuskim stanovništvom i na taj način promijeniti ponašanje francuske populacije.³⁰

29 Za opis zealota i asasina, vidi: Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, *Zealots and Assassins*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 55-78.

30 Za prikaz revolucionarnog terora u Francuskoj, vidi: Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, *The Invention of Modern Terror*. U Chailand, Gérard i Blin,

Ove tri karakteristike djelovanja jakobinaca i danas čine osnovu djelovanja svake terorističke skupine i organizacije, bez obzira na njezinu ideologiju. Djelovanje niza revolucionarnih organizacija i skupina u Europi tijekom XIX. stoljeća (npr. Liga pravednih, Red karbonara, različite skupine koje su se borile za nacionalno oslobađanje etničkih skupina kojima su pripadale npr. u Rusiji, ili Osmanskom carstvu) koje su kao cilj postavile obaranje postojećeg poretka u europskim državama i ostvarivanje socijalne pravde koristile su slične metode. Njemački radikalni demokrat Karl Heinz je 1849. godine postavio tezu kako je ubojstvo opravdano ako predstavlja sredstvo koje omogućava napredak (rušenje despotskih vlada), a slične ideje je zastupao i ruski revolucionar Sergej Nečaev koji je 1869. godine u pamfletu "Katekizam revolucionara" naveo temeljna pravila terorističke kampanje radi ostvarivanja socijalističke revolucije.³¹

U drugoj polovici XIX. stoljeća inspirirani navedenim i drugim teorijskim radovima, pojedinci su izveli cijeli niz neuspjelih atentata na vodeće političare europskih država.³² To je bio uvod u pojavu modernog terorizma krajem XIX. i početkom XX. stoljeća.

U XX. stoljeću mogu se izdvojiti četiri vala terorizma. Prvi se pojavio u osamdesetim godinama XIX. stoljeća i trajao je do početka I. svjetskog rata. U biti, umjesto pojedinaca koji su u razdoblju između pedesetih i osamdesetih godina XIX. stoljeća samostalno pokušali izvesti atentate na vodeće europske državnike, sada su s istim ciljem počele djelovati revolucionarne terorističke skupine. Njihovo djelovanje zasnivalo se na sljedećem modelu: umjesto pokušaja

Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 99-111.

31 Nečaev je preporučio organiziranje malih nezavisnih skupina revolucionara koji će iskoristiti svaku priliku za udare na elemente starog poretka. U pripremi i izvođenju ubojstava Nečaev je preporučio likvidaciju osoba čije će ubojstvo nanijeti veliku štetu starom poretku i ojačati ostvarivanje ciljeva revolucije.

Za prikaz ruskog terorizma u drugoj polovini XIX. stoljeća, vidi: TERNON, Yves, *Russian Terrorism, 1878-1919*. U CHAILAND, Gérard i BLIN, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 132-174.

32 Godine 1858. talijanski anarhist Felice Orsini pokušao je ubiti francuskog kralja Louisa-Napoleona. Dvije godine kasnije student prava pokušao je ubiti pruskog kralja, a 1866. godine izveden je neuspjeli atentat na pruskog kancelara Bismarcka. Godine 1878. izvedena su dva neuspjela atentata na njemačkog kralja Wilhelma

organizacije masovnih revolucija koje nisu imale veće šanse za uspjeh zbog snažnog policijskog i vojnog aparata vlada (što je pokazalo iskustvo Pariške komune), ubojstvom pripadnika političke i ekonomske elite trebao se izazvati kolaps vlada koji bi doveo do opće revolucije koja bi sada bila izvedena uz minimalan gubitak života.³³ Ni jedan od ovih napada nije uspio u poticanju revolucije.³⁴

Osim djelovanja revolucionarnih terorističkih skupina, u navedenom razdoblju djelovale su i terorističke skupine čiji cilj nije bio poticanje revolucija već postizanje nacionalnog oslobođanja naroda čije su nacionalnosti bili teroristi. Primjeri takvih terorističkih organizacija bile su razne irske terorističke skupine u Ujedinjenom Kraljevstvu, nastanak terorizma u Indiji, Armenska revolucionarna federacija u Rusiji i Osmanskom carstvu, VMRO na području današnje Makedonije. Na sličan način djelovale su i lijeve i desne terorističke skupine na području Europe između dva svjetska rata.³⁵ Međutim, njihov cilj nije bio poticanje revolucije već teroriziranje članova i simpatizera suprotstavljene političke opcije.³⁶

Drugi val terorizma u XX. stoljeću javlja se po završetku II. svjetskog rata i traje do sredine šezdesetih godina prošlog stoljeća. Ovaj val terorizma bio je povezan s procesom dekolonizacije i ratovima za nacionalno oslobođanje kolonijalnih naroda. Premda je u nizu slučajeva vođenja oružane borbe za nacionalno oslobođenje glavna metoda djelovanja potlačenih kolonijalnih naroda bilo vođenje gerilskog rata, on je u mnogim slučajevima bio praćen i terorističkim djelovanjem kao dijelom gerilske borbe. Terorističko djelovanje u okviru gerilskog ratovanja je bilo organiziranje atentata na pripadnike francuske kolonijalne administracije i njihove lokalne pomagače od strane Viet Minha krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina

33 Najpoznatiji primjeri terorističkih napada u ovom razdoblju su ubojstvo ruskog cara Aleksandra II 1881. godine, ubojstvo francuskog predsjednika Marie François Sadi Carnota 1894. godine, ubojstvo austrougarske carice Elizabete 1898. godine, ubojstvo talijanskog kralja Umberta 1900. godine, uspješni atentati na američke predsjednike Garfielda 1891. i McKinleya 1901. godine, ubojstvo ruskog velikog vojvode Sergeja Aleksandroviča 1902. godine.

34 Za prikaz prvog vala terorizma, vidi: Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, The "Golden Age" of Terrorism. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda, University of California Press, Berkeley 2007., str. 175-196.

35 Vidi: Ibid, str. 184-195.

36 Na primjer, djelovanje desničarskog pokreta Lapua u Finskoj u tridesetim godinama prošlog stoljeća, čiji su pripadnici radi sprječavanja komunističkog utjecaja u Finskoj uništavali komunističke tiskare i pobijanje i u pojedinim slučajevima ubijanje komunističkih političara.

prošlog stoljeća. Teroristički napadi židovskih skupina Irgun i Stern na britanske vojnike u Palestini 1946.-1948. godine ili organiziranje atentata na francuske policajce i postavljanje bombi od strane alžirskog pokreta FLN za vrijeme alžirske borbe za nezavisnost, koje je dovelo do radikalizacije djelovanja francuske strane i dugoročno do opće potpore alžirske populacije FLN-u. Usprkos navedenim primjerima, terorizam u navedenom razdoblju nije predstavljao globalni problem; on postaje globalnom prijetnjom pojavom trećeg vala terorizma.³⁷

Treći val terorizma pojavio se u drugoj polovini šezdesetih godina i trajao je do završetka Hladnog rata. Povod za pojavu ovog vala terorizma bila je globalna radikalizacija politike. Njegovo širenje bilo je olakšano nizom tehnoloških novina.³⁸ Globalna radikalizacija politike bila je rezultat nekoliko događaja. Prvi je bio širenje protesta i demonstracija u većini zemalja Zapada, usmjerenih protiv američke intervencije u Vijetnamu. Drugi su predstavljali posljedice izraelske pobjede u drugom izraelsko-arapskom ratu 1967. godine (izraelsko osvajanje Istočnog Jeruzalema, Gaze, Sinaja, Zapadne obale i Golanske visoravni) koje su dovele do pojave PLO-a i proklamiranja cilja uništenja izraelske države. Treći poticaj predstavljalo je djelovanje niza revolucionarnih pokreta na području Latinske Amerike, nadahnutih uspjehom kubanske revolucije. Zadnji poticaj bile su ideološke posljedice sovjetsko-kineskog razlaza u razdoblju između 1959. i 1964. godine, koje su se očitovala u kineskom odbacivanju sovjetske "revizionističke" politike miroljubive koegzistencije s kapitalizmom. Ideološki razlaz podijelio je svjetski komunistički pokret: u Europi i Latinskoj Americi promaoističke snage su se odcijepile i osnovale vlastite organizacije koje su prihvatile nasilnu revolucionarnu borbu kao način djelovanja. Motivacija djelovanja ovih terorističkih skupina bila je ideološka ili nacionalna, a vrlo rijetko religijska. Primjeri djelovanja ovih terorističkih skupina su francuska skupina Direct Action, talijanske Crvene brigade, njemačka Frakcija crvene armije, španjolska ETA, sjevernoiriska IRA, britanska Bijesna brigada te niz

37 Vidi: Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, *Terrorism in Time of War: From War II to the Wars of National Liberation*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 208-217.

38 Globalnom širenju terorizma pomogao je razvoj medija (televizija) koji su omogućili trenutno prenošenje događaja bilo gdje na svijetu i time postali sredstvo za širenje propagande terorističkih skupina, nagli razvoj zračnog putničkog prometa (otmice zrakoplova postale su najčešći način djelovanja terorista), te minijaturizacija oružja koje se sada moglo lako sakriti i upotrijebiti u terorističkim napadima.

latinskoameričkih terorističkih skupina. Većina ovih terorističkih skupina djelovala je samo na području jedne zemlje, a izuzetak od ovog pravila bio je palestinski PLO koji je početno djelovanje na Bliskom istoku proširio na napade na ciljeve na području Europe (napad na izraelske sportaše na olimpijskim igrama u Njemačkoj 1972. godine) i Afrike (zauzimanje saudijske ambasade u Etiopiji 1972.; PLO je napadao i arapske režime ako su poduzimali akcije koje su ocijenjene suprotne palestinskim interesima), i 1970. godine započeo s otmicama putničkih zrakoplova (što će uskoro kopirati i druge terorističke organizacije).³⁹

Četvrti val terorizma, poznat i pod nazivom novi terorizam, javlja se po završetku Hladnog rata. Osnovna razlika u odnosu na treći val terorizma je u motivaciji terorističkih organizacija – umjesto sekularnih ideja (ostvarivanje socijalne pravde revolucionarnim metodama ili ostvarivanje nacionalnih interesa) na prvo mjesto dolazi religiozno inspiriran terorizam.

Za razvoj četvrtog vala terorizma značajna su dva događaja. Prvi je iranska revolucija 1978-1979. godine, kojom je s vlasti zbačen iranski šah Reza Pahlavi i monarhija, te uspostavljena vlast islamske teokracije predvođene ajatolahom Ruolahom Homeinijem. Novi radikalni islamski režim u Iranu od početka je provodio snažnu antiameričku i antiizraelsku politiku te nastojao izazvati širenje islamske revolucije među šijitskom manjinskom populacijom u drugim bliskoistočnim zemljama. Ovakvo djelovanje dovelo je do pojave brojnih terorističkih skupina na Bliskom istoku koje su kao cilj djelovanja postavile stvaranje teokratskog poretka zasnovanog na iranskom modelu u njihovim državama.

Drugi događaj koji je poslužio kao poticaj za nastanak četvrtog vala terorizma bila je sovjetska invazija Afganistana 1979. godine. Sovjetska invazija je u muslimanskom svijetu interpretirana kao invazija muslimanske države od strane bezbožnika (komunista) na koju je trebalo odgovoriti pokretanjem svetog rata, jihada, radi istjerivanja okupatora. Istovremeno, Saudijska Arabija i SAD odlučile su iskoristiti protusovjetsku gerilu u Afganistanu za nanošenje udara Sovjetskom Savezu. Obje države osigurale su oružje i financijska sredstva za potporu afganistanskim mudžahedinima. Ova operacija bila je uspješna jer je Sovjetski Savez bio prisiljen napustiti Afganistan 1989.

39 Vidi: Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, From 1968 to Radical Islam. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda, University of California Press, Berkeley 2007., str. 221-254.

godine. Međutim, njezina posljedica bilo je stvaranje temelja za razvoj terorističkih organizacija koje su svoje djelovanje zasnovale na religijskom temelju. Primjer toga je nastanak najpoznatije islamske terorističke organizacije al-Qaide, čiji su temelji položeni za vrijeme rata u Afganistanu.⁴⁰

Osnivač al-Qaide je Osama bin Laden, Saudijac porijeklom iz Jemena⁴¹, iz imućne obitelji bliske saudijskoj kraljevskoj kući, multimilijunaš koji nakon smrti oca nasljeđuje veliki dio imetka i diljem svijeta razgranate poslove. Tijekom rata u Afganistanu zajedno s egipatskim liječnikom Aymanom al-Zawahirijem (koji je bio umiješan u atentat na egipatskog predsjednika Anwara Sadata 1981. godine) formira, u ovom trenutku, najpoznatiju terorističku organizaciju al-Qaidu, putem koje je novačio mudžahedine (svete ratnike), muslimanske dragovoljce, te ih je kroz prihvatne kampove i kampove za obuku duž granice s Pakistanom slao u Afganistan, koristeći vlastito bogatstvo za financiranje ovih aktivnosti. Nakon završetka rata u Afganistanu i povlačenja sovjetskih trupa, a tijekom i nakon Zaljevskog rata, dolazi u sukob sa svojom i sa saudijskom kraljevskom obitelji budući da osuđuje njihovu naklonost zapadnim silama koje, po bin Ladenu, skrnave sveto tlo Muhameda te tlače, ubijaju i ugnjetavaju muslimane. Prekretnica u tom sukobu bila je gubitak državljanstva i izgnanstvo iz Saudijske Arabije kada bin Laden, kao disident, odlazi u Sudan.

Boravak u Sudanu pod mentorstvom šeika Al-Turabija smatra se prekretnicom u njegovu djelovanju. Pod Turabijevim mentorstvom opredijelio se za borbu protiv Zapada, prihvatio ideju panislamizma, te razgranao mrežu al-Qaide privukavši druge terorističke skupine pod svoje okrilje. Nakon uspostave afganistanskog talibanskog režima

40 Za analizu utjecaja radikalnog islama, iranske revolucije i Afganistana u formiranju četvrtog vala terorizma, te širenja radikalnog islamskog terorizma, vidi: Migaux, Phillipe, *The Roots of Islamic Radicalism*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 255-313.

41 Osama bin Laden postao je sinonim terorizma i terorističkog djelovanja krajem XX. i početkom XXI. stoljeća. Teško da danas postoji poznatije ime negoli je njegovo; iako je cilj njegova djelovanja dvojbena, nesumnjivo je da ima ogroman broj pristaša među islamskom mladeži i intelektualcima, što se pokazalo kao vrlo uspješna kombinacija: koristeći utjecaj koji stariji islamski teoretičari i vođe imaju te hrabrost i ideju žrtve, koja je obilježje mlađe islamske populacije, stvorio je ubojiti stroj čije je djelovanje vrlo teško predvidjeti, zaustaviti ili ublažiti.

Za prikaz razvoja al-Qaide, vidi: Migaux, Phillipe, *Al Qaeda*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 314-348.

i bin Laden dolazi u Afganistan odakle vodi i usmjerava globalno djelovanje al-Qaide, između ostalog i pripremu i izvođenje napada na SAD 11. rujna 2001. godine. Premda je nakon terorističkih napada u SAD-u al-Qaida velikim dijelom neutralizirana (američka invazija Afganistana krajem 2001. godine je dovela do toga da je al-Qaida izgubila sigurnu operativnu bazu), ona je svojim djelovanjem inspirirala cijeli niz sličnih terorističkih skupina, od kojih su neke izravno povezane i financirane od strane al-Qaide, dok druge djeluju neovisno. Teroristički napadi u Madridu i Londonu 2004. i 2005. godine pokazali su kako se terorizam inspiriran djelovanjem al-Qaide i dalje širi, premda je djelovanje al-Qaide u zadnjih nekoliko godina uspješno ograničeno.

Kao temeljne osobine četvrtog vala terorizma mogu se navesti:

1. Novi val terorizma je primarno religijski motiviran. Na ovom području dominira radikalni islamski terorizam koji se zasniva na primjeni nasilja radi obaranja (prema njihovom viđenju) neislamskih vlada i uklanjanja utjecaja Zapada u muslimanskom svijetu. Prema njihovom viđenju, ovdje se radi o vođenju svetog rata protiv nevjernika.⁴²
2. Za razliku od sekularno inspiriranih terorističkih organizacija koje su djelovale u trećem valu terorizma i koje za cilj nisu imale nanošenje velikog broja žrtava već skretanje pažnje međunarodne javnosti na njihovo djelovanje i ciljeve, cilj religiozno inspiriranih terorista je nanošenje što je moguće većih žrtava i materijalnih razaranja.⁴³ U postizanju ovog cilja današnje terorističke organizacije nastoje (za sada neuspješno) doći u posjed oružja masovnog uništenja, a posebno nuklearnog oružja. Premda do sada terorističke organizacije nisu uspjele izvesti djelotvorne napade primjenom oružja za masovno uništenje (što pokazuje neuspjeli teroristički napad terorističke organizacije Aum Shinrkyo 1995. godine u Tokiju, kada je primijenjen nervni bojni otrov sarin), one

42Vidi: - Juergensmeyer, Mark, Religious Terror and Global War, Global & International Studies Program Paper 2, University of California, 2002.

- Juergensmeyer, Mark, Terror in the Name of God, Current History 100(649), 2001., str. 357- 361.

43 Vidi: Lake, David A., Rational Extremism: Understanding Terrorism in the Twenty-first Century, Dialogue-IO 1(1), 2002., str 15-29.

nastavljaju s naporima usmjerenima prema tom cilju.

Slika 1.

Prikaz rasprostranjenosti svjetskih religija, iz kojeg se vidi koncentracija islama u zemljama Afrike, Bliskog istoka te središnje i jugoistočne Azije Izvor: URL:

http://www.diplomatie.gouv.fr/en/IMG/jpg/42_media_1_1.jpg

3. Novi val terorizma donio je stalni rast primjene bombaša-samoubojica u izvođenju terorističkih napada. Od bombaškog napada u Libanonu 1983. godine do danas raste broj ovakvih napada, koji su postali jedna od najprimjenjivanijih taktika islamskih terorističkih organizacija.⁴⁴
4. Rastuća smrtnost terorističkih napada. Teroristički napadi postaju sve smrtonosniji, što je logičan rezultat prethodno navedena tri trenda. Osim želje za izazivanjem što je moguće jačeg psihološkog učinka nanošenjem velikog broja žrtava,

44 Vidi: - Pape, Robert A., The Strategic Logic of Suicide Terrorism, American Political Science Review 97(3), 2003., str. 1-19.

- Attran, Scott, The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism, The Washington Quarterly 29(2), 2006., str. 127-147.

- povećana smrtnost proizlazi i iz rastuće dostupnosti najmodernijem oružju.⁴⁵
5. Pojava mrežne organizacije novih terorističkih skupina. Umjesto hijerarhijske organizacije koju su terorističke skupine primjenjivale u trećem valu terorizma, sada je naglasak na mrežnoj organizaciji, odnosno decentraliziranom organiziranju u kome neutralizacija jednog dijela terorističke mreže ne dovodi do neutralizacije ili nanošenja velike štete cijeloj organizaciji (male disperzirane skupine koje međusobno komuniciraju i organiziraju napade, ne oslanjaju se na središnje zapovjedno mjesto).⁴⁶
 6. Korištenje masovnih medija, a posebno interneta, za širenje propagande i novačenje novih članova terorističke organizacije.⁴⁷ U navedenom kontekstu terorističke organizacije primjenjuju metode djelovanja koje se mogu nazvati mrežno ratovanje (netwar).⁴⁸
 7. Povećavanje broja terorističkih napada. Završetak Hladnog rata nije doveo do smanjivanja broja terorističkih napada, već je i dalje prisutna tendencija povećanja napada, kao što je to vidljivo u na slici 2.

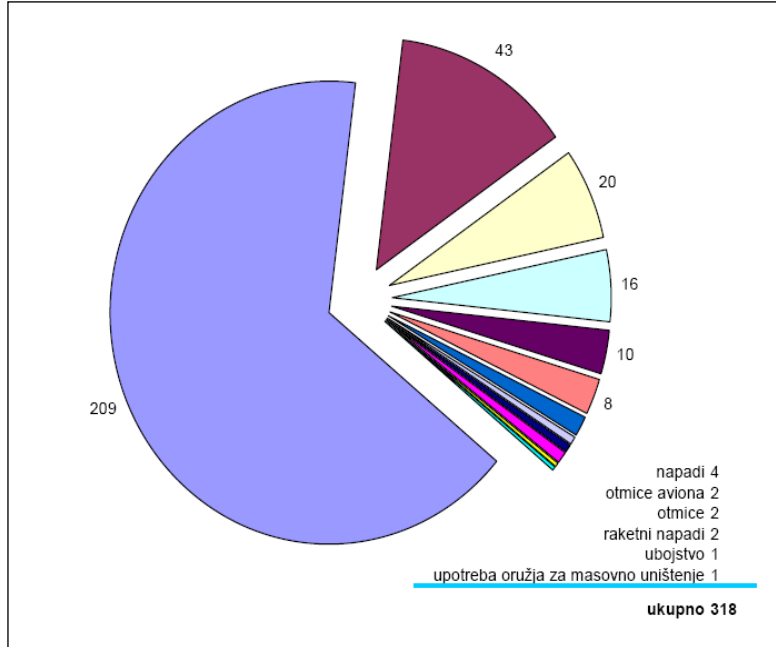
45 Tucker, 2001., str. 5-6.

46 Vidi: Diebert, Ronald J. i Stein, Janice Gross, Hacking Networks of Terror, Dialogue IO 1(1), 2002., str. 1-14.

47 Vidi: - Devost, Matthew G., Houghton, Brian K. i Pollard, Neal Allen, Information Terrorism: Political Violence in the Information Age, Terrorism and Political Violence 9(1), 1997., str. 72-83.

- Tsfati, Yariv i Weimann, Gabriel, www.terrorist.com: Terror on the Internet, Studies in Conflict & Terrorism 25(5), 2002., str.317–332.

48 Vidi: Arquila, John i Ronfeldt, David, Networks and Netwars - The Future of Terror, Crime, and Militancy, RAND, Santa Monica 2001.

Slika 2.

Prikaz ukupnog broja terorističkih napada u svijetu u vremenu od 1980. do 2005. godine. Prikaz obuhvaća sve vrste aktivnosti koje se definiraju kao teroristički čin⁴⁹. Izvor: www.fbi.gov/publications/terror/terrorism2002_2005.htm

Na transformaciju terorizma u posthladnoratovskom razdoblju utjecao je još jedan trend. To je smanjivanje razine potpore koje su terorističke organizacije uživale od strane drugih država. Za vrijeme Hladnog rata obje supersile su izravno, ili preko svojih saveznika, financirale i pomagale gerilske i terorističke pokrete i organizacije. Kao primjer može se uzeti sovjetska potpora različitim pokretima u Africi, ili američka i saudijska potpora afganistanskim mudžahedinima za vrijeme sovjetske intervencije (1979.-1989.). Danas je opisana potpora u padu: na tom području prema američkim izvorima još uvijek su aktivni Iran, Kuba, Sjeverna Koreja, Sudan i Sirija.

⁴⁹ Shema se odnosi na broj terorističkih napada koji su imali ljudske ili materijalne žrtve. Od ukupno 318 izvedenih napada u navedenom razdoblju 209 otpada na bombaške napade, 43 na iznuduivanje, 20 na namjerno izazivanje velikih šteta, 16 na napade streljačkim oružjem, 10 na neprijateljsko preuzimanje, 8 na pljačku, te preostalih 12 na različite vrste napada (vidljive na slici 2).

Današnje terorističke organizacije nastoje se u mnogim slučajevima udaljiti od sponzorstva (a time i od kontrole) određene države te razvijaju alternativne načine financiranja njihova djelovanja. Terorističke skupine tako se sve više povezuju s organiziranim kriminalom, ali i s legalnim nedržavnim organizacijama i legalnim poduzećima čije je djelovanje usmjereno prema sticanju profita koji se koristi za financiranje terorističkih organizacija. Raste i značaj filantropskih organizacija koje pod maskom prikupljanja sredstava za financiranje legalnih projekata zapravo sudjeluju u financiranju terorističkih organizacija i/ili transferiranju financijskih sredstava terorističkim organizacijama kroz zaobilaženje regularnih financijskih tokova. Navedeni način financiranja uspješno koristi al-Qaida, ali i druge terorističke skupine. Terorističke organizacije također iskorištavaju situaciju u nestabilnim državama (tzv. neuspjele i/ili odbjegle države - failed/rogue states), koje postaju baze za njihovo djelovanje u međunarodnom sustavu. U ovom slučaju slaba država postaje zavisna od suradnje i pomoći koju pruža teroristička organizacija, a s vremenom teroristička organizacija može preuzeti pod svoju kontrolu ključne centre moći a time i upravljanje tom državom, čime dolazi i do jačanja terorističke organizacije.⁵⁰

Primjer navedenog djelovanja pružaju kolumbijska teroristička organizacija FARC i kolumbijski ELN, koji za djelovanje koriste sredstva dobivena iznuđivanjem, otmicama i pranjem novca. Libanonski Hezbollah koristi drugačiju strategiju - Hezbollah je formirao legitimne tvrtke koje služe kao paravan za krijumčarenje cigareta, pranje novca, ili porezne prevare.⁵¹ U oba slučaja također je vidljiv i veliki utjecaj terorističke organizacije na političku, ekonomsku i socijalnu dinamiku u zemljama u kojima djeluju. Izravna posljedica ovakve prakse je sve veća nezavisnost terorističkih skupina i organizacija u odnosu na države koje još nastoje sponzorirati njihovu djelatnost.

50 Croswell, Alexandra., Ostergard, Jr., Robert. and Tubin, Matthew, From State-Supported Terrorism to the Terrorist-Supported State: Explaining the Effective Operation of Modern International Terrorism. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Le Centre Sheraton Hotel, Montreal, Quebec, Canada, Mar 17, 2004

51 Arena, Michael P., Hizballah's Global Criminal Operations, *Global Crime* 7(3-4), 2006., str. 455.

ii. Organizirani kriminal.

Organizirani kriminal isto tako predstavlja rastući globalni sigurnosni problem. Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala definira organizirane kriminalne skupine kao "strukturirane skupine od tri ili više osoba, koje postoje određeno vremensko razdoblje i koje djeluju u skladu s ciljem počinjenja jednog ili više ozbiljnih kriminalnih čina definiranih ovom Konvencijom, s ciljem dobivanja izravne ili neizravne financijske ili neke druge koristi."⁵²

Današnji transnacionalni organizirani kriminal obilježen je sa šest trendova.⁵³

1. Globalni doseg organiziranog kriminala. Danas ne postoji ni jedno područje na svijetu koje je izvan dosega organiziranog kriminala. Kriminalne organizacije posebno su aktivne na području SAD-a, Latinske Amerike, zapadne Afrike, Azije, jugoistočne Europe, te Rusije.
2. Višestruki oblici djelovanja organiziranog kriminala. Umjesto (kao u prošlosti) specijaliziranja za izvođenje određene vrste kriminalne djelatnosti, današnje kriminalne organizacije u svoje djelovanje uvrstavaju i niz aktivnosti koje su na neki način povezane s glavnom aktivnosti organizacije (npr. ako se kriminalna organizacija bavi krijumčarenjem ilegalnih imigranta, često s ovom aktivnosti povezuje i krijumčarenje narkotika, izradu falsificiranih dokumenata, pranje novca radi legalizacije profita, osiguravanje neometanog kretanja terorista i sl.).
3. Širenje djelovanja organiziranog kriminala na područje financijskih prevara i prevara na internetu (cyber-crime). Osim diversifikacije postojećih djelatnosti globalne mreže organiziranog kriminala sve se više bave i novim

52 United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, United Nations, 2000., str.2. (http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_eng.pdf).

53 Vidi: - Godson, Roy i Williams, Phil, Strengthening cooperation against transnational crime, Survival 40(3), 1998., str. 66-88.

- Shelley, Louise I., Transnational Organised Crime: An Imminent Threat to Nation-State?, Journal of International Affairs 48(2), 1995., str. 463-489.

- Mandel, Robert, Dark Logic: Transnational Criminal Tactics and Global Security, Paper Prepared for Presentation at the Annual National Meeting of the International Studies Association, New York 2009.

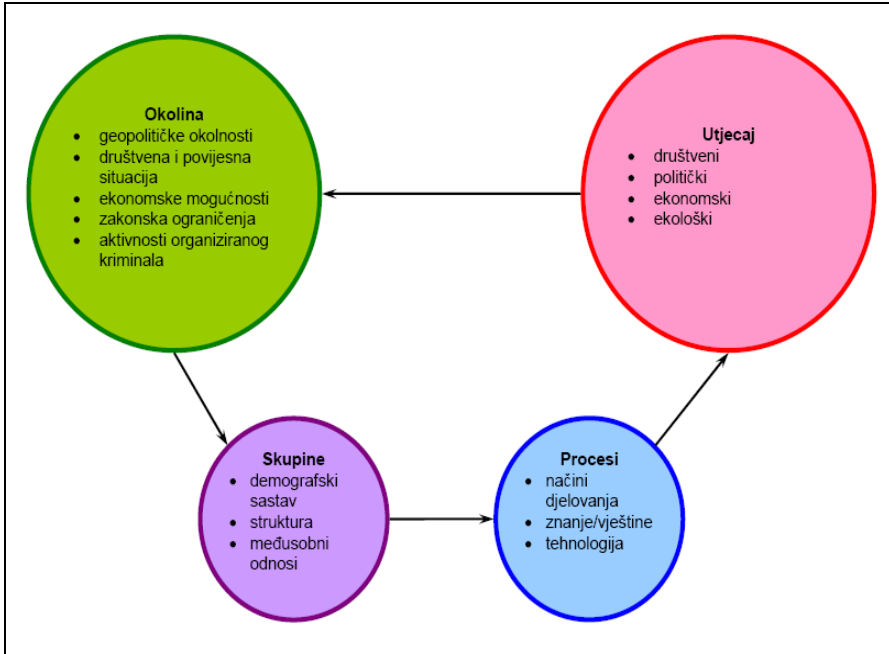
sofisticiranim tipovima kriminalnih operacija kao što su financijske prevare, razni oblici kibernetičkog kriminala (npr. krađa identiteta preko interneta, prevare putem elektronske pošte, piratiziranjem sadržaja elektronskih medija i sl. - prema službenim američkim procjenama, zbog ovih oblika kriminala svake godine američke kompanije gube između 200 i 250 milijardi dolara).⁵⁴

4. Spremnost zaštite svojih interesa i profita korištenjem nasilnih i bezobzirnih metoda djelovanja. Kriminalne organizacije sve se više koriste izravnim nasiljem kako bi spriječile djelovanje konkurencije ali i vođenje istraga protiv njih. Do kojih razmjera može dovesti takvo djelovanje, pokazuje situacija na sjeveru Meksika gdje su u zadnje dvije godine kriminalne mreže praktično preuzele vlast, a meksička država je nemoćna za poduzimanje uspješnih mjera u suzbijanju ove ugroze. U 2008. godini na području sjevernog Meksika ubijeno je oko 4000 ljudi u borbama kriminalnih bandi za kontrolu krijumčarenja narkotika u SAD-u (u meksičkom gradu Juarezu doslovce stotine ubijenih osoba zatrpale su gradske ulice), a redovno se izvode napadi, ubojstva i mučenje visokih državnih dužnosnika. Slična situacija je i u pojedinim dijelovima Brazila, a rast ovakvog načina djelovanja kriminalnih kartela već je doveo do stvaranja novog pojma kriminalni terorist (criminal terrorist).⁵⁵
5. Razvijanje novih strategija izbjegavanja otkrivanja kriminalnih aktivnosti. Na ovom području kriminalni karteli slijede praksu terorističkih organizacija u napuštanju tradicionalne hijerarhijske strukture i prelasku na mrežnu organizacijsku strukturu. Zbog toga sada je znatno teže identificirati vođe kriminalnih kartela te prekidati aktivnosti kriminalnih organizacija.

54 Vidi: Wilson, Clay, Botnets, Cybercrime, and Cyberterrorism: Vulnerabilities and Policy Issues for Congress, Congressional Research Service RL 32114, Washington DC, 29.1.2008.

55 Za prikaz navedenog djelovanja organiziranog kriminala u Meksiku i Brazilu, vidi: Bailey, John i Taylor, Matthew M., Evade, Corrupt, or Confront? Organized Crime and the State in Brazil and Mexico, *Journal of Politics in Latin America* 1(2), 2009., str. 3-29.

6. Povezivanje s međunarodnim terorizmom. Premda ovo nije nova tendencija, u posthladnoratovskom razdoblju sve više jača povezanost međunarodnog terorizma i organiziranog kriminala.⁵⁶

Slika 3.

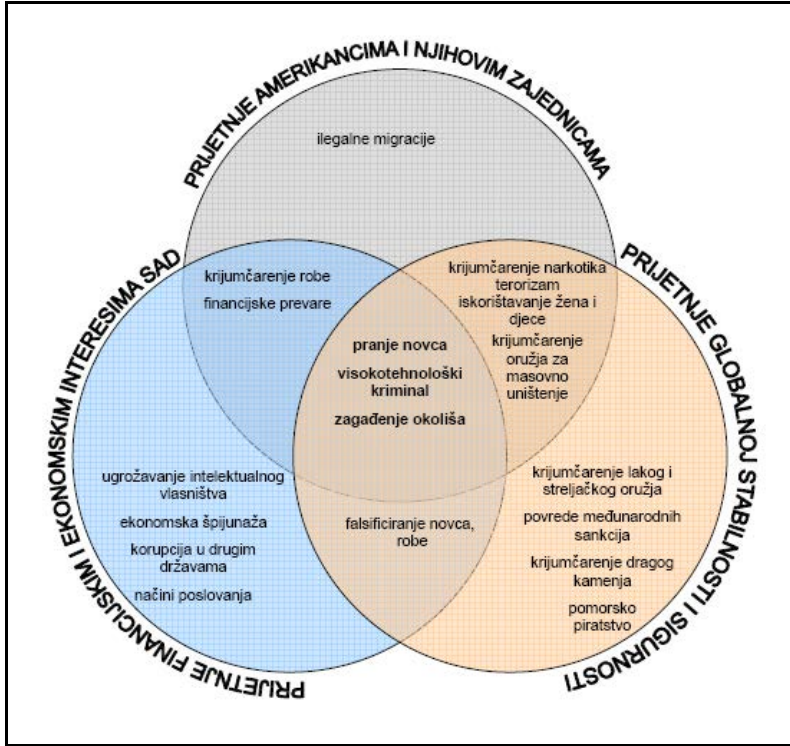
Prikaz uzročno-posljedične veze organiziranog kriminala i njegove strukture (uvjeti nastanka, nositelji djelovanja, procesi i aktivnosti, utjecaj koji ima na okolinu) Izvor: <http://www.aic.gov.au/publications/cfi/cfi034.gif>

Djelovanje transnacionalnog organiziranog kriminala ima teške posljedice za države jer potiče korupciju u političkom i ekonomskom sustavu, a time kriminalne organizacije dobivaju veliki utjecaj na upravljanje određenom zemljom. U državama sa slabo razvijenim državnim aparatom takva praksa može dovesti do njihovog pretvaranja u sigurna utočišta za kriminalne organizacije koja postaju utočišta za širenje ovih organizacija na regionalnoj i globalnoj razini.⁵⁷

⁵⁶ Vidi: Makarenko, Tamara, The Crime–Terror Continuum: Tracing the Interplay between Transnational Organised Crime and Terrorism, *Global Crime* 6(1), 2004., str. 129-145.

⁵⁷ Vidi: West, Jessica, The Political Economy of Organised Crime and State Failure: The Nexus of Greed, Need and Grievance, *Innovations*

Primjer takvih tendencija su mnoge države zapadne Afrike (Guinea-Bissau, Cape Verde, Guinea, Togo, Benin, Nigerija, Gana, Senegal, Mauritanija), donedavno Kolumbija, Afganistan ili Somalija.

Slika 4.

Primjer međusobne povezanosti različitih vrsti prijetnji SAD-u i djelovanja transnacionalnog organiziranog kriminala

Ipak, bez obzira na mnoge sličnosti iznesene u ovom tekstu, terorizam i organizirani kriminal ne mogu se automatski izjednačavati. Cilj terorista je primarno politički i/ili ideološki, dok su aktivnosti organiziranog kriminala utemeljene na ostvarivanju financijskog profita. Terorističke organizacije primjenom različitih metoda asimetričnog ratovanja nastoje ostvariti svoje političke, ideološke ili

socijalne ciljeve; kriminalne organizacije također mogu koristiti i metode asimetričnog ratovanja, ali isključivo radi zaštite svog profita. Terorističke organizacije žele uništiti postojeći državni poredak, a kriminalne organizacije žele ga oslabiti ali i očuvati (a ne potpuno uništiti) kako bi imale stabilni okvir za provođenje svojih ilegalnih aktivnosti.⁵⁸

Ovakve razlike govore da terorističke i kriminalne organizacije neće nastojati automatski uspostaviti međusobnu suradnju. Članovi terorističkih organizacija često nemaju vještine potrebne za uspješno kriminalno djelovanje (npr. nisu vješti u skrivanju dokaza koji upućuju na kriminalni akt, svojim ponašanjem izazivaju pažnju kada putuju izvan zemlje, nisu vješti u krivotvorenju) što pokazuje praksa operativnog djelovanja islamističkih terorističkih skupina. Za organizirani kriminal je ipak najveći problem u činjenici da uska suradnja s terorističkim skupinama dovodi do pojačanog djelovanja državnog aparata protiv obje strane, što ugrožava djelovanje kriminalnih organizacija, a u nekim slučajevima dovodi u pitanje i njihov opstanak. Sumnje postoje i kod terorističkih organizacija - ako je teroristička organizacija previše uspješna u kriminalnoj djelatnosti, otvara se mogućnost sukoba s organiziranim kriminalom. Neke terorističke skupine (npr. meksički zapatisti - EZLN) ne žele se uključiti u kriminalnu djelatnost zato što bi takav korak bio u suprotnosti s proklamiranim političkim ili ideološkim ciljem organizacije, što otvara mogućnost njihova sukobljavanja s organiziranim kriminalom.⁵⁹

Ali, iako ne postoje uvjerljivi dokazi postojanja snažnog saveza između terorističkih organizacija i organiziranog kriminala, određeni oblici suradnje između dvije strane postoje, te se razvijaju i produbljuju. To je na primjer omogućavanje ilegalnog kretanja terorista te oružja i opreme koje koriste terorističke organizacije, suradnja obje strane u krijumčarenju narkotika (terorističke organizacije pružaju zaštitu proizvodnoj infrastrukturi, a zauzvrat dobivaju dio prihoda ostvarenih prodajom narkotika), suradnja obje strane u financijskim prevarama i cyber-kriminalu.

Navedeni primjeri ukazuju kako međunarodni terorizam i transnacionalni organizirani kriminal u svom djelovanju koriste načine djelovanja koji predstavljaju metode asimetričnog ratovanja. Također, njihova djelatnost potvrđuje jedan od glavnih trendova na području sigurnosti u

58 Dishman, Chris, *Terrorism, Crime, and Transformation*, Studies in Conflict & Terrorism 24(1), 2001., str. 43-58.

59 Vidi: Sanderson, Thomas M., *Transnational Terror and Organized Crime: Blurring the Lines*, SAIS Review XXIV(1), 2004., str. 55-56.

posthladnoratovskom razdoblju - gubljenju razlike između unutarnje i vanjske sigurnosti. Tradicionalno, s unutarnjom sigurnosti povezivale su se sve ugroze i rizici koji proizlaze unutar granica države – terorizam, organizirani kriminal, ilegalne migracije. Vanjske prijetnje sigurnosti države primarno su povezane s agresivnim ponašanjem drugih država (ratni sukob među državama). U posthladnoratovskom razdoblju ova razlika sve više nestaje – rezultat je preklapanje uloge vojne i policijske organizacije na području unutarnje ali i vanjske sigurnosti (npr. angažiranje policije u mirovnim operacijama).⁶⁰ U navedenoj situaciji postavlja se pitanje – može li se vojsci dozvoliti veća uloga na području unutarnje sigurnosti? To je oduvijek bilo kontroverzno pitanje, s obzirom da djelovanje vojske na području unutarnje sigurnosti ne predstavlja tradicionalnu ulogu vojne organizacije, a iskustvo iz prošlosti pokazuje kako po svojoj organizacijskoj kulturi te opremi i načinu djelovanja vojna organizacija nije pripremljena za takve zadaće. Na to ukazuje nekoliko primjera iz prošlosti u angažiranju vojske u borbi protiv terorizma i organiziranog kriminala.

Možda najbolji primjer nespremnosti vojne organizacije za borbu protiv terorizma predstavlja djelovanje britanske vojske na području Ulstera. Pogoršanje situacije u Ulsteru između 1968. i 1969. (eskalacija sukoba između katolika i protestanata) dovelo je do odluke britanske vlade o angažiranju postrojbi britanske kopnene vojske u sprječavanju demonstracija i uklanjanju barikada koje su nastale kao posljedice sukoba obiju zajednica vođenih 14. i 15. kolovoza 1969. godine. Premda su u razdoblju od 1969. do 1972. vojne snage uspjele ukloniti barikade s ulica, način na koji su to uradile doveo je do jačanja IRA-e i razbuktavanja terorizma u Ulsteru.⁶¹

Mogu se navesti tri pogreške britanske vojske:

- Uvođenje policijskog sata za katoličke četvrti, blokiranje stanovnika katoličkih četvrti i nasilno pretraživanje kuća i stanova (od srpnja 1970.).

- Uvođenje pritvora bez suđenja u kolovozu 1971. (mogućnost neograničenog zadržavanja u pritvoru bez podizanja optužbe) što su provodile vojne postrojbe.

60 Vidi: Schmidl, Erwin A., Police in peace operations, Austrian Ministry of Defence:

Bureau for Military Scientific Studies, 1998. (http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/01_ppo_01_ppo.pdf).

61 Za analizu djelovanja britanskih oružanih snaga u Ulsteru od 1969. do 1998. godine vidi: Irwin, Alistair i Mahoney, Mike, The military response. U Dingley, James (urednik), Combating Terrorism in Northern Ireland, Routledge, London 2009., str.198-226.

- "Krvava nedjelja" : incident do kojeg je došlo 30. siječnja 1972. godine, kada su vojnici za vrijeme razbijanja demonstracija u Derryju protiv blokade katoličkih četvrti ubili 13 demonstranata.

U velikoj mjeri ponašanje vojnih jedinica dovelo je do povećanja potpore IRA-i i eskalacije sukoba. Osim toga, IRA je vjerovala da u novonastaloj situaciji (jačanje potpore katoličkog stanovništva djelovanju IRA-e u Ulsteru, britanska nespremnost za angažiranjem u borbi protiv terorizma na što je ukazivalo napuštanje Adena) može brzom kampanjom slomiti odlučnost Londona za zadržavanjem Sjeverne Irske u sastavu Ujedinjenog Kraljevstva. Rezultat je bio niz napada na vojne postrojbe u kojima je ubijeno 36 vojnika. Britanska reakcija bila je angažiranje vojnih postrojbi u borbi protiv IRA-e, s ciljem postizanja vojne pobjede nad IRA-om. Zbog toga IRA 1977. mijenja taktiku: odustaje od brze kampanje i počinje s dugotrajnom borbom. Na suprotnoj strani britanska vojska tolerirala je djelovanje protestantskih terorističkih organizacija, što samo pogoršava situaciju i sprječava pronalaženje političkog rješenja.

Cjelokupna vojna kontrola borbe protiv terorizma u Ulsteru negativno je djelovala na razvoj sjevernoirskih policijskih snaga (RUC) – tek sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća vojska prepušta policiji velik dio aktivnosti kako bi ublažila percepciju okupacijskih snaga, ali nastavlja s nepromijenjenim djelovanjem u ruralnim područjima. Ali, usprkos tome, policijske snage su (zbog procesa militarizacije policije) umjesto policijskog rada u borbi protiv IRE nastavile s upotrebom vojne taktike.

Mogu se istaknuti sljedeće negativne posljedice angažiranja vojske u borbi protiv IRA-e. Prva i najveća posljedica bio je negativan utjecaj na razvoj demokracije na cjelokupnom području Velike Britanije (smanjivanje ljudskih prava, drakonski antiteroristički zakoni). Druga posljedica bilo je davanje povlaštenog položaja vojsci u borbi protiv IRA-e (davanje pravnog imuniteta pripadnicima vojnih snaga u okviru antiterorističkih akcija, primat vojske nad policijom), što je dovodilo do konstantnih sukoba vojske i policije oko nadležnosti, i slabilo borbu protiv IRA-e. Napokon, treća posljedica bila je veliko ulaganje u opremu, naoružanje i uvježbavanje postrojbi od strane kopnene vojske koja nije bila spremna za vođenje protuterorističke borbe, što je negativno utjecalo na izvođenje osnovne funkcije vojske.

Britansko iskustvo iz Ulstera pokazuje na temeljni problem u primjeni vojske u protuterorističkoj borbi - vojska djeluje u skladu s principom maksimalne upotrebe sile, za

razliku od policije koja se uvijek bava i djeluje na principu minimalne upotrebe sile.

Drugi recentniji primjer neadekvatnosti djelovanja vojne organizacije u protuterorističkoj borbi je strategija koju je kopnena vojska SAD-a primijenila u Iraku između 2003. i 2006. godine. Jedna britanska analiza djelovanja KoV SAD u navedenom razdoblju⁶² svojom okupacijskom politikom okrenula iračku javnost protiv američkih snaga: zanemarivanjem lokalne kulture i običaja u svom djelovanju američke snage stvorile su situaciju koja je pogodovala razvoju djelovanja terorističkih i gerilskih skupina. Druga kritika koja se ističe u navedenoj analizi je usmjerenost američke vojske prema ofenzivnim operacijama i frontalnom napadu na protivnika. Kao primjer posljedica takvog djelovanja može se istaknuti operacija Phantom Fury, akcija protiv pobunjenika u iračkom gradu Fallujah u studenom 2004. godine. Reporter koji su posjetili grad nakon završetka borbi 2005. godine opisali su cijele blokove srušenih kuća; navedenim djelovanjem američke snage su okretale lokalno stanovništvo protiv sebe, narušavajući prvo i temeljno pravilo vođenja protuterorističke i protugerilske borbe (zadobivanje povjerenja i potpore većine lokalne populacije).

Po pitanju uloge vojne organizacije u borbi protiv organiziranog kriminala, dosadašnje iskustvo govori u prilog tezi kako vojska na ovom području može imati samo potpornu ulogu odnosno pružanje pomoći drugim državnim organima (policija, obavještajne uloge), ali ne i vodeću ulogu. U slučajevima pružanja potpore u borbi protiv organiziranog kriminala vojna organizacija može uspješno izvoditi ovu zadaću ukoliko je za nju odgovarajuće pripremljena. Na to ukazuje primjer potpore koju još od osamdesetih godina prošlog stoljeća pružaju zračne snage i ratna mornarica SAD-a pri nadzoru plovnih i pomorskih putova prema SAD-u (radi otkrivanja sumnjivih plovila i zrakoplova koji bi mogli krijumčariti narkotike u SAD koriste se AWACS zrakoplovi u sastavu vojske). Ali, primjer upotrebe meksičke i kolumbijske vojske u izravnoj borbi protiv narko kartela pokazali su drugačije rezultate - u mnogim slučajevima vojne postrojbe su primjenjivale neproporcionalnu silu, a časnici su često prihvaćali mito pa čak se i izravno angažirali u djelovanju pojedinog narko kartela.⁶³

62 Alwyn-Foster, Nigel, Changing the Army for Counterinsurgency Operations, *Military Review* 85(6), 2005., str. 2-15.

63 Za probleme koji se postavljaju pred ovim vojnim organizacijama u njihovoj upotrebi protiv organiziranog kriminala, vidi: Moloeznik, Marcos

Kao i u slučaju angažiranja vojske u protuterorističkoj borbi, njezina primjena u borbi protiv organiziranog kriminala povezana je s problemima koji proizlaze iz namjene i organizacijske kulture vojne organizacije. Vojska se uvježbava primarno za borbu protiv vanjskih neprijatelja protiv kojih koristi najveću dostupnu silu. S druge strane policija se uvježbava za djelovanje s minimalnom upotrebom sile (cilj nije anihilacija osumnjičenog, već njegovo privođenje i prikupljanje dokaza koji će omogućiti osudu osumnjičenog).

Usprkos tome, zbog sve većeg povezivanja vanjske i unutarnje sigurnosti djelovanje vojske u borbi protiv terorizma i organiziranog kriminala teško će se moći izbjeći. U takvim slučajevima vojska se mora primijeniti samo kao zadnje moguće sredstvo, pa i tada u ograničenoj ulozi. Pri svakoj takvoj primjeni vojna organizacija mora biti pod neposrednom kontrolom civilnih vlasti, koje imaju konačnu riječ po pitanju načina primjene vojske.

d. Postkonfliktna stabilizacija

Postkonfliktna stabilizacija koja se provodi na području koje je prije kratkog vremena bilo prostor odvijanja neke vrste sukoba (građanski rat, vanjska intervencija, etničko čišćenje, i sl.) nije sigurnosna ugroza, ali predstavlja okvir u kome se često javlja jedna ili više prethodno navedenih sigurnosnih ugroza koje karakterizira primjena metoda asimetričnog ratovanja.

Vojne organizacije sudjeluju u međunarodnim mirovnim operacijama od XIX. stoljeća, ali je završetak Hladnog rata donio značajnu promjenu u izvođenju ovih misija. Za vrijeme Hladnog rata formiran je tradicionalni UN-ov model izvođenja mirovnih operacija, koji ima sljedeće karakteristike:

1. Najveći broj mirovnih operacija UN-a predstavljao je razdvajanje snaga dviju sukobljenih država.
2. Pristanak obje sukobljene strane za slanje UN snaga.
3. Nekorištenje sile od strane UN-ovog kontingenta, osim u samoobrani.
4. Neutralnost u djelovanju.⁶⁴

Pablo, *The Military Dimension of the War on Drugs in Mexico and Colombia*, *Crime, Law and Social Change* 40(1), 2003., str. 107-112.

64 Za opis tradicionalnog modela mirovnih operacija UN-a vidi: Murphy, Ray, *UN Peacekeeping in Lebanon, Somalia and Kosovo: Operational and Legal Issues in Practice*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.

Premda je početkom devedesetih godina prošlog stoljeća izgledalo da će se UN-ov model izvođenja mirovnih operacija uspješno prilagoditi posthladnoratovskom razdoblju, ova očekivanja vrlo brzo su nestala nakon neuspjeha UN-a u mirovnim operacijama u Somaliji, Ruandi i na području bivše Jugoslavije, gdje je otvoreno postavljeno pitanje upotrebe sile u mirovnim operacijama.⁶⁵ Većina sukoba u posthladnoratovskom razdoblju više se ne vodi između država, već unutar pojedinih država (građanski ratovi, etnički sukobi), a u navedenim situacijama pravila tradicionalnog modela mirovnih misija nisu omogućavala uspješno djelovanje vojne organizacije. Umjesto izvođenja jedne zadaće (razdvajanje zaraćenih strana, ili pružanje humanitarne pomoći) posthladnoratovske misije očuvanja mira postale su znatno kompleksnije i sada su počele uključivati dodatne i raznovrsne zadaće. Nove misije više ne djeluju u povoljnim okolnostima (relativno visok stupanj sigurnosti, pristanak i potpora obiju zaraćenih strana), već u situacijama obilježenim visokim stupnjem nasilja i bezakonja te autonomnom djelovanju mnogih naoružanih skupina i pokreta.⁶⁶

Glavna zadaća u mirovnim misijama tijekom ovog desetljeća postaje zaštita civilnog stanovništva, a ne razdvajanje zaraćenih snaga. Ova promjena započela je 2001. godine, kada je UN-ovau Međunarodna komisija o intervenciji i državnom suverenitetu objavila izvještaj Odgovornost za zaštitu (Responsibility to Protect, ovaj koncept je sada poznat po kratici R2P).⁶⁷ R2P zastupa tezu da je zaštita civilne populacije od masovnih ubojstava, etničkog čišćenja i progona opravdani razlog za vojnu intervenciju, a snage koje interveniraju imaju primarnu odgovornost za zaštitu civilnog stanovništva na području intervencije. Izvještaj je također zaključio kako je odgovornost za zaštitu norma međunarodnog prava u nastajanju. Ovakvo tumačenje R2P potvrdio je Visoki panel

65 Vidi: Berdal, Mats, *Lessons Not Learned: The Use of Force in 'Peace Operations' in the 1990s*, *International Peacekeeping* 7(4), 2000., str. 55-74.

66 Za prikaz promjene karaktera mirovnih misija vidi: Durch, William J. i Berkan, Tobias, C., *Who Should Keep the Peace? Providing Security for Twenty-First-Century Peace Operations*, Henry L. Stimson Center, Washington DC 2006.

67 *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Ottawa 2001.

UN-a o prijetnjama, izazovima i promjenama 2004. godine i Svjetski summit UN-a 2005. godine.⁶⁸

Ostvarivanje R2P koncepta pred vojne organizacije postavlja izvođenje izuzetno složene zadaće zaštite civilnog stanovništva - ta zaštita ne može se svoditi samo na zaštitu od fizičkih napada, već i na zaštitu civilnog stanovništva od posljedica sukoba (bolesti, nedostatak hrane i vode, nepostojanje skloništa, uništena javna infrastruktura, uništena ekonomija). Premda od 1999. godine UN u davanju mandata za mirovne operacije navodi i obavezu vojnih snaga o zaštiti civilnog stanovništva od neposredne prijetnje nasiljem, praksa pokazuje da vojne organizacije i razvijenih industrijskih država Zapada ali i zemalja Trećeg svijeta nisu dorasle ovoj ulozi. UN-ova operacija u Kongu (MOUNC) pokazala je sve probleme i teškoće u pokušaju pružanja zaštite civilnoj populaciji.⁶⁹ Započeta 1999., ova operacija godinu dana kasnije proširenjem mandata dobiva i zadaću zaštite stanovništva, što se pokazalo teško ostvarivim zbog nedovoljnih snaga koje nisu bile pripremljene za tu zadaću. Stoga, usprkos poslanim pojačanjima, u razdoblju između 2002. i 2005. godine snage UN-a nisu uspjele zaštititi civilno stanovništvo ni u zonama njihovog neposrednog djelovanja. Navedeni primjer pokazuje kako vojne snage vrlo teško mogu ostvariti proklamirani cilj, posebno kada je stanovništvo disperzirano na velikom području, kada je teško utvrditi tko je pripadnik protivničkih snaga, te kada protivnici umjesto konvencionalnog vođenja borbenih operacija primjenjuju metode asimetričnog ratovanja (gerilsko ratovanje, terorizam, i sl.). One nisu obučene i opremljene za takve zadaće, nemaju jasno definirane kriterije za poduzimanje intervencije i ocjenu uspješnosti djelovanja, ne postoje pravila koja bi regulirala upotrebu sile u R2P misijama, nisu razrađeni načini suradnje s civilnim organizacijama koje se angažiraju u mirovnoj misiji, te do danas nisu usvojene norme i pravila međunarodnog prava o humanitarnoj intervenciji.⁷⁰

U ovakvoj situaciji javljaju se različiti pokušaji pripremanja vojnih organizacija za djelovanje u međunarodnim misijama potpore miru. Najčešći pristup je

68 In larger freedom: towards development, security and human rights for all. Report of the Secretary-General, A59/2005, United Nations General Assembly, New York 21.3.2005., str. 35.

69 Za prikaz djelovanja MOUNC-a vidi: Månsson, Katarina, Use of Force and Civilian Protection: Peace Operations in the Congo, International Peacekeeping 12(4), 2005., str. 503-519.

70 Za prikaz pitanja djelovanja oružanih snaga u ovoj ulozi vidi: Barić, Robert,

obuka redovnih postrojbi koje će se angažirati u ovim misijama za navedeno djelovanje, ali pitanje je je li ovakva izobrazba (koja je i među vojnicima najčešće percipirana kao privremena a ne trajna zadaća) može dovesti do razvijanja stalnih sposobnosti vojne organizacije za izvođenje misija potpore miru.

Drugi mogući pristup je stvaranje specijaliziranih postrojbi i sposobnosti unutar vojne organizacije za postkonfliktnu stabilizaciju i rekonstrukciju. Ovakvi prijedlozi pojavili su se u SAD-u kao reakcija na probleme koje oružane snage SAD-a susreću u Afganistanu i Iraku,⁷¹ ali navedeni pristup otvara dva problema. Prvi je u činjenici da se time stvaraju usko tvaraju uskospecijalizirane snage i sposobnosti koje se obleme koje oružane snage SAD susreću u Afganistanu i Iraku, specijalizirane snage i sposobnosti koje se teško mogu primijeniti u drugim zadaćama koje ispunjava vojna organizacija. Drugi problem je utrošak sredstava za razvijanje takvih specijaliziranih snaga. Ova dva činioca ograničavaju stvaranje opisanih specijaliziranih snaga na mali broj zemalja koje si mogu priuštiti takav korak, ali pitanje je imaju li i zemlje poput SAD-a ili Velike Britanije dovoljno sredstava za takav korak.

Treći mogući pristup je revitalizacija koncepta žandarmerije (fr. gendarmerie) kao specifične organizacije koja ima elemente vojne i policijske organizacije. Žandarmerija je nastala u Francuskoj za vrijeme Francuske revolucije i sastojala se od vojnog osoblja koje je održavalo red u unutrašnjosti (u gradovima je to radila policija), ali se po potrebi angažiralo i u međudržavnim sukobima. Osnovno obilježje žandarmerije i drugih sličnih državnih paravojnih organizacija (npr. organizacije obalne straže, koje također spadaju u navedenu kategoriju) je dvostruka odgovornost – ministarstvu unutarnjih poslova (ili ministarstvu transporta) i ministarstvu obrane. U miru ove organizacije se nalaze pod civilnom kontrolom i angažiraju se u zadaćama koje zahtijevaju veću primjenu sile nego li u okviru redovnih aktivnosti policije (kontrola demonstracija, kontrola granice, borba protiv terorizma), ali manju u odnosu na vojnu organizaciju (koja, kao što se vidi iz prethodnih primjera, uglavnom nije uspješna u tim zadaćama). Za vrijeme rata ove organizacije prelaze pod kontrolu ministarstva obrane, s osnovnom zadaćom osiguravanja civilne i vojne infrastrukture.

71 Feickert, Andrew, Does Army Need a Full-Spectrum Force or Specialized Units? Background and Issues for Congress, Congressional Research Service RL34333, Washington DC 18.1.2008.

Ove organizacije posebno su pogodne za ostvarivanje kontrole granice, ali zbog načina njihova djelovanja mogu se uspješno koristiti i u misijama potpore miru.⁷²

Većina zemalja koje sudjeluju u misijama potpore miru i postkonfliktnoj stabilizaciji nema sredstava za primjenu zadnja dva rješenja, te je prisiljena primijeniti prvo rješenje (osposobljavanje redovnih postrojbi). Međutim, rastuća kompleksnost operacija potpore miru traži ne samo promjenu načina obuke već i pronalaženje novih načina djelovanja vojne organizacije koji će kombinirati njezine tradicionalne uloge sa zadaćama koje se javljaju u ovakvim misijama.

Navedeni primjeri pokazuju kako se moderne vojne organizacije danas susreću s metodama asimetričnog ratovanja praktično u svim vrstama zadaća koje se postavljaju pred njih. Promjena prirode asimetričnog ratovanja traži i definiranje novih načina suprotstavljanja ovim prijetnjama.

U navedenoj prilagodbi vojne organizacije suočavaju se i s činjenicom da se pri izvođenju određene zadaće susreću ne s jednim već s dva ili više oblika asimetričnog ratovanja. Ova činjenica vidljiva je u vođenju protugerilskog djelovanja, te još više u misijama postkonfliktne rekonstrukcije (nametanje i čuvanje mira, pružanje pomoći civilnim vlastima u političkoj i ekonomskoj) u kome nekonvencionalni protivnici koriste skoro sve metode asimetričnog ratovanja. Posebno u ove dvije vrste misija povijesni primjeri (francuski neuspjeh u Indokini i Alžiru u pedesetim godinama prošlog stoljeća, američki neuspjeh u Vijetnamu između 1965. i 1975. godine) ali i recentno iskustvo (Afganistan, Irak, Čečenija, različite mirovne operacije u Africi i Aziji) pokazuju svu težinu i kompleksnost navedenih zadaća, kao i činjenicu da vojne organizacije nisu spremne za ove zadaće premda one u posthladnoratovskom sigurnosnom okruženju postaju dominantne.

Još veći izazov predstavljaju misije protuterorističke borbe i sudjelovanja u borbi protiv organiziranog kriminala. Obje vrste misija povezane su sa područjem unutarnje sigurnosti gdje se vojne organizacije tradicionalno nastoje što je moguće manje involvirati. Međutim, postepeno nestajanje razlike između vanjske i unutarnje sigurnosti vodi prema povećanju sudjelovanja vojnih organizacija u ovim zadaćama.

72 Lutterbeck, Derek, *Between Police and Military: The New Security Agenda and the Rise of Gendarmeries, Cooperation and Conflict* 39(1), 2004., str. 45–68.

Generalno, vojne organizacije su i dalje nepripremljene za opisane zadaće, što potvrđuju dani primjeri. Njihova pažnja je i dalje usmjerena na pripreme za vođenje konvencionalnih borbenih djelovanja a na pronalaženje metoda djelovanja protiv asimetričnih prijetnji prisiljene su tek kada se nađu izravno suočene sa njima, što otežava prilagodbu vojnih organizacija zahtjevima modernog asimetričnog ratovanja.

2. VOJNA DOKTRINA I ASIMETRIČNO RATOVANJE

Prisutnost metoda asimetričnog ratovanja u svim misijama koje se stavljaju pred vojne organizacije prisiljava ih na traženje načina djelovanja kojima će uspješno odgovoriti na navedene sigurnosne ugroze. Kao ključno sredstvo u prilagodbi vojne organizacije razmatra se vojna doktrina i njezin utjecaj na razvoj oružanih snaga. Vojna doktrina i promjene koje donosi razmatraju se kao dio procesa vojne inovacije. U tom procesu vojna doktrina sagledava se kao činilac koji povezuje dva elementa ključna za uspjeh svake inovacije – velike strategije države koja određuje vanjskopolitičke prioritete djelovanja i definira glavne protivnike, te osobine same vojne organizacije koje mogu pozitivno ali i negativno djelovati na formuliranje vojne doktrine (organizacijska kultura, otvorenost prema inovaciji, spremnost za objektivnom analizom prethodnih borbenih iskustava, uspješno povezivanje novih teorijskih koncepata i njihove praktične provjere).

Navedene postavke ilustriraju se s dva primjera vojne inovacije u razdoblju između dva svjetska rata - uvođenjem nosača aviona u ratnim mornaricama SAD-a i Velike Britanije, te razvojem doktrine oklopnog ratovanja u Njemačkoj i Francuskoj. Oba primjera pokazuju značaj usklađenosti velike strategije i navedenih osobina vojne organizacije kao preduvjeta za razvoj vojne doktrine i uspješnu upotrebu ovih oružanih sustava. U slučaju nosača aviona SAD su usprkos ranoj britanskoj prednosti na ovom području zajedno s Japanom uspješnom primjenom nosača aviona revolucionirale vođenje pomorskog ratovanja. U slučaju oklopnog ratovanja Njemačka je uspjela stvoriti oklopne snage koje su 1940. godine porazile brojčano i tehnički nadmoćnije francuske oklopne snage. Analiza oba primjera ističe elemente potrebne za uspjeh vojne inovacije, a time i promjena vojne u procesu prilagođavanja vojne organizacije zahtjevima koje postavlja asimetrično ratovanje.

a. Vojna inovacija i vojna doktrina

Danas ne postoji općeprihvaćena definicija procesa vojne inovacije. Tako Stephen Rosen definira veliku inovaciju kao promjenu načina vođenja borbe u jednoj od glavnih grana oružanih snaga ili alternativno stvaranje nove grane oružanih snaga. Inovacija uključuje promjenu koncepata vođenja operacija (ideja koje upravljaju načinima upotrebe snaga radi pobjede u kampanji), promjenu u odnosu jedne borbene grane prema drugima, te napuštanje ili smanjivanje značenja starijim konceptima operativnog djelovanja.⁷³

Vojna inovacija definira se i kao "promjena operativne prakse koja stvara značajno povećanje u vojnoj učinkovitosti koje se može izmjeriti kroz rezultate na bojištu".⁷⁴

Za M.J. Meesea vojna inovacija predstavlja proces zamjene dijela organizacijskih rutinskih postupaka novim postupcima, taktikom ili strategijom; ali ako se promjene mogu uklopiti u postojeću strategiju ne radi se o inovaciji.⁷⁵

U ovom radu prihvaća se sljedeća definicija vojne inovacije: za specifičnu vojnu organizaciju, inovacija se manifestira kao razvoj novih koncepata vođenja ratovanja i/ili novih načina integracije tehnologije (promjena vojne doktrine, taktike, potpore, te načina obuke).⁷⁶ Navedena definicija je dovoljno široka da obuhvati različite promjene u okviru vojne organizacije (uvođenje novih tehnologija, definiranje novih metoda vođenja oružane borbe, kombinacija oba činioca) koje čine vojnu inovaciju.

Mogu se istaknuti tri činioca koji su prisutni u većini definicija vojne inovacije:

1. Vojna inovacija mijenja način djelovanja vojnih postrojbi na bojnopolju. To znači da se pod vojnu inovaciju mogu podvesti samo one mjere koje izravno utječu na djelovanje vojnih snaga u borbi - na primjer, neke administrativne mjere (promjena procesa nabave vojne opreme) ne mogu se smatrati inovacijom ako ne dovode do navedenog rezultata.

73 Rosen, Stephen Peter, *Winning the Next War: Innovation and the Modern Military*, Cornell University Press, 1994., str. 7-8.

74 Grissom, Adam, *The Future of Military Innovation Studies*, *The Journal of Strategic Studies* 29(5), 2006., str. 907.

75 Vidi: Meese, M.J., *Institutionalizing Maneuver Warfare: The Process of Organizational Change*. U Hooker Jr., R.D., *Maneuver Warfare: An Anthology*, Presidio Press, Novato 1993., str. 193-216.

76 Isaacson, Jeffrey, Layne, Christopher i Arquilla, John, *Predicting Military Innovation*, RAND, Santa Monica 1999., str. 8.

2. Vojna inovacija ima strateški učinak - ona utječe na mijenjanje dotadašnjeg načina vođenja ratovanja. Manje promjene u vojnoj organizaciji koje nemaju ovaj učinak ne mogu se podvesti pod vojnu inovaciju.
3. Vojna inovacija dovodi do povećanja borbene učinkovitosti vojnih snaga.

Iz navedenih definicija može se vidjeti kako se vojna inovacija ne može izjednačavati s tehnološkom inovacijom. Moguće je da vojna inovacija uključuje razvoj i razmještaj visokotehnoloških sustava, ali to ne mora biti slučaj. Ponekad se vojna inovacija sastoji u vještoj primjeni postojeće tehnologije kroz definiranje kreativnih operativnih koncepata i njihovu primjenu. Na takav način moguće je postići pobjedu nad tehnološki nadmoćnijim protivnikom. Upravo ovakvo poimanje vojne inovacije danas je prisutno kod NR Kine. U određenim slučajevima, primjena nove vojne tehnologije može dovesti do potpuno suprotnog rezultata od očekivanog: ako se krivo shvati značaj novog sredstva, i na osnovi prvobitne pogrešne procjene njegova potencijala definiraju načini njegove upotrebe, rezultat može biti katastrofalni poraz. To se dogodilo Francuskoj 1940., zbog krive procjene uloge tenka u modernom ratovanju.

Isto tako, vojna inovacija ne može se poistovjećivati s vojnom transformacijom. Vojna inovacija je sredstvo za ostvarivanje ciljeva koje postavlja vizija koja određuje promjene, a ta vizija su načela vojne transformacije (definicija željenog budućeg stanja te smjer transformacije za postizanje tog stanja).⁷⁷ Dakle, vojna inovacija predstavlja dio šireg procesa vojne transformacije, a tehnološka inovacija je samo sredstvo za operacionaliziranje ciljeva koje definiraju i razrađuju prethodna dva procesa.

Navedeno ukazuje kako se proces vojne inovacije ne može svesti na promjene izazvane pojavom novog oružanog sustava, kako se vojna inovacija često tumačila u većem dijelu XX. stoljeća. Premda je tehnološki aspekt vojne inovacije važan, on ne može definirati cjelokupni proces vojne inovacije. Ipak, takva razmišljanja i dalje su prisutna, što pokazuje tvrdnja da je izum GPS navigacijskog sustava promijenio vojnu organizaciju, državnu organizaciju i civilno društvo u SAD-u, te da je kopnena vojska SAD-a kombinacijom novih tehnologija i inovativnih operativnih

77 McNerney, Michael, Military Innovation During War: Paradox or Paradigm?, Defence & Security Analysis 21(2), 2005., str. 201-202.

koncepta promijenila karakter kopnenog ratovanja.⁷⁸ Ovakvo pretjerivanje značaja tehnologije zanemaruje činjenicu da puki tehnološki napredak samo omogućava efikasnije izvođenje postojećih zadaća. Izum željeznice zamijenio je transport robe korištenjem kola koje je vukla stoka, a širenje interneta, e-maila i mobilnih telefona marginaliziralo je tradicionalne metode prijenosa poruka (poštanske pošiljke, fiksne telefonske veze). Pretjerano je tvrditi da neki novi tehnološki izum sam za sebe revolucionira odnose i razvoj nekog društva. GPS navigacijski sustav ni u SAD-a a ni na globalnoj razini nije značajno promijenio razvoj civilnog društva ili vođenje ratovanja – on je samo omogućio efikasnije izvođenje već postojećih zadaća.

Stoga uvođenje nekog novog oružanog sustava ili opreme samo po sebi nije vojna inovacija, premda se u određenoj mjeri poboljšavaju postojeće operative sposobnosti vojne organizacije. To se može potkrijepiti i sadržajem von Clausewitzevog djela *O ratu*. Premda je von Clausewitz bio svjestan utjecaja industrijske revolucije na vođenje rata, tehnološki činilac se gotovo ni ne spominje; umjesto toga u analizi rata kao pojave autor koristi kulturološki i psihološki okvir naglašavajući ne tehnološku već intelektualnu osnovu proučavanja rata.

Vojna inovacija odvija se u širem okviru političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturoloških odnosa unutar jednog društva. Kao širi okvir vojne inovacije danas se uzima koncept teorije vojne revolucije (military revolution) britanskog povjesničara Michaela Robertsa.⁷⁹ Navedena teorija zastupa mišljenje da inovacija vojne organizacije ne proizlazi iz uvođenja nekog novog oružja, ili usvajanja nove taktike ili doktrine, već je ona izravni rezultat širih političkih, ekonomskih i socijalnih promjena unutar nekog društva. Ove promjene dovode i do mijenjanja vojne organizacije te zajednice, a s njom dolaze i promjene u ratovanju. Prateći promjene društva kome pripada, vojna organizacija se mijenja na svim nivoima - od tehnologije i kulture njezinih pripadnika do strategije, taktike, uvježbavanja, doktrine i logistike.⁸⁰ Prema podjeli američkih povjesničara

78 Military Transformation: A Strategic Approach, Office of the Transformation, Pentagon, Washington DC 2003., str. 9.

79 Roberts, Michael, *The Military Revolution 1560-1660*. Objavljeno u *Essays in Swedish History*, London 1967., str. 195-225.

80 Vidi: Murray Williamson, *Thinking About Revolution in Military Affairs*, *Joint Forces Quarterly* no.16, 1997, str. 69-76.

MacGregora i Knoxa, u razdoblju od XIV do kraja XX stoljeća može se izdvojiti šest razdoblja vojne inovacije.⁸¹

1. Vojnotehnička revolucija u razdoblju kasnog srednjeg vijeka. Promjene u ratovanju koje je potaknula primjena nekoliko novih sredstava (engleski dugi luk, barut, teško oklopljena konjica, nova taktika upotrebe pješništva) početkom XIV stoljeća u Engleskoj. Ove promjene dovele su do pojave prve stajaće vojske koju je plaćala engleska kruna, te do početka redovne obuke i uvježbavanja vojnih snaga. Navedene promjene ipak ne predstavljaju vojnu revoluciju jer su one bile rezultat napretka vojne tehnologije a ne provođenja korjenitih političkih i ekonomskih promjena u Engleskoj, te se ova vojna inovacija karakterizira kao vojnotehnička revolucija.
2. Rana moderna vojna revolucija (1500.-1600. godina). U ovom razdoblju glavni činilac koji je utjecao na razvoj vojnih organizacija na području Europe bile su političke i ekonomske promjene povezane s raspadom feudalnog poretka i razvojem kapitalizma. Jačanje ekonomske moći država dovodi do stvaranja stalnih stajaćih vojski koje su bile uvježbane i podvrgnute vojnoj stezi. To je povećalo lojalnost vojske vodstvu određene države (što nije bio slučaj s plaćeničkim snagama). Na području razvoja vojne tehnologije došlo je do masovne primjene vatrenog oružja (streljačko oružje, pokretno topništvo), pojave nove vrste fortifikacija, te novih načina vođenja opsadnog ratovanja. Sve ove promjene potaknule su razvoj taktike (upotreba vojnih snaga u bitci) i strategije (stvaranje uvjeta za pobjedu u pojedinoj bitci) u nastojanju povećavanja efikasnosti vojne organizacije.
3. Industrijska revolucija i francuska revolucija (kraj XVIII i početak XIX stoljeća). Dovršetak procesa transformacije državnih organizacija europskih zemalja (temelj moći države postaje njezin suverenitet, demokratski politički poredak, te nacionalni osjećaj kao vezivno tkivo društva) dovodi do stvaranja masovnih stojećih vojski koje se popunjavaju novačenjem. Na području razvoja vojne tehnologije nastavlja se usavršavanje

81 Tatalović, Siniša, Nacionalna i međunarodna sigurnost, Politička kultura, Zagreb 2006., str. 131-133.

- postojećih vrsta oružja (streljačko oružje, topovi). Vojna revolucija sastojala se u opremanju novih velikih stajaćih vojski modernim naoružanjem i opremom (rezultat industrijske revolucije). To je izazvalo korjenitu promjenu u vođenju rata, koja se sastojala u postepenoj pojavi totalnog rata koji zahtijeva mobilizaciju cijelog društva.
4. Prvi svjetski rat (1914.-1918. godina). Razvoj vojne tehnologije tijekom XIX stoljeća (razvoj streljačkog oružja i topništva u smjeru povećavanja preciznosti i gustoće paljbe) dovodi do olakšavanja vođenja obrane i otežavanja vođenja napada. Pojava mogućnosti brzog transporta vojnih snaga (željezničke mreže) i razvoj pouzdanih sustava veze (telegraf, radiokomunikacija) poboljšala je učinkovitost zapovijedanja velikim vojnim formacijama (njihovo usklađeno djelovanje na velikom prostoru). Oba činioca u kombinaciji s rastućom ekonomskom snagom velikih sila i njihovim velikim mobilizacijskim potencijalom dovela su do situacije da su ideje o odlučnoj bitci anihilacije kojom bi neka država bila brzo izbačena iz rata postale zastarjele. Ovu promjenu zanemarile su vojske velikih europskih sila koje su i dalje su inzistirale na vođenju brzog i kratkotrajnog rata koji bi protivničku stranu izbacio iz borbe (kao što je bio slučaj za vrijeme napoleonskih ratova). Tek je I. svjetski rat pokazao nemogućnost vođenja takve vrste rata, a pojava novih oružanih sustava u I svjetskom ratu (avion, tenk, podmornica) označili su pojavu potencijala za velike promjene u vođenju rata koje će nastupiti dva desetljeća kasnije.
 5. Drugi svjetski rat (1939.-1945. godine). Razdoblje II. svjetskog rata predstavljalo je vojnu revoluciju pošto su vojne organizacije zaraćenih strana prihvatile rezultate političkih i ekonomskih promjena koje su zahvatile industrijalizirane zemlje Zapada u drugoj polovini XIX. stoljeća (vođenje totalnog rata). Prihvaćanje ovih promjena bilo je vidljivo u procesu vojne inovacije između 1919. i 1939. godine. Na području vojne tehnologije tri strateške novine (razvoj manevarskog ratovanja, presudna uloga zračne moći u vođenju borbenih operacija, primjena nosača aviona i podmornica u pomorskom

- ratovanju) korjenito su promijenile način vođenja rata.
6. Nuklearna vojna revolucija (nakon 1945. godine). Navedenu vojnu revoluciju s jedne strane obilježava nastavljanje razvoja procesa započelih u I. i II. svjetskom ratu. Ako bi se uzele u obzir samo ove promjene, navedeno razdoblje ne bi se moglo označiti kao vojna već samo kao vojnotehnička revolucija. Međutim, pojava nuklearnog oružja i promjene koje su time nastale na području međunarodne politike i međunarodne sigurnosti (globalna utrka supersila u nuklearnom naoružanju) opravdavaju njezinu klasifikaciju kao vojnu revoluciju.

Kao nova vojna revolucija može se označiti razdoblje od osamdesetih godina prošlog stoljeća do danas. Premda se promjene u vođenju ratovanja u navedenom razdoblju (za koje se sada koristi naziv revolucija u vojnim sposobnostima)⁸² često svode na primjenu visoke tehnologije i njezine rezultate (koncepti mrežno usmjerenog ratovanja i operacija usmjerenih na ostvarivanje traženih učinaka, primjena visokopreciznih vođenih oružja, i sl.), one su zapravo rezultat globalnih političkih i ekonomskih promjena koje su započele u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća (minijaturizacija elektronike i informacijska revolucija, svjetski ekonomski razvoj koji kulminira procesom globalizacije, neoliberalna razvojna paradigma, završetak Hladnog rata i nestanak SSSR-a, i sl.). I širenje metoda asimetričnog ratovanja predstavlja posljedicu navedenih procesa. Ova vojna revolucija predstavlja i okvir u kome se provode tekući procesi vojne inovacije.

S obzirom na navedeno, postoji niz teorija vojne inovacije koje se ne bave načinima transformacije vojne organizacije već posljedicama te transformacije na politički i ekonomski razvoj državne organizacije, određenog društva u cjelini. Ove teorije također razmatraju i utjecaje ovih procesa na međunarodne odnose i međunarodni poredak.

Primjer ovakvog pristupa procesu vojne inovacije predstavlja razmatranje utjecaja vojne inovacije u transformaciji zapadnoeuropskih država između XV. i XVIII. stoljeća. To je sagledavanje posljedice tadašnje vojne revolucije na konsolidaciju zapadnoeuropskih država i širenje globalne nadmoći Zapada. Promjene u ratovanju koje su nastupile u navedenom razdoblju (stvaranje stalnih

⁸² Engleski RMA, Revolution in Military Affairs.

masovnih vojski, nestanak plaćeničkih vojski, posljedice pojave novih oružja na vojnu organizaciju i društvo) povezuju se s političkim i ekonomskim promjenama državnih organizacija (snaženje države, jačanje njezine ekonomske moći), a činilac vojne inovacije razmatra se i u kontekstu odnosa europskih sila i naroda i država izvan Europe. Povjesničar Brian Downing postavlja tezu kako je potreba za održavanjem stalnih i masovnih vojski prisilila europske države da u XVII. i XVIII. stoljeću zamijene svoje decentralizirane institucije naslijeđene iz srednjovjekovnog razdoblja centraliziranim državnim aparatom, te razviju autokratske oblike vladavine. Dalje, Downing tvrdi kako europske države u kojima nije došlo do te promjene i u kojima su srednjovjekovne institucije preživjele, postavile su temelje za razvoj moderne liberalne demokracije.⁸³

Povjesničar Bruce Porter, proces industrijalizacije ratovanja i mobilizacije svih resursa i cjelokupne populacije određene zemlje za potrebe rata povezuje sa stvaranjem kolektivističke države koja predstavlja međusobno povezane tri države: regulatornu državu (s velikom državnom intervencijom u nacionalnu ekonomiju), masovnu državu (u kojoj je politička participacija odvojena od klase ili ekonomskog statusa) i državu blagostanja (država preuzima izravnu odgovornost za dobrobit svih građana).⁸⁴

Povjesničar Geoffrey Parker razmatra utjecaj europske vojne transformacije između XV. i XVIII. stoljeća na širenje globalne moći Zapada u navedenom vremenskom razdoblju. Prema njegovim tezama, vojna revolucija u Europi (stvaranje masovnih vojski, stvaranje tehnološki nadmoćnih ratnih brodova, uloga vatrenog oružja) omogućila silama Zapada odsudnu prednost nad državama na drugim kontinentima, te time i globalni uspon utjecaja Zapada.⁸⁵

Glavnina teorija vojne inovacije bavi se proučavanje razloga i načina promjene vojne organizacije u odgovoru na konkretnu prijetnju (asimetrično ratovanje), odnosno pitanjem pronalaženja uzroka vojne inovacije, identificiranjem činilaca koji vojnu organizaciju potiču na inovaciju ali i činilaca koji sprječavaju vojnu inovaciju. Ove teorije vojne inovacije mogu se podijeliti na tri skupine teorija.

83 Downing, Brian, *The Military Revolution and Political Change*, Princeton University Press, 1992.

84 Porter, Bruce, *War and the Rise of the State: The Military Foundations of Modern Politics*, The Free Press, New York 1994.

85 Parker, Geoffrey, *The Military Revolution, Military innovation and the rise of the West 1500-1800*, Cambridge University Press, 1996.

Prva skupina teorija zasniva se na tezi da vojna inovacija nastaje na temelju intervencije vanjskih činilaca, odnosno civilnog političkog vodstva, jer su vojne organizacije konzervativne i odupiru se promjenama. Prema ovim teorijama, civilno vodstvo intervenira u kriznim trenucima i prisiljava vojnu organizaciju na promjene vojne doktrine. Najpoznatiji predstavnik ovog teorijskog pravca je američki politolog Barry R. Posen.⁸⁶ Na temelju analize razvoja vojne doktrine tri europske sile između 1919. i 1939. (Njemačka, Francuska, Velika Britanija) Posen primjenom teorije organizacije (odnosi unutar vojne organizacije) i konceptom ravnoteže moći u međunarodnim odnosima (balance of power, kao vanjski poticaji za inovacijom) navodi kako se vojna organizacija odupire pokretanju procesa inovacije jer svaka inovacija povećava operativnu nesigurnost, a da vojnu inovaciju najčešće inicira civilno vodstvo (potaknuto vanjskim prijetnjama i potrebom prilagodbe vojne organizacije toj prijetnji) uz pomoć "pobunjenika" u redovima vojne organizacije. Posen priznaje da u određenim slučajevima vojna organizacija može inicirati otpočinjanje procesa inovacije, ali samo ako praktični primjeri pokazuju njezinu potrebu (npr. uspješna primjena nove tehnologije u borbi, ili poraz u ratu). Za Posena civilni primat u vojnoj inovaciji proizlazi iz neopterećenosti ograničenjima koja definiraju profesionalnu vojnu karijeru.

Kroz analizu promjene vojne doktrine navedenih zemalja između dva svjetska rata Posen zaključuje da je provođenje revolucionarnih promjena u vojnim organizacijama tako sporo da je neophodno civilno vodstvo i poticaj vojnoj inovaciji. Premda civili nemaju detaljno vojno znanje i iskustvo, oni su sposobni utjecati na razvoj vojne doktrine jer se time utječe na razvoj vojne sile neke države (koja je ključna komponenta za provođenje njezine velike strategije djelovanja na međunarodnoj sceni), te zato što je vojska podređena političkom vrhu određene zemlje koji ima završnu riječ po pitanju razvoja vojne organizacije. Posen smatra da iz navedenih razloga civilni nadzor predstavlja važan element vojne inovacije, jer se kroz njega nude drugačije perspektive vojnog djelovanja od onih koje su prisutne u vojnoj organizaciji.

Drugi glavni teorijski pristup vojnoj inovaciji odbacuje tezu o vanjskoj intervenciji kao ključnom preduvjetu za inovaciju. Posenovo mišljenje o civilnom vodstvu kao inicijatoru vojne inovacije pobija Stephen P. Rosen, koji

86 Posen, Barry R., *The Sources of Military Doctrine - France, Britain and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, 1984.

odbacuje Posenove teze kako su za pokretanje vojne inovacije u određenoj vojnoj organizaciji nužni intervencija civilnog vodstva ili poraz u ratu. Prema Rosenovoj interpretaciji, ključnu ulogu imaju visoki časnici koji formuliraju nove zadaće vojne organizacije i načine izvođenja tih zadaća, inspiriraju mlađe časnike za provođenje definiranih promjena, te visoki civilni dužnosnici koji im u tome pružaju pomoć (ovo je tzv. unutrašnji model vojne inovacije). Na navedeni način nastaju ključne promjene u donošenju vojnih strategija i doktrina. Rosen ilustrira svoje teze analizom razvoja sustava zračne obrane u Velikoj Britaniji između 1916. i 1940. godine, uvođenje nosača aviona u ratnu mornaricu SAD-a između 1918. i 1943. godine, te razvoja zračnopokretnih helikopterskih postrojbi u SAD između 1944. i 1965. godine.

Prema Rosenu, civili su imali minornu ulogu u navedenim inovacijama, koje su vodili visoki časnici koji su posjedovali viziju ali i spremnost da potiču potrebne promjene za njezino ostvarivanje. Takvo djelovanje proizlazi iz prirode vojne profesije (ključne odluke donose visoki časnici koji posjeduju potrebno iskustvo stečeno u zapovijedanju vojnim postrojbama i poznaju vojni sustav; civili u ovom procesu mogu imati samo sporednu ulogu s obzirom da nemaju navedeno vojno iskustvo). Premda opisani sustav omogućava revolucionarne promjene u vojnoj organizaciji primarno kroz duže vremensko razdoblje (kako se smjenjuju generacije visokih časnika), cijeli proces je moguće ubrzati pravilnom politikom upravljanja osobljem (poticanje i ubrzavanje karijera perspektivnih mladih časnika koji su nosioci novih ideja). Tako je za Rosena vojna inovacija proces koji se primarno odvija u okviru vojne organizacije (kroz redistribuciju moći i resursa među raznim granama oružanih snaga, te između generacija starijih i mlađih časnika).

Od sredine devedesetih godina javlja se i treća skupina teorija vojne inovacije, koja se može nazvati integrativni pristup. Zastupnici ovog smjera smatraju kako su teze pripadnika obje prethodne škole točne, ali da se odnose samo na pojedine slučajeve, te da ih treba integrirati u jedan širi okvir. Ovu tezu zastupa Ricky Lynn Waddell, koji u analizi razvoja vojne doktrine vođenja sukoba niskog intenziteta kopnene vojske KoV SAD između 1961. i 1993. godine ističe ravnopravnu ulogu vanjskih i unutarnjih činilaca u vojnoj inovaciji.⁸⁷ Waddell navodi kako je zajednički rad

87 Waddell, Ricky Lynn, *The Army and Peacetime Low Intensity Conflict 1961-1993: The Process of Peripheral and Fundamental Military Change*, doktorska disertacija, Columbia University, New York 1994.

civilnih reformatora i časnika KoV SAD-a koji su dijelili njihovu viziju (i koji su pripadali tradicionalnoj jezgri KoV-a i djelovali s ciljem prilagođavanja kopnene vojske novoj situaciji umjesto pokušaja zadržavanja koncepata koji u novim okolnostima nisu imali upotrebnu vrijednost) doveo do promjena vojne doktrine u navedenom području.

Kimberly Martin Zisk zastupa sličnu tezu: u analizi vojne inovacije u okviru sovjetske vojne organizacije za vrijeme Hladnog rata Zisk navodi kako su promjene sovjetske vojne doktrine izazvane mijenjanjem sigurnosne okoline u Europi (nove vojne doktrine SAD - doktrina fleksibilnog odgovora u šezdesetim godinama prošlog stoljeća, Schleissingerova doktrina u sedamdesetim godinama, doktrina Zračno-kopnene bitke u osamdesetim godinama) bile rezultat zajedničkog djelovanja sovjetskih časnika i civilnih eksperta.⁸⁸ Zisk navodi primjer razvoja sovjetske vojne doktrine za vrijeme Gorbačovljevog razdoblja, u kome je ta suradnja bila najočitija. Najpoznatiji zagovornici integrativnog pristupa vojnoj inovaciji su američki vojni povjesničari Williamson Murray i Allan R. Millett. Oni također ističu povezanost civilnih i vojnih struktura u procesu vojne inovacije: prihvaćanje vizije vojne inovacije koju nudi vojno vodstvo od strane civilne državne birokracije. Kombinacija ovog činioca s nekoliko drugih činilaca (valjanost vizije na kojoj se zasniva inovacija, što se potvrđuje ispitivanjem koncepata ratovanja koje nudi vizija u praksi; interakcija novih tehnologija i vojnih doktrina; organizacijska kultura vojne organizacije; pravilna procjena strateške situacije u kojoj se nalazi država čija se vojna organizacija inovira) presudna je u uspjehu ili neuspjehu procesa vojne inovacije.

U trećoj skupini teorija vojne inovacije nalaze se teorije koje su primarno usmjerene prema proučavanju pronalazjenja izravnog odgovora vojne organizacije na nove prijetnje s kojima se susreće u ispunjavanju njezinih tradicionalnih i netradicionalnih zadaća. Kod ovih teorija naglasak je na pitanju kako se proces vojne inovacije odvija u određenim (danim) uvjetima, te je li taj proces dao rezultate ili je bio neuspješan. Primjer ovog pristupa vojnoj inovaciji je studija Brucea Gudmundssona o njemačkoj inovaciji na području taktike pješništva za vrijeme I. svjetskog rata.⁸⁹ Gudmundsson analizira promjenu taktike koja je u njemačkoj kopnenoj vojsci inicirana kako bi se razbio status quo na zapadnom frontu (rovovsko ratovanje), odnosno

88 Zisk, Kimberly Martin, *Engaging the Enemy, Organization Theory and Soviet Military Innovation 1955-1991*, Princeton University Press 1993.

89 Gudmundsson, Bruce, *Stormtroop Tactics: Innovation in the German Army, 1914-1918*, Praeger, Westport 1995.

razvoj jurišne taktike i postrojbi (Stosstruppen) i činilaca koji su doveli do njemačkog uspjeha - decentraliziranog zapovijedanja (davanje odgovornosti za formuliranje i provođenje operativnog plana djelovanja na temelju općih smjernica zapovjednicima satnija i bojni), razvoja novih oružanih sustava potpore i uspješne koordinacije pješništva i topničke potpore.

Drugi primjer ovog pristupa je rad Johna A. Nagla o razvoju protugerilske taktike u britanskoj i američkoj vojsci.⁹⁰ Autor uspoređuje dvije protugerilske kampanje - britansku u Malaji (1948.-1960. godine) i američku u Vijetnamu (1965.-1972. godine) i analizira razloge uspjeha britanske protugerilske doktrine, odnosno neuspjehe američke. Autor navodi kako je ključni činilac inovacije bilo postojanje drugačije organizacijske kulture u obje vojne organizacije - otvorenosti britanske organizacije prema usvajanju novih koncepata, odnosno zatvorenosti američke organizacije koja je dovela do američkog neuspjeha u protugerilskom ratovanju.

Iz opisa ova dva primjera vidljivo je kako je ovaj treći pristup vojnoj inovaciji usmjeren primarno prema proučavanju činilaca unutar vojne organizacije, pri čemu se kao ključni činilac ističe organizacijska kultura koja potiče ili onemogućava vojnu inovaciju.

Kada se razmatraju teorije vojne inovacije iz druge i treće skupine, uočljiva je njihova povezanost: teorije iz druge skupine bave se širim okvirom vojne inovacije koji izravno utječe na način na koji se vojna inovacija odvija unutar vojne organizacije (predmet teorija treće skupine). Pri tome, središnje pitanje uspjeha vojne inovacije nije dilema nastaje li proces inovacije unutar vojne organizacije, ili izvan nje.

Ključno pitanje na koje treba obratiti pažnju je: je li ostvarena povezanost i usklađenost između dva činioca koji su presudni za uspjeh vojne inovacije: velike strategije određene države (koja definira vanjskopolitičke i sigurnosne ciljeve države, vjerojatne prijetnje ostvarivanju tih ciljeva i načine odgovora na prijetnju) i karakteristika same vojne organizacije iste države (ima li ona organizacijsku kulturu koja potiče inovaciju kroz definiranje novih koncepata ratovanja i njihovu praktičnu provjeru).

Sredstvo koje predstavlja poveznicu oba navedena činioca je vojna doktrina.

⁹⁰ Nagl, John A., *Learning to Eat Soup with a Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam*, The University of Chicago Press, Chicago 2005.

b. Definicija vojne doktrine

Govoreći o vojnoj doktrini na prvom mjestu treba istaknuti činjenicu da je ona rezultat kompleksnog procesa u kome se susreću i isprepliću različiti utjecaji - od prirode novih tehnologija i oružanih sustava koji se na njima zasnivaju, dotadašnjeg iskustva vojne organizacije u izvođenju njezinih funkcija, strateške situacije u kojoj se nalazi pojedina država, interesa političkog i vojnog vodstva države, te organizacijske kulture same vojne organizacije. Dosadašnji povijesni razvoj vojnih doktrina od Sun Tzuova Umijeća ratovanja (ovo djelo može se uzeti kao prvi primjer vojne doktrine) do danas pokazuje zajedničke osobine vojnih doktrina. Vojna doktrina predstavlja poveznicu između teorije i prakse, ona izražava poglede o prirodi rata i na navedenom temelju određuje pravila djelovanja koja bi trebala donijeti pobjedu na bojištu, i na osnovu kojih se uvježbavaju i pripremaju oružane snage neke zemlje. Da bi to postigla, vojna doktrina predstavlja spoj dosadašnjeg iskustva vojne organizacije i pokušaja predviđanja budućnosti.

Navedene osobine vojne doktrine vidljive su u njezinim brojnim definicijama. Godine 1923. J.F.C. Fuller definirao je vojnu doktrinu kao "središnju ideju vojske".⁹¹ Basil Liddel Hart definirao je vojnu doktrinu kao "umijeće distribucije i primjene vojnih sredstava za ispunjavanje ciljeva koje je odredila politika".

U britanskoj definiciji vojne doktrine navodi se kako "svako uključen u obrambene napore Ujedinjenog Kraljevstva, u susretu s današnjim raznovrsnim i često nepredvidivim izazovima, treba imati jasno razumijevanje zbog čega imamo oružane snage, kako se oružane snage uklapaju u sveukupni obrazac sigurnosti i obrane, te načela njihove upotrebe. Ukratko, oni moraju razumjeti britansku obrambenu doktrinu".⁹²

Studija Zračnih snaga SAD-a iz 1948. godine dala je sljedeću definiciju vojne doktrine: "koncepti, načela, politike, taktika, tehnike, praktično djelovanje i procedure koje su bitne za učinkovitost u organiziranju, uvježbavanju, opremanju i primjeni taktičkih i potpornih postrojbi zračnih snaga".⁹³

91 Citirano u: Gary Sheffield, *Doctrine & Command in the British Army, A Historical Overview*, Army Doctrine Publication Land Operations, DGD&D, British Army, svibanj 2005., str. 165.

92 British Defence Doctrine JWP 0.01. Joint Warfare Publication. London: MOD CS(M)G, 1997., str. 0–01.

93 Evaluation Division, Air University. To Analyze the USAF Publications System for Producing Manuals, stožerna studija od, 13. srpnja 1948,

Opća definicija vojne doktrine u oružanim snagama SAD-a: "temeljna načela na osnovu kojih oružane snage ili njihovi elementi vode svoje djelovanje u potpori nacionalnih ciljeva".⁹⁴ Prema pamfletu Zapovjedništva KoV SAD za uvježbavanje i doktrinu (TRADOC, U.S. Army Training and Doctrine Command), vojna doktrina je "motor promjena", ona služi kao konceptualna osnova za razvoj oružanih snaga.⁹⁵

Rječnik termina i definicija NATO-a određuje doktrinu kao "fundamentalna načela prema kojima vojne snage vode njihove akcije u potpori ciljevima" (koji su postavljeni pred vojne snage).⁹⁶

Definicija vojne doktrine u bivšem SSSR-u: "od strane države službeno usvojen sustav znanstveno formiranih pogleda o prirodi novih ratova i upotrebi oružanih snaga u tim ratovima". U sovjetskom pogledu vojna doktrina imala je dva aspekta: društveno-politički i vojno-tehnički. Društveno-politička strana doktrine obuhvaćala je sva pitanja metodologije, ekonomske i socijalne osnove, i političkih ciljeva rata. Vojno-tehnička strana uključivala je stvaranje vojne strukture, tehničko opremanje oružanih snaga, uvježbavanje oružanih snaga, određivanje oblika i načina vođenja operacija te rata u cjelini.⁹⁷

Švicarska definicija vojne doktrine navodi da se doktrina sastoji od "fundamentalnih načela prema kojima oružane snage ili njihovi dijelovi izvode zadaće radi postizanja nacionalnih ciljeva". Vojna doktrina osigurava opće uvjete za razvoj oružanih snaga. Ona definira zajednički pogled o načelima na osnovu kojih se primjenjuju oružane snage. Doktrina ima svoje izvorište u povijesti, ali mora omogućiti

citirana u: Futrell, Robert Frank., *Ideas, Concepts, Doctrine: Basic Thinking in the United States Air Force, 1907-1960*, Air University Press 1989.

94 Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, Joint Publication 1-02, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 12.4.2001., str. 132.

95 U.S. Army Training and Doctrine Command, *Force XXI Operations: A Concept for the Evolution of Full-Dimensional Operations for the Strategic Army of the Early Twenty-First Century*, TRADOC Pamphlet 525-5, Fort Monroe, VA, 1.8.1994., str. 1-3.

96 North Atlantic Treaty Organization, *Military Agency for Standardization, NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French)*, AAP-6(T), 1992., str. 2-D-5.

97 Odom, William E., *Soviet Military Doctrine*, *Foreign Affairs* 67(2), 1989., str. 116-117.

djelovanje oružanih snaga u sadašnjosti i osigurati smjernice za budućnost.⁹⁸

Australske oružane snage definiraju vojnu doktrinu kao "skup spoznaja o prirodi, ulozi i vođenju oružanog sukoba, i između ostalog sadrži temeljna načela na osnovu kojih vojne snage vode njihove akcije u potpori nacionalnim ciljevima".⁹⁹

Novozelandska definicija vojne doktrine: "temeljna načela na osnovu kojih vojne snage vode njihove akcije u potpori deklariranim ciljevima". Glavni cilj vojne doktrine je pružanje načina vođenja operacija, odnosno najboljeg načina primjene vojne moći radi ostvarivanja nacionalnih strateških ciljeva.¹⁰⁰

Indijske oružane snage definiraju vojnu doktrinu kao niz načela na osnovu kojih oružane snage vode svoje djelovanje u potpori nacionalnim ciljevima. Ona je formalni izraz vojnog znanja i misli koje vojska prihvaća kao relevantne u određenom trenutku, koji pokrivaju prirodu sadašnjih i budućih sukoba, pripremanje vojske za te sukobe, i metode angažiranja u sukobima radi postizanja uspjeha.¹⁰¹

Ove definicije ukazuju na sljedeće bitne funkcije vojne doktrine:

1. Vojna doktrina predstavlja sredstvo kojim se analizira dotadašnje djelovanje vojne organizacije i određuju pravila za buduće djelovanje.
2. Pravila koje definira vojna doktrina predstavljaju osnovu za edukaciju budućih generacija časnika.
3. Pravila koja definira vojna doktrina predstavljaju osnovu za operativno djelovanje vojnih snaga.
4. Vojna doktrina definira najučinkovitiji način korištenja vojnih sredstava na temelju dotadašnjeg iskustva određene vojne organizacije.
5. Kroz sve navedene činioce vojna doktrina postavlja temelje za dalji razvoj vojne organizacije.

98

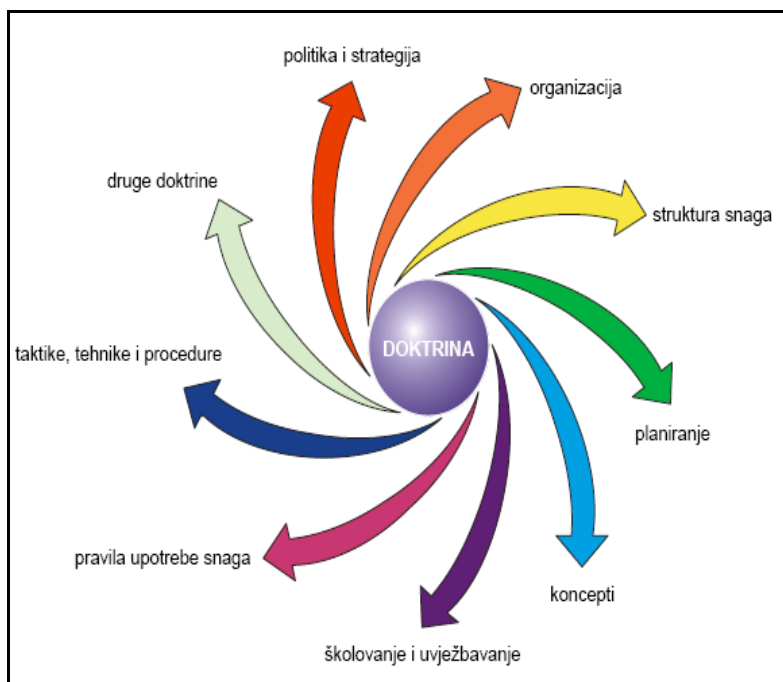
[http://www.vtg.admin.ch/internet/vtg/en/home/schweizerarmee/organisati
on/psta/milit.html](http://www.vtg.admin.ch/internet/vtg/en/home/schweizerarmee/organisati
on/psta/milit.html).

99 ADFP-D—Doctrine, str. 1-1. Citirano u Australian Maritime Doctrine, Australia 2000., str. 5-6.

100 Foundations of New Zealand Military Doctrine, Development Branch Headquarters New Zealand Defence Force, Wellington 2004., str.1-1 - 1.2.

101 Indian Army Doctrine, Headquarters Army Training Command, Shimla 2004., str. 3-4.

Vidi:

Slika 5.

Činioci na koje utječe vojna doktrina, Izvor: <http://www.crs-csex.forces.gc.ca/reports-rapports/2007/115P0738-eng.asp>

Vojna doktrina predstavlja formalno i sadržajno uobičajene smjernice, mišljenja i iskustva koje oružane snage prihvaćaju kao relevantne za određeno vrijeme, a u sebi obuhvaćaju prirodu mogućeg sukoba, pripreme mjere za isti te metodologiju koja bi omogućila uspješno djelovanje u zamišljenom sukobu.

Premda je koncept vojne doktrine prisutan u vojnim organizacijama još od antičkog razdoblja (kroz pravila o uvježbavanju vojnika, načela vojne organizacije, te pravila o vođenju bitaka), formalni razvoj vojne doktrine započeo je krajem XVIII. stoljeća, kada su stalne vojne organizacije postale pravilo, i kada se ukazala potreba za njihovom standardizacijom. Glavna sredstva standardizacije bili su priručnici s pravilima za obuku.¹⁰² Formalni razvoj vojne doktrine započinje s pruskim vladarom i vojskovođom Frederikom II (poznatiji kao Frederik Veliki), koji je na

¹⁰² Ovi priručnici davali su časnicima jasne smjernice o tome tko se obučava, kako ga obučavati, kako razvijati stegu, izvoditi manevre na bojištu).

temelju iskustva u Prvom ratu za Šleziju izdao detaljna pravila za uvježbavanje i upotrebu pruske konjice i pješništva. Frederik II je u ovim pravilima, ali i kasnije, nastojao uz regulaciju pruske vojne organizacije nastojao predvidjeti promjene u vojnoj organizaciji i taktici kroz postavljanje hipoteza koje je zatim testirao (na primjer, njegove analize austrijske taktike u Sedmogodišnjem ratu, te traženje načina za neutralizacijom austrijske taktike).

U XIX. stoljeću razvoj vojne doktrine vezao se s djelovanjem profesionalnih vojnih škola i stvaranjem i usponom glavnog stožera (general staff). Obje inovacije potekle su iz Prusije, gdje su pruska vojna akademija (Kriegsakademie) i pruski glavni stožer poticali razvoj teorijskih studija (a posebno vojnih povijesnih studija) radi stvaranja teorija i koncepata koji će predstavljati osnovu za dalji razvoj pruske vojne organizacije. Na taj način Prusija je formalizirala razvoj vojne doktrine, što će ostale europske države napraviti tek nakon prusko-francuskog rata 1870.-1871. godine.¹⁰³

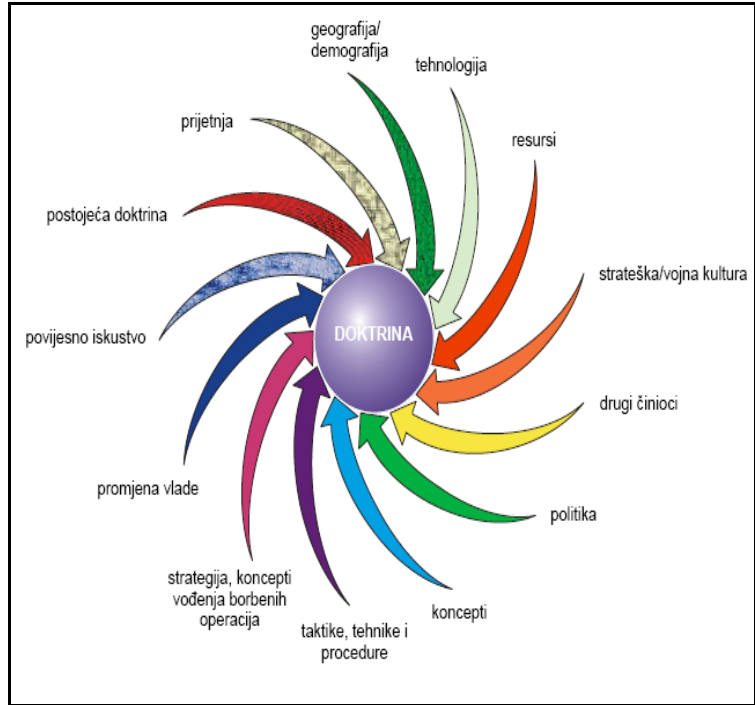
Već je američki građanski rat (1861.-1864.) pokazao potrebu za formaliziranjem procesa analize vojnog iskustva i donošenja vojne doktrine. Pruske pobjede u ratovima s Austrijom i Francuskom potaknule su i ostale europske sile te SAD da slijede opisano prusko iskustvo, te je do I. svjetskog rata razvoj vojne doktrine formaliziran pri čemu je prusko iskustvo imalo veliki utjecaj na formuliranje vojnih doktrina drugih država. U razdoblju između dva svjetska rata sve velike sile imale su razrađene načine razvoja i donošenja vojnih doktrina. Ono što je međuratno razdoblje pokazalo (a što je aktualno i danas) je postizanje uspješnosti cijelog procesa. U međuratnom razdoblju Njemačka je uspjela stvoriti vojnu doktrinu koja je bila inovativna, i koja je omogućila spektakularne pobjede Wermachta između 1939. i 1942. godine. Suprotan primjer je Francuska, čija je vojna doktrina bila neadekvatna što je pokazao francuski poraz 1940. godine. Stoga se od tada postavlja pitanje na koje nema univerzalnog odgovora - kako oblikovati vojnu doktrinu koja će omogućiti vojnoj organizaciji uspješno izvođenje njezinih funkcija danas i u budućnosti.

103 U ostalim europskim državama, te u SAD-u, prevladavao je tzv. neformalni proces oblikovanja vojne doktrine, koji se zasnivao na kombinaciji proučavanja dijela i maksima velikih vojskovođa i vojnih teoretičara (Napoleon, Marmont, Jomini) i popularnih napisa i djela koji su se bavili prirodom rata i budućnošću ratovanja. Na temelju ovih izvora pojedinci u vojnim organizacijama su propisivali pravila o uvježbavanju i upotrebi vojnih postrojbi.

Proces stvaranja vojne doktrine stoga mora predstavljati kreativni proces povezivanja ciljeva definiranih vojnom strategijom i načina izvođenja borbenog djelovanja koje definira taktika.

Na definiranje vojne doktrine utječu sljedeći činioci:

1. Nacionalni interes države i nacionalni vojni ciljevi. Ovaj činilac definira ciljeve koje država želi postići upotrebom vojne sile, te resurse koje je država spremna izdvojiti za postizanje tog cilja. Definiranje ovih ciljeva predmet je velike strategije neke države, te vojne strategije koja predstavlja komponentu velike strategije.
2. Procjena ugroženosti države, koja predstavlja jasni izraz prijetnje s kojom će se suočiti njezine oružane snage. Ovdje je važno jasno naznačiti potencijalnog protivnika (ili protivnike).
3. Promjene u sigurnosnoj i obrambenoj politici zemlje.
4. Politički sustav zemlje.
5. Geografske, demografske i ekonomske osobine određene zemlje.
6. Dotadašnje iskustvo vojne organizacije u izvođenju njezine funkcije, njezini strateški koncepti.
7. Organizacija oružanih snaga (struktura oružanih snaga koja predstavlja kombinaciju ljudi, oružanih sustava i opreme potrebne za izvođenje postavljenih zadaća; organizacijska kultura vojne organizacije, utjecaj postojeće vojne doktrine).
8. Teorije o ratu.

Slika 6.

Činioci koji utječu na razvoj vojne doktrine

Izvor: <http://www.crs-csex.forces.gc.ca/reports-rapports/2007/115P0738-eng.asp>

U vođenju rata mogu se izdvojiti tri razine djelovanja:

1. **Strateška razina.** Razina vojne strategije. Vojna strategija¹⁰⁴ predstavlja vojnu komponentu velike strategije neke države, i ona daje opće poglede na vođenje oružanog sukoba. Vojna strategija je disciplina u okviru vojnog umijeća koja utvrđuje strategijski koncept, strukturu i način uporabe oružanih snaga za pripremu i u slučaju potrebe za ispunjenje njihova temeljnog cilja i zadaće svih OS. Vojna strategija treba dati odgovore na sljedeća pitanja:

Koji su to čimbenici koji bi bili sastavnim dijelom oružane borbe?

Koje su to odrednice eventualnog sukoba i kakva je njihova moguća fizionomija?

Kakav je trenutni položaj države u odnosu na susjedne države odnosno regiju i kontinent u cjelini?

104 Grč. Στρατήγος (strātēgos) – vještina generala (vojskovođa).

Koja je najpovoljnija struktura i veličina oružanih snaga u danom trenutku odnosno kod stvaranja same strategije.

Raščlamba uloge dijelova (grana) oružanih snaga te definiranje njihove jasne namjene i uporabljivosti.

Istraživanje ukupne borbene spremnosti i sposobnosti prihvaćanja borbe.

Raspoloživost sredstava i mogućnost njihove uporabe u oružanim snagama.

Izučavanje mogućnosti eventualnog protivnika.

Raščlamba i uporabljivost prethodnih vojnih (ratnih) iskustava s ciljem pronalaženja najboljeg rješenja glede uporabljivosti raspoložive oružane sile.

U biti, vojna strategija mora dati odgovor na tri ključna pitanja – gdje će se primijeniti oružane snage, protiv koga će se primijeniti, i kako će se (s obzirom na prethodne činioce) oružane snage razvijati. To se postiže kroz definiranje protivničkih središta moći koje treba neutralizirati, načina djelovanja, te određivanja dijelova oružanih snaga koje će imati primarnu ulogu u ostvarivanju ovih ciljeva. Pitanje kako će se djelovati ne spada u domenu vojne strategije, već se time bavi vojna doktrina.

2. Operativna razina. Razina vojne doktrine. Vojna doktrina operacionalizira načela koja određuje vojna strategija. Ova razina ratovanja kroz pronalaženje odgovora na pitanje kako primijeniti oružane snage povezuje taktičke borbene operacije (izravno sukobljavanje vojnih snaga obje strane) s ostvarivanjem ciljeva vojne strategije (strateška razina ratovanja). Na to pitanje treba odgovoriti vojna doktrina koja definira načine ostvarivanja ciljeva postavljenih na strateškoj razini.

Ovdje zapravo govorimo o operativnoj vještini ratovanja (operational art of war), odnosno planiranju, pripremanju i vođenju/usklađivanju cijelog niza povezanih vojnih operacija (kampanje) kojima se ostvaruju strateški ciljevi definirani u vojnoj strategiji.

Cilj operativne vještine je postizanje pobjeda u nizu kampanja, pri čemu se svaka kampanja vodi na određenom području i sastoji se od niza borbenih operacija usmjerenih na neutralizaciju ključnih ciljeva protivnika, njegovih središta moći (centre of gravity) koje određuje vojna strategija (kao dio velike strategije jedne države). Često neutralizacija određenog središta moći protivnika zahtijeva poduzimanje ne jedne već cijelog niza međusobno povezanih kampanja. Primjer ovakvog djelovanja predstavlja rat SAD protiv Japana na Pacifiku 1941. do 1945. godine. SAD su kao ključni cilj kampanje protiv Japana odredile neutralizaciju

japanskih resursa potrebnih za vođenje rata. U prvoj fazi rata protiv Japana (1941.-1943.) ratna mornarica SAD je uložila velike napore za uništenje japanske trgovačke mornarice kroz vođenje podmorničkog ratovanja. Paralelno s vođenjem podmorničkog ratovanja poduzet je niz amfibijskih operacija na području središnjeg Pacifika radi prekida pomorskog prometa između Japana i osvojenih područja na južnom Pacifiku i jugozapadnoj Aziji (Java, Indokina) koja su bila bogata resursima koje je Japan trebao za vođenje rata. U drugoj fazi rata (1944.-1945.) sa zračnih baza uspostavljenih na osvojenim otocima strateški bombarderi Boeing B-29 su uništili japansku industriju, koja uostalom (zbog uspješnog podmorničkog ratovanja SAD-a) nije više ni dobivala dovoljno sirovina da bi mogla omogućiti nastavak vođenja rata. Ovaj cilj postignut je kroz vođenje cijelog niza kopnenih, pomorskih i zračnih operacija i kampanja, čiji je zajednički učinak na kraju dao željeni rezultat.

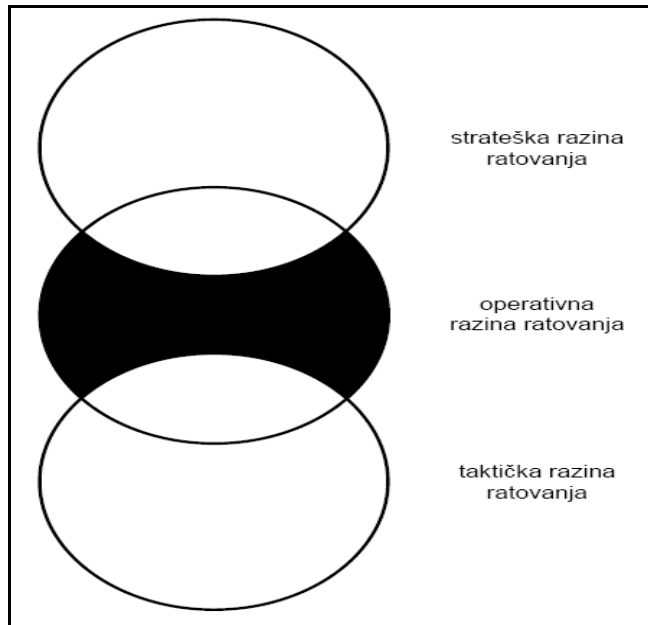
3. Taktička razina. Razina na kojoj se izravno vodi oružana borba. Taktika je vojna disciplina koja istražuje konkretnu uporabu postrojbi u provedbi bojnih djelovanja na kopnu, moru i u zraku. Jednostavnost definicije oblikovana je kroz stoljeća, jer je taktika najstariji proučavani dio vojne znanosti, ako izuzmemo vojnu povijest kao posebnu granu. Taktika istražuje i proučava najmasovnije područje oružanog sukoba, dakle samo vođenje borbe¹⁰⁵ na bojnom polju, koje i danas predstavlja temeljnu sastavnicu oružanog sukoba.

Metode razvijanja i usvajanja taktike možemo podijeliti u dvije skupine: empirijske i teorijske. Empirijske metode su one koje dovode do taktičkih rješenja na način da se do preduvjeta ili predinformacija dolazi putem prikupljanja, opisivanja, određivanja i klasificiranja činjenica bitnih za taktičke postavke. Teorijske metode su one koje objašnjavaju postavljene činjenice te izgrađuju zakonitosti, teorije i sustave a u konačnici utvrđuju načela vođenja borbe

¹⁰⁵ Odnosno boj. Boj je oružani sukob koji se provodi na ograničenom zemljištu i u ograničenom vremenu a provode ga postrojbe po načelima koje propisuje upravo taktika. Danas je sam pojam borbe ili boja postao vrlo složena kategorija, uzimajući u obzir veliki tehnološki napredak kao i razvoj oružja koje je taj tehnološki napredak poticaj iznjedrio. Ne mogu se zanemariti razlike koje se vide u komparaciji prijašnjih i današnjih taktičkih rješenja. Prijašnja su bila usko vezana za malu pokretljivost postrojbi i njezine ograničene manevarske mogućnosti, dok je danas taktika prilagođena činjenici da ograničenja pokretljivosti i manevarskim sposobnostima ima svakako manje nego prije pedeset godina, ponajprije uslijed spomenutog tehnološkog napretka.

Taktika se može podijeliti u nekoliko osnovnih kategorija: opća taktika, taktika grana te taktika rodova odnosno funkcionalnih područja. Opća taktika proučava i razrađuje načela uporabe taktičkih postrojbi u borbi; taktika grana proučava i razrađuje načela uporabe taktičkih i združenih postrojbi grana, dok taktika rodova i funkcionalnih područja nastaje temeljem opće taktike a određuje pravila i način uporabe od razine do taktičkih i združenih rodovskih postrojbi.

Uloga vojne doktrine je povezivanje tri navedene razine ratovanja u koherentnu cjelinu.

Slika 7.

Vojna doktrina kao ključna poveznica između strateške, operativne i taktičke razine vođenja rata

Po pitanju podjele vojnih doktrina, danas su prihvaćene dvije metode katalogiziranja vojnih doktrina. Prvu metodu predložio je američki politolog Barry Posen, koji vojne doktrine klasificira kao ofenzivne, defenzivne i doktrine odvratanja.¹⁰⁶ Ofenzivne doktrine usmjerene su prema cilju razoružavanja protivnika - uništavanju njegovih oružanih snaga. Ofenzivne doktrine će stoga prihvatiti države koje žele postići ekspanziju, ali se nalaze u nepovoljnom položaju

¹⁰⁶ Posen, 1984., str. 14-33..

za ostvarivanje tog cilja (suočene su s višestrukim protivnicima, njihova infrastruktura je ranjiva na napad protivnika, očekuju eroziju vlastite moći, imaju sigurnosne interese koji obuhvaćaju ne samo matični teritorij već i globalnu scenu i sl.). Defenzivne vojne doktrine nastoje spriječiti protivnika da ostvari određeni cilj. Njih usvajaju države koje nemaju dovoljne resurse za puno ostvarivanje svoje sigurnosti, te stoga ulaze u koalicije s drugim državama koje se nalaze u sličnom položaju. Ove države u djelovanju kroz koaliciju nastoje održati status quo, kroz sprječavanje protivničke strane da ostvari neki cilj koji bi izravno ugrozio tu državu. Doktrine odvratanja također primjenjuju države s ograničenim resursima, ali kao "rezervni" položaj ako defenzivna doktrina nije dala očekivane rezultate.

Posenova podjela je u skladu s teorijom napada-obrane (offense-defense theory; koristi se i naziv teorija sigurnosne dileme) koju su krajem sedamdesetih godina prošlog stoljeća formulirali Robert Jervis i George Quester.¹⁰⁷ Ova teorija zasniva se na premisi da su države u određenim periodima usmjerene prema ofenzivnom a ne defenzivnom djelovanju, s obzirom da je lakše izvesti napad nego obranu. Kada je izvođenje napada lakše od organizacije obrane, vojne snage branitelja vjerojatno će biti uništene ili će se predati u slučaju napada, što znači da će političko vodstvo defenzivne države vjerojatnije pristati na odstupanje dijela ili cjelokupne suverenosti državi koja ju ugrožava. U takvim uvjetima vojne doktrine država reflektirat će načelo da je napad najbolja obrana. Stoga jer je jedno od ključnih područja proučavanja teoretičara navedenog pristupa učinak teorije napada-obrane na ofenzivni ili defenzivni karakter vojne doktrine, a Posenova teorija predstavlja dio takvog pristupa.

Posenova metodologija je bila izložena nizu kritika, posebno zbog činjenice da je Posen odvojio napad i obranu kao zasebne fenomene, što mnogi kritičari smatraju velikom konceptualnom pogreškom.¹⁰⁸ Drugi dio kritičara navodi da je ovaj pristup pogodniji proučavanju velike strategije neke

107 Za postavke teorije, vidi: Lieber, Keir A., Grasping the Technological Peace: The Offense-Defense Balance and International Security, *International Security* 25(1), 2000., str. 71-104.

108 Vidi: Shimshoni, Jonathan, Technology, Military Advantage and World War I: A Case for Military Entrepreneurship, *International Security* 15(3), 1991., str. 187-215.

države i njezinog djelovanja na međunarodnoj sceni, a ne proučavanju vojnih doktrina.¹⁰⁹

Druga metodologija podjele vojnih doktrina zasniva se na načinima primjene oružanih snaga. U skladu s ovim pristupom, vojne doktrine mogu se podijeliti na doktrine iscrpljivanja protivnika (attrition) usmjerene na napadanje njegovih snaga, i doktrine manevra (maneuver) usmjerene ne na uništenje snaga protivnika već na slamanje njegove volje za nastavljanjem borbe i narušavanjem njegove kohezije.¹¹⁰ Za razliku od prethodnog pristupa koji diferencira napad i obranu, ovdje ta razlika nestaje - obje vrste doktrina mogu se jednako učinkovito primijeniti i u napadu i u obrani. Stoga navedena podjela vojnih doktrina ima znatne prednosti u odnosu na podjelu koju je predložio Posen.

Vojne doktrine koje se temelje na konceptu iscrpljivanja protivnika naglašavaju uništavanje središta moći protivnika, što uključuje i uništenje ili prisiljavanje na predaju oružanih snaga protivnika. U biti, pristaše ovog pristupa zagovaraju tradicionalni pristup ratovanju koji je jasno definirao još Clausewitz: poraz i uništenje oružanih snaga protivnika i dalje je ključni dio svake vojne kampanje. U skladu s ovim pogledom oružane snage koje su usvojile vojne doktrine iscrpljivanja pripremaju se za vođenje konvencionalnih sukoba visokog intenziteta protiv vojne organizacije protivnika. Radi ostvarivanja tog cilja u razvoju oružanih snaga naglasak se daje na razvoj visokotehnoloških oružanih sustava i opreme koji trebaju biti dostupni u dovoljnom broju da bi osigurali pobjedu nad protivnikom (postizanje nadmoćne paljbene moći i brojnosti u odnosu na protivnika). Doktrine iscrpljivanja naglašavaju centraliziranu kontrolu nad velikim vojnim formacijama (divizije, korpusi, armije), od individualnih časnika traži se djelovanje u skladu sa standardnim operativnim postupcima (mehaniziranje zapovijedanja) a individualna inicijativa i inovacija se potiskuju u drugi plan. Primjeri vojnih operacija zasnovanih na doktrini iscrpljivanja su vojne kampanje u američkom građanskom ratu (npr. Grantove kampanje u završnoj fazi sukoba), početne bitke između njemačke i francuske vojske 1914. godine, njemačka invazija Poljske 1939. godine, operacija Pustinjska oluja (oslobođanje Kuvajta) 1991. godine.

109 Reiter, Dan i Meek, Curtis, Determinants of Military Strategy, 1903-1994: A Quantitative Empirical Test, *International Studies Quarterly* 43(2), 1999., str. 363-387.

110 Vidi: Antal, John F., Maneuver Versus Attrition: A Historical Perspective., *Military Review* LXXII(10), str. 21-33.

Manevarske vojne doktrine također se zasnivaju na primjeni brzine i mobilnosti protiv snaga protivnika, ali primarni cilj nije uništenje protivničkih snaga već uništavanje njegove kohezije - kroz neutralizaciju protivnikova sustava donošenja odluka. Ovdje se vraćamo na ranije objašnjenu OODA petlju Johna Boyda koja predstavlja dobru ilustraciju manevarskog pristupa - poremećaj pojedinih faza u navedenom modelu donošenja i primjene odluka može dovesti do kolapsa protivnika koji više nije u stanju pratiti situaciju na bojištu i pravovremeno parirati protivničkim potezima. To se dogodilo francuskom vojnom vrhu 1940. godine. Njemačke oklopne postrojbe su munjevitim prodorima u francusku pozadinu (što se postiglo zaobilaznjem snažno utvrđenih francuskih obrambenih položaja) potpuno poremetile francusku zapovjednu strukturu i logističku mrežu. To je dovelo do situacije da francuski vojni vrh nije mogao angažirati snage koje su bile brojnije i bolje opremljene od protivnika ali koje nisu imale sliku o generalnom razvoju događaja, bile su odsječene od nadređenih zapovjedništava i nesposobne za zaustavljanje njemačkih prodora. Takva situacija rezultirala je francuskom predajom bez obzira što je većina francuskih snaga bila i dalje borbeno sposobna pošto nije postojala mogućnost njihove uspješne upotrebe jer je bila razbijena kohezija francuskih oružanih snaga.

Vojne doktrine koje se temelje na konceptu manevra na prvo mjesto stavljaju kvalitetu vlastitog ljudstva, te potiču inicijativu i inovaciju. Zapovijedanje se decentralizira, a donošenje ključnih odluka u borbi prepušta mlađim časnicima (viša zapovjedništva svode se na potpurnu ulogu) koji se umjesto slijepog slijedenja fiksiranih operativnih procedura potiču na rješavanje problema.

Veliki problem kod manevarskih doktrina može predstavljati činjenica da primjena manevarskih doktrina predstavlja poticaj za postizanje odlučne pobjede u kratkom vremenu, odnosno vođenje kratkotrajnog rata. Na primjer, to je bit američkog koncepta "shock and awe" primijenjene protiv Iraka 2003. godine (zasnivanje zračne kampanje protiv Iraka). Međutim, inzistiranje na postizanju brze pobjede predstavlja i veliki rizik - ukoliko razvoj događaja ne krene predviđenim tokom, otvara se mogućnost katastrofalnog promašaja. Kod strategija iscrpljivanja takva mogućnost je znatno manja, pošto je bit ovih strategija postepeno iscrpljivanje protivnika - ako pojedina operacija i pretrpi neuspjeh, dugoročno će se postići uspjeh pošto je i nakon neuspješne operacije protivnik oslabljen. Primjer ovakvog pristupa su bitke vođene na istočnom frontu 1941.

godine - premda su njemačke snage u prvih šest mjeseci rata postizale pobjede nad sovjetskom stranom, gubici u ljudstvu i naoružanju bili su takvi da je njemački politički i vojni vrh već u listopadu 1941. morao definitivno odbaciti planove o brzom završetku rata sa SSSR-om. U konačnici, usprkos pobjedama postignutim do 1943. godine Njemačka je izgubila rat jer nije imala dovoljne ljudske i materijalne resurse za pobjedu. S druge strane, sovjetska strana je imala dovoljne rezerve ljudstva i materijala da preživi teške poraze u prve dvije godine rata, reorganizira svoje oružane snage i postigne pobjedu.

Ovaj primjer prikazuje sve prednosti i nedostatke doktrina iscrpljivanja - nad protivnikom se postiže potpuna pobjeda (njegova anihilacija), ali cijena koja se za to plaća je dugotrajni sukob i velike ljudske i materijalne žrtve. Doktrine manevra nude mogućnost brze pobjede, ali to je moguće samo ako se precizno odrede slabe točke protivnika (čvorišta koja će izazvati kolaps zapovjednog i logističkog sustava njegovih oružanih snaga, ali i kolaps njegovog političkog i ekonomskog sustava) i ostvari precizna (kirurška) upotreba vojne sile u kombinaciji s drugim elementima nacionalne moći u njihovoj neutralizaciji. Primjeri vojnih operacija zasnovanih na manevarskim vojnim doktrinama je djelovanje izraelskih oružanih snaga u Šestodnevnom ratu 1967. godine, američko iskrcavanje kod Inchona u Korejskom ratu, te napredovanje američkih snaga prema Bagdadu 2003. godine u sklopu operacije Iraci Freedom.

Napokon, treba navesti i funkcionalnu podjelu vojne doktrine, prisutnu kod oružanih snaga niza zemalja. Kao primjer funkcionalne podjele može se navesti hijerarhijska podjela vojne doktrine u oružanim snagama SAD-a na vojnu doktrinu (zajednička opća definicija), združenu doktrinu i gransku doktrinu.

Opća definicija vojne doktrine SAD-a već je ranije navedena u ovom radu. Hijerarhijski, na drugom mjestu može se izdvojiti združena doktrina (joint doctrine): "fundamentalna načela koja vode primjenu snaga dvije ili više grana u koordiniranoj akciji prema ostvarivanju zajedničkog cilja".¹¹¹ Združena doktrina primjenjuje se na strateškoj i operativnoj razini ratovanja, i zamijenila je prijašnju višegransku doktrinu (multi-service doctrine). Na trećem mjestu nalaze se doktrine pojedinih grana oružanih snaga SAD-a (service doctrine), kojima se određuju načela upotrebe granskih snaga u specifičnim zadaćama na

111 United States, Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, Government Printing Office, Washington DC, 23.3.1994.

taktičkoj razini (grane su zadužene za razvijanje sposobnosti za vođenje borbe na taktičkoj razini, koje se združuju sa sposobnostima drugih grana na operativnoj razini ratovanja na načelima koje određuje združena doktrina). Napokon, unutar pojedine grane moguće je da pojedine službe/specijalnosti razviju svoje individualne doktrine (na primjer, podmorničke snage u sastavu ratne mornarice SAD-a, koje su zbog specifične uloge razvile svoju vlastitu doktrinu).

Po pitanju funkcionalne podjele vojne doktrine ne postoji nikakav gotovi recept, svaka vojna organizacija u skladu sa specifičnim okolnostima u kojima djeluje može prihvatiti ovakvu ili neku sličnu podjelu, ili formulirati drugačiji pristup.

Da bi bila učinkovita,¹¹² vojna doktrina u današnjim uvjetima asimetričnog ratovanja mora imati sljedeće karakteristike:

1. Doktrina mora obuhvaćati i koncepte rata drugačije od konvencionalnog sukoba visokog intenziteta. U dobu potpune konvencionalne nadmoći SA-a i njenih saveznica malo je vjerojatno da će se potencijalni protivnici upustiti u simetričnu borbu u kojoj je za njih ishod zajamčeno negativan, odnosno logično je očekivati da će pribjeći korištenju nekonvencionalnih metoda u svrhu ostvarenja svojih ciljeva.
2. Doktrina mora naglašavati razvoj predviđanja budućeg razvoja događaja. Tvorci vojne doktrine u današnjem svijetu moraju predvidjeti izazove koje će pred nju postaviti dolazeća vojne operacije. Ona mora biti razmjerno točna u kratkoročnom razdoblju i dopustivo je da ta točnost opada s vremenom. U razradi vojne doktrine nužno je dopustiti akademsku raspravu o razlozima zbog kojih dolazi do određenih pojavnosti u oružanoj borbi, bilo da se radi o taktičkoj, operativnoj ili strateškoj razini, i to temeljenu na teoretskim, povijesnim i empiričkim osnovama, a u cilju boljeg razumijevanja suštine predviđenih događaja od strane vojnih zapovjednika.
3. Svaka nova doktrina mora imati za osnovu razvoj kreativnosti i spremnosti za borbu protiv

112 Učinkovitost se u ovom smislu očituje kao adekvatan odnosno odgovarajući odgovor na sadašnje i buduće sigurnosne ugroze.

prilagodljivog, lukavog i prije svega asimetričnog protivnika. Da bi se navedeno postiglo nužno je kvalitetno identificirati trenutne i buduće izazove i pronaći najbolji mogući odgovor, ako ne drugačije onda u ilustrativnom smislu, čime će se potaknuti preuzimanje inicijative od strane vojnih zapovjednika na svim razinama zapovijedanja.

U razmatranju novih doktrinarnih rješenja nezaobilazno je razmatranje potrebnih izmjena postojećem sustavu vođenja i zapovijedanja. Uspješan sustav vođenja i zapovijedanja u operaciji rezultat je usklađenosti akcije svih podređenih zapovjednika, i to na svim razinama, u skladu i s ciljem provedbe namjere vrhovnog zapovjednika. Da bi se navedeno postiglo, nužno je stvoriti atmosferu uzajamne kolegijalnosti i poštivanja. Trenutno, priručnici Oružanih snaga SAD-a FM 6-0 i FM 3-90¹¹³ naglašavaju potrebu za kreativnim razmišljanjem u uporabi TTP (taktika, tehnika i procedura¹¹⁴) u novim situacijama, te navodi da je u pojedinim slučajevima potrebno razraditi i nove TTP u svrhu iznalaženja optimalnih rješenja. Iako bi ovo moglo dati dobru doktrinarnu osnovu za nalaženje optimalnog rješenja u sve više asimetričnom okruženju isto tako ne jamči uspjeh u vidu prilagodbe sustava obuke i pripreme i planiranja operacija. Navedeno je i dalje jedan od najvećih izazova svake moderne vojske.

U zaključku se može reći da, bez obzira na različite pristupe, svaka vojna doktrina predstavlja sveobuhvatni izraz načela i praktičnog djelovanja vojne organizacije u vođenju ratovanja. Vojna doktrina ne smije biti statična već dinamična, sposobna za prilagođavanje mijenjanju niza činilaca koji definiraju njezina rješenja (sigurnosne i obrambene politike vlastite ali i drugih država, dostupni resursi, procijene prijetnji, koncepti vođenja ratovanja, nove tehnologije, i sl.). Njezina ključna funkcija je da daje opće postavke o ratu i ulozi vojne organizacije u ratovanju, koje izražava kroz temeljna načela. Pri tome vojna doktrina ne definira specifične procedure operacionalizacije tih načela u borbi, ona je vodič na osnovu kojeg se definiraju specifična rješenja u izvođenju vojnih operacija.

Da bi ispunila tu ulogu, vojna doktrina mora osigurati uspješno povezivanje dva elementa. Na prvom mjestu je velika strategija države koja određuje vanjskopolitičke prioritete djelovanja i definira glavne protivnike. Na drugom

113FM (engleski) – Fields Manuals (u slobodnom prijevodu Terenski priručnik).

114 Eng. Tactics, techniques and procedures.

mjestu su osobine same vojne organizacije koje mogu pozitivno ali i negativno djelovati na formuliranje vojne doktrine (organizacijska kultura, otvorenost prema inovaciji, spremnost za objektivnom analizom prethodnih borbenih iskustava, uspješno povezivanje novih teorijskih koncepata i njihove praktične provjere). Međutim, samo povezivanje ova dva elementa u okviru vojne doktrine nije dovoljno. Ukoliko je velika strategija zasnovana na krivim postavkama, te ukoliko vojna organizacija nije sklona inovaciji i prilagođavanju novim uvjetima na bojištu, ni vojna doktrina ne može donijeti tražene rezultate. Dakle, ne samo da dva navedena činioca treba sinergijski povezati u okviru vojne doktrine, već treba stvoriti i uvjete da oba činioca pruže ispravne temelje za razvoj vojne doktrine.

c. Vojna doktrina u kontekstu velike strategije određene države

Najopćenitije značenje strategije je plan akcije usmjeren na organiziranje napora kojima se želi postići jedan ili više ciljeva. Oružane snage SAD-a strategiju definiraju kao "umijeće i znanost razvijanja i primjene instrumenata nacionalne moći na sinkronizirani i integriran način kako bi se postigli ciljevi na razini šireg područja borbenih djelovanja, nacionalnoj razini i/ili višenacionalni ciljevi".¹¹⁵

Velika strategija (grand strategy) neke države predstavlja umijeće kombiniranja tri osnovna elementa nacionalne moći (politički - projekcija vrijednosti političkog uređenja određene države, ekonomski - osiguravanje prosperiteta, sigurnosni/vojni – primjena vojne sile države) radi zaštite političkog suvereniteta i teritorijalnog integriteta određene zemlje, te ostvarivanja nacionalnih interesa.

U tradicionalnom shvaćanju velike strategije kao ključna sredstva njezina ostvarivanja uzimaju se vanjska politika i vojne snage države. Nova shvaćanja uz ova dva činioca dodaju i unutarnju politiku neke države, odnosno visoki stupanj potpore političkih snaga i javnosti definiranim ciljevima velike strategije i načinima njihova ostvarivanja. Također, danas se prihvaća i činjenica da postojanje velike strategije nije ograničeno samo na velike sile. Svaka država, bez obzira na njezinu veličinu, ima vitalne interese koje želi zaštititi. To znači da i male/srednje sile također definiraju i provode veliku strategiju. Naravno, način njihova djelovanja

115 War, National Security Policy & Strategy, Carlisle Barracks, PA: Department of National Security and Strategy, U.S. Army War College, 2004., str. 158.

je drugačiji: mala/srednja sila na primjer može nastojati korištenjem diplomatskih sredstava utjecati na ponašanje velike sile na području gdje postoji poklapanje interesa s velikom silom. Ukoliko takvo poklapanje postoji, te ako velika sila smatra da je djelovanje u smjeru ostvarivanja ciljeva male/srednje sile korisno i za nju, manja sila može ostvariti znatno veći utjecaj nego što bi to bilo moguće u normalnim okolnostima. Primjer takvog odnosa je savez Izraela i SAD-a. Najnoviji pogledi otvaraju i mogućnost da određene vrste međunarodnih organizacija također definiraju i provode veliku strategiju, što je vidljivo u raspravama može li EU imati veliku strategiju.¹¹⁶

Cilj velike strategije je osiguravanje opstanka države u međunarodnom poretku. To se postiže kroz zaštitu njezinih vitalnih interesa primjenom opisanih sredstava, odabirom takvog smjera djelovanja koji u miru i u ratu budućnosti treba osigurati njezin razvoj u budućnosti.¹¹⁷

Velika strategija treba osigurati primjenu nacionalne moći u svim uvjetima, radi ostvarivanja traženog stupnja kontrole nad protivnikom (kroz prijetnju silom, primjenu sile, neizravne pritiske, diplomaciju, isl). Uloga velike strategije je određivanje smjernica za primjenu svih instrumenata nacionalne moći neke države. Basil Liddel Hart je definirao ulogu velike strategije kao koordiniranje i usmjeravanje svih resursa nacije, ili skupine nacija, prema postizanju političkog objekta rata – cilja definiranog fundamentalnom politikom.¹¹⁸

116 Smith, Michael E. *The accidental strategist: Military power, grand strategy, and the EU's changing global role*, School of International Relations, University of St Andrews, UK, 2007.

117 Gray, Colin S., *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford 1999., str. 17-23.

118 Definicija odnosa strategije, velike strategije i politike koju je dao Basil Liddel Hart značajna je jer autor razmatra strategiju znatno šire od tradicionalnog pogleda na strategiju prisutnog kod von Clausewitza. Clausewitz je definirao strategiju kao umjeće primjene bitaka kao sredstava za stjecanje ciljeva u ratu. Liddel Hart smatrao je kako ova definicija strategije svodi strategiju samo na sredstvo za postizanje pobjede u bitci, umjesto da bitku posmatra kao sredstvo koje služi ostvarivanju strateškog cilja. Iz toga proizlazi nepraviljenje distinkcije između vlade neke države koja je odgovorna za "visoku razinu vođenja rata" (policy) i vojnog vrha koje vlada koristi kao agente koji imaju izvršnu kontrolu nad vojnim operacijama. Zbog toga Liddel Hart definira strategiju kao "umjeće distribucije i primjene vojnih sredstava za ispunjavanje ciljeva definiranih politikom", čime naznačuje primat vlade nad vojnim vrhom u definiranju i provođenju strategije, te širenje značenja pojma strategije (strategija je znatno šira od vođenja bitaka; to je vidljivo iz izraza "vojna sredstva" umjesto izraza bitka kod Clausewitza). Kroz navedenu definiciju velike strategije Liddel Hart naznačuje kako je velika strategija znatno širi pojam od strategije (obuhvaća uz vojne i druge resurse, određuje njihovu primjenu u ostvarivanju postavljenih političkih ciljeva kroz duže vremensko razdoblje

Ovo fundamentalno određenje velike strategije služi kao osnova za moderne definicije iste. Na primjer, "u modernim pojmovima, velika strategija dobila je značenje prilagodbe domaćih i međunarodnih resursa za postizanje sigurnosti države".¹¹⁹

Ove definicije ukazuju na razliku u tradicionalnom i modernom shvaćanju velike strategije, odnosno strategije generalno. U prošlosti strategija je percipirana primarno kao sredstvo pripremanja države za rat, te primjenu ovih priprema u vođenju rata. Ovako usko određenje strategije (koje je podrazumijevalo primat vojnog nad političkim vodstvom) postalo je problematično nakon I svjetskog rata, a neodrživo nakon II svjetskog rata i pojave nuklearnog oružja. Pojava nuklearnog oružja dovela je do napuštanja uske usredotočenosti strategije na postizanje vojne pobjede i svođenja vojne strategije sa prijašnjeg dominantnog položaja na razinu jedne od komponenti velike strategije. Logika totalnog rata tražila je angažiranje svih sredstava nacionalne države u miru i ratu za ostvarivanje političkih ciljeva (nacionalni interes) a upotreba vojne sile svedena je na razinu jednog od tih sredstava.¹²⁰ Kao primjer ovog odnosa može se navesti sjevernovijetnamska velika strategija za vrijeme vijetnamskog rata. Sjevernovijetnamsko vodstvo bilo je svjesno svoje vojne slabosti u odnosu na SAD koju nije moglo ukloniti. Stoga su vojne operacije protiv SAD-a bile konstruirane s ciljem vođenja dugotrajnog rata koji će iscrpljivati SAD i slabiti američku volju za nastavkom sukoba (primarno vođenje gerilskog ratovanja u Južnom Vijetnamu, uz povremeno uključivanje sjevernovijetnamskih oružanih snaga) umjesto traženja poraza američkih snaga u izravnim bitkama. Ova strategija se pokazala uspješnom, pošto je u konačnici Sjeverni Vijetnam uspio vojnu slabost kompenzirati nevojnim činocima (djelovanje diplomacije i propagande).

Ključ uspjeha velike strategije je odabir pravog instrumenta, ili usklađivanja nekoliko instrumenata njezina provođenja, radi ostvarivanja proklamiranih ciljeva. Odluka o odabiru odgovarajućeg instrumenta donosi se pod utjecajem

u ratu i miru). Vidi: Liddel Hart, Basil, *Strategy*, London 1967., str 335-336.

119 Rosecrance, Richard N. i Stein, Arthur A., *Beyond Realism: The Study of Grand Strategy*. U Rosecrance, Richard N. i Stein, Arthur A. urednici), *The Domestic Bases of Grand Strategy*, Cornell University Press, Ithaca 1993., str. 4.

120 Za prikaz ove transformacije, vidi: Strachan, Hew, *The Lost Meaning of Strategy*, *Survival* 47(3), 2005., str. 33-54.

cijelog niza činilaca, npr. vanjske i sigurnosne politike dotične države, dostupnih resursa, geopolitičkog okruženja, prirode potencijalnih neprijatelja, strateške kulture države, i sl. Ne postoji precizna i općeprihvaćena podjela ovih komponenti velike strategije.

Tako Paul Kennedy dijeli instrumente u tri skupine:¹²¹

1. nacionalni resursi, koji čine sredstva koja moraju osigurati ostvarivanje političkih ciljeva;
2. mirnodopska i ratna diplomacija, čija je zadaća poboljšavanje položaja nacije i vjerojatnosti podjele kroz stjecanje saveznika, potpore neutralnih država i smanjivanje broja neprijatelja ili potencijalnih neprijatelja;
3. nacionalni moral i politička kultura, koji upravljaju spremnošću javnosti neke države za nošenjem cijene i opterećenja nacionalne sigurnosti.

Postoje brojne podjele činilaca koji određuju definiranje velike strategije i njezinih instrumenata. S obzirom da su te podjele u mnogočemu slične (navodi se nekoliko temeljnih činilaca), u ovom radu navodi se podjela koju su predložili Williamson Murray i Mark Grimsley na sljedeće činioce:¹²²

1. **Geografija.** Veličina i položaj države i dalje predstavljaju ključne determinante u razmišljanju o strategiji. Premda je u XX stoljeću utjecaj ovog činioca umanjen zbog razvoja moderne vojne tehnologije, on i dalje oblikuje ključne odluke političkih i vojnih elita povezane s strateškim opcijama djelovanja i sposobnostima potrebnim za to djelovanje. Primjer je geografski položaj Izraela (mala strateška dubina teritorija), koji i danas ima presudan činilac u definiranju ciljeva na području nacionalne sigurnosti Izraela: preventivno ofenzivno vojno djelovanje radi uklanjanja vanjskih prijetnji.¹²³ Kao primjer se mogu uzeti problemi koje geografske udaljenosti predstavljaju za SAD u pripremanju i izvođenju ekspedicijskog ratovanja.

Geografski činilac oduvijek je imao i značajnu ulogu u procjeni ugroženosti određene države, ali i u formiranju vojnih doktrinarnih rješenja. Primjer je razvoj vojne doktrine strateškog bombardiranja u SAD i Velikoj Britaniji između

121 Citirano u: Mor, Ben D., *Public Diplomacy in Grand Strategy*, *Foreign Policy Analysis* 2006(2), str. 159.

122 Murray, Williamson i Grimsley, Mark, *Introduction: On strategy*. U *The Making of Strategy: Rulers, States, and War* (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 7-20.

123 Vidi: - Tatalović S., Grizold A., Cvrtila V., *Suvremene sigurnosne politike, Državna i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća*, Golden Marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2008., str. 121-122.

dva svjetska rata. Dogmatsko uvjerenje oslikano tezom "bombarder će probiti bilo koju obranu" (odnosno o tome kako će strateško bombardiranje nezavisno od djelovanja drugih grana oružanih snaga samo za sebe donijeti pobjedu u ratu) bilo je oblikovano i pod utjecajem geografskog činioca - odvojenosti obje zemlje morem od potencijalnih protivnika a time i nemogućnost korištenja nadmoćnih kopnenih snaga za izravno vojno ugrožavanje matičnog teritorija. Krive odluke donesene pod utjecajem navedene dogme imale su ozbiljne posljedice za obje zemlje na početku II svjetskog rata.¹²⁴

2. **Povijest.** Povijesno iskustvo ima gotovo jednak utjecaj na donošenje strateških odluka kao geografski činilac. U određenim slučajevima krivo protumačeno povijesno iskustvo imalo je katastrofalne posljedice. Primjer je Njemačka koja je u oba svjetska rata nastojala svoje strateške ciljeve postići primjenom vojne sile, na temelju iskustva procesa njemačkog ujedinjenja i vojnog činioca u tom procesu.¹²⁵

Drugi primjer je traumatsko iskustvo I svjetskog rata (velike žrtve i materijalni gubici, teška poslijeratna ekonomska situacija po završetku rata) koje je Veliku Britaniju i Francusku uputilo na definiranje velikih strategija koje su se dva desetljeća kasnije pokazale promašenima. U britanskom slučaju to je bilo odustajanje od značajnijeg involviranja u europske probleme od kraja I svjetskog rata do sredine tridesetih godina prošlog stoljeća, te nastojanje za pronalazjenjem načina očuvanja britanskog imperija bez dovoljno sredstava za postizanje tog cilja. U francuskom slučaju nacionalna trauma povezana s ogromnim ljudskim gubicima imala je presudan utjecaj u oblikovanju strategije djelovanja, te prihvaćanju statične vojne doktrine.

3. **Priroda političkog režima u određenoj zemlji.** Na djelovanje političkih i vojnih institucija u nekoj zemlji veliki utjecaj ima ideologija, vladajuća religija, te kulturne osobine određenog naroda. Može se reći kako je u XX stoljeću na prvo mjesto izbio vodeći utjecaj ideologije u oblikovanju strateških odluka, dok je utjecaj religije (barem u razvijenim zemljama Zapada) sve više potiskivan u pozadinu u zadnja četiri stoljeća.¹²⁶

124 Za prikaz teorija zračne moći koje su predstavljale temelj navedenog uvjerenja, vidi: Barić, 2002., str. 179-183.

125 Posen, 1984., str. 10-11.

126 Vrhunac utjecaja religije na velike strategije država Zapada uslijedio je u razdoblju pred Tridesetogodišnji rat (1618.-1648.). Po završetku ovog sukoba religijski činilac je u strateškom odlučivanju izgubio dotadašnji primat koji je imao u razdoblju feudalizma.

Primjer utjecaja ideologije na donošenje strateških odluka je utjecaj francuske revolucije na politički poredak u Europi na kraju XVIII i u početku XIX stoljeća, koji je doveo do razdoblja napoleonskih ratova (francuski pokušaj izvoza revolucije). Sljedeći primjer je ideologija nacističke Njemačke usmjerena ka nasilnom ujedinjenju Europe, koja je dovela do definiranja ekspanzionističke velike strategije. Kao zadnji primjer može se navesti ideološko sukobljavanje SAD-a i SSSR-a za vrijeme Hladnog rata, koje je oblikovalo strategije djelovanja oba suprotstavljena bloka.

Premda religija u industrijaliziranim zemljama Zapada više nema presudan utjecaj na oblikovanje velike strategije, u ostatku svijeta i danas postoje drugačiji primjeri. Kao primjer se može navesti slučaj Irana i formuliranja strategije djelovanja u kojoj istaknuto mjesto imaju religijski ciljevi.

Kulturološki činilac vidljiv je u različitim stilovima vođenja vanjske i sigurnosne politike u nizu zemalja. Govoreći o kulturološkom činiocu, treba navesti i koncept strateške kulture, odnosno obrazaca odlučivanja i djelovanja političkih, ekonomskih i vojnih elita određene države.¹²⁷

Postoje brojni primjeri u povijesti u kojima je kulturološki činilac imao presudan utjecaj na uspjeh ili neuspjeh određene strategije. Kao jedan od primjera može se navesti prevladavajuće mišljenje u Kini za vrijeme vladavine dinastije Ming. Osjećaj kulturne superiornosti koji je označavao ovo razdoblje kineske povijesti spriječio je vladajući vrh u pravilnoj procjeni mongolske prijetnje.¹²⁸ Ovakav pogled obilježavao je kinesku veliku strategiju u razdoblju od XIV do sredine XIX stoljeća, što će se pokazati katastrofalnim u sruzu sa zapadnim silama između 1839. i 1859. godine.¹²⁹

127 Strateška kultura može se definirati kao niz zajedničkih uvjerenja, pretpostavki i načina ponašanja članova određene društvene zajednice, koji proizlaze iz zajedničkog iskustva i prihvaćenih sadržaja (usmenih i pisanih) koji oblikuju kolektivni identitet i odnose s drugim skupinama, i koji određuju odgovarajuće ciljeve i načine djelovanja u smjeru postizanja sigurnosti. Za pregled koncepta strateške kulture, vidi:

- Lantis, Jeffry S., Strategic Culture and National Security Policy, *International Studies Review* 4(3), 2003., str. 87-113.
- Howlett, Darryl, Strategic Culture: Reviewing Recent Literature, *Strategic Insights* IV(10), 2005.

128 Kineska kulturna superiornost zasnivala se na premisi da je glavna osobina dobrog upravljanja razvijanje i održavanje kulturnih i moralnih normi na kojima se zasniva vladavina, a ne upotreba gole sile. Iz razvijanja kulturnih i moralnih normi proizići će i vladavina nad neprijateljskim rivalima.

129 Za prikaz kineske velike strategije u navedenom razdoblju, vidi: Waldron, Arthur, Chinese strategy from the fourteenth to the seventeenth century. U *The Making of Strategy: Rulers, States, and War*

4. **Ekonomski činilac.** Provedba bilo kakve strategije značajno ovisi o raspoloživosti sredstava za njezino ostvarivanje. Postoje brojni primjeri koji pokazuju navedenu povezanost. U XVI. stoljeću španjolski vladar Phillip II nije uspio ostvariti ambiciozne vanjskopolitičke planove jer nije imao dovoljna sredstva za financiranje strategije širenja španjolskog utjecaja. Primjer je pobuna španjolskih vojnika u Flandriji 1576. godine, zbog nesposobnosti španjolske države da osigura njihove plaće. Premda se naizgled nije radilo o ozbiljnom događaju, njegove posljedice su vrlo brzo postale vidljive. Pobunjeni vojnici opljačkali su Antwerp, i tim potezom poništili strateške napore Phillipa II.¹³⁰ S druge strane nizozemski pobunjenici imali su dovoljno sredstava za vođenje uspješnog rata protiv Španjolske, što im je i omogućilo pobjedu u sukobu koji je trajao gotovo 80 godina.

Noviji primjer utjecaja ekonomskog činioca vidljiv je u japanskim pokušajima širenja utjecaja na područje Azije između dva svjetska rata. Japan nije imao dovoljno snažnu ekonomsku osnovu za ambiciozne planove stvaranja političko-ekonomske interesne sfere koja bi obuhvatila istočnu Aziju i istočni dio Pacifika. Premda je početno japansko širenje dovelo do inkorporacije Mandžurije u sastav japanskog carstva (1904.-1931.), niz krivih procjena i strateških odluka doveli su na kraju Japan u položaj da uđe u sukob sa SAD-om u kome nije mogao pobjediti.¹³¹

Zadnji primjer je nemogućnost SAD-a da u posthladnoratovskom razdoblju djeluje samostalno na međunarodnoj sceni. Usprkos globalnoj dominaciji, SAD su i dalje prisiljene oslanjati se na pomoć saveznika i partnera jer nemaju dovoljno sredstava da samostalno provode svoje strateške ciljeve. To je vidljivo u provođenju postkonfliktne stabilizacije u Afganistanu i Iraku.

5. **Organizacija vlade i vojnih institucija.** Struktura vlade i vojnih institucija igra važnu ulogu u formuliranju strategije i kasnijem prilagođavanju na promjenu okolnosti koje traže preformuliranje usvojene strategije. Oblik vladavine utječe na sposobnost donositelja odluka u analizi i interpretaciji vanjske okoline. Na primjer, u tiranskim i autokratskim oblicima vladavine grubo postupanje vladara s

(urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 85-114.

130 Za analizu ekonomske osnove španjolskog neuspjeha u Nizozemskoj između 1555. i 1577. godine, vidi: Parker, Geoffrey, *The Grand Strategy of Phillip II*, Yale University Press, New Haven 2000., str. 115-146.

131 Vidi: Kershaw, Ian, *Fateful Choices - Ten Decisions that Changed the World, 1940-1941*, Penguin Books, London 2008., str. 91-128, 331-381.

nositeljima loših vijesti je umjesto realne procjene situacije poticalo visoke dužnosnike na uljepšavanje strateške situacije. Taj problem bio je vidljiv još u razdoblju antike (npr. u starom Rimu), kao i u XX. stoljeću. Staljinovo odbijanje prihvaćanja realnog pogleda na namjere nacističke Njemačke krajem 1940. i početkom 1941. godine (indikatori koji su ukazivali na predstojeći njemački napad) u uvjerenju da popuštanjem Njemačkoj može dobiti na vremenu za revitalizaciju sovjetskih oružanih snaga i jačanje obrambenih priprema predstavlja ali i istovremeno osigurati sovjetski utjecaj na području jugoistočne Europe je primjer strateškog sljepila proizišlog iz obilježja autokratskog političkog sustava.¹³² Međutim, i demokratski politički sustav može negativno utjecati na proces donošenja i provođenja strategije. Primjer ovakvih teškoća predstavlja djelovanje administracije Franklina D. Roosevelta u drugoj polovini tridesetih godina prošlog stoljeća. Premda je Rooseveltova administracija bila svjesna rastuće opasnosti nacizma u Europi i mogućnosti ratnog sukoba s Japanom na Pacifiku, praktično do samog ulaska SAD u rat nisu se mogle poduzeti efikasne mjere za jačanje oružanih snaga SAD. To je bila posljedica nekoliko činilaca - snažnog izolacionističkog raspoloženja u američkoj javnosti i politici između dva svjetska rata; nadmoći parlamentarne (Kongres) nad izvršnom vlasti (predsjednička administracija) u donošenju i provođenju politike; postojanje različitih struja unutar Rooseveltove administracije ("jastrebovi" i "umjereni") te predsjednikovo pružanje potpore objema strujama, ovisno o okolnostima.¹³³ Ovaj primjer pokazuje probleme do kojih može doći u formuliranju i provođenju velike strategije u demokratskom političkom poretku. To se može ilustrirati i američkom politikom prema Japanu nakon 1931. godine, koja je s jedne strane nastojala zaustaviti japanski ekspanzionizam, ali s druge strane nije željela uvažiti ni minimalne ustupke Japanu. Kao drugi primjer može se navesti podcjenjivanje njemačke prijetnje od strane britanskih državnih institucija. Sve do 1935. godine britanske procjene su minimalizirale prijetnju nacističke Njemačke opstanku Britanije i njezina imperija. Od lipnja 1936. godine do kraja 1938. godine ova prijetnja je prenaplaćavana, da bi paradoksalno 1939. godine opet bila umanjena. Ovakvo ponašanje bilo je posljedica ne samo neshvaćanja prirode Hitlerovog režima, već i želje da se izbjegne situacija povećavanja obrambenih izdataka u teškoj ekonomskoj

132 Vidi: Gorodetsky, Gabriel, *Grand Delusion, Stalin and the German Invasion of Russia*, Yale University Press, New Haven 1999.

133 Kershaw, 2008., str. 184-242, 298-331.

situaciji u kojoj se nalazila Velika Britanija. U takvim okolnostima jednostavno rješenje bilo je povlađivanje političkom vodstvu, koje nije bilo spremno platiti cijenu revitalizacije britanske oružane sile, i koje je stoga do samog početka rata nastojalo kroz politiku popuštanja Hitleru održati mir.¹³⁴

Po pitanju veze između vlade i vojnih institucija do XIX. stoljeća u Europi je u većini slučajeva šef države ujedno bio i zapovjednik oružanih snaga. Ali, završetkom razdoblja apsolutne monarhije i pojavom liberalnih demokratskih država, započeo se pojavljivati rastući odmak vojnih institucija i vlade. Danas u vladi ali i u vojnim organizacijama vojnih država postoji niz tijela i mehanizama koji se bave pripremanjem i provođenjem procesa donošenja velike strategije. U takvoj situaciji neizbježan je rivalitet između obje strane prisutan u mnogim modernim državama. Danas je taj rivalitet posljedica prirode političkog poretka i podjele vlasti u njemu - širenje birokratskog aparata dovodi do natjecanja vladinih institucija i institucija vojske u borbi za ostvarivanje njihovih pojedinačnih interesa. Također, taj rivalitet često je prisutan i unutar vojne organizacije - npr. u borbi pojedinih grana oružanih snaga za većim utjecajem u dodjeli financijskih sredstava. Primjer takvog ponašanja je sukobljavanje kopnene vojske i zračnih snaga SAD-a u drugoj polovini pedesetih godina prošlog stoljeća potaknut pitanjem primata na području daljeg razvoja nuklearnog oružja i nuklearne strategije SAD-a; u pozadini ovog sukoba krilo se pitanje primata obje grane u razvoju američkih oružanih snaga.¹³⁵ Navedeni primjeri pokazuju kako i ovaj činilac može imati veliki utjecaj na formiranje velike strategije određene države.

U razvoju velike strategije bitno je poštovati određena načela kako bi se pravilno definirao položaj i interesi države u međunarodnoj zajednici i donijele ispravne odluke o operacionalizaciji proklamiranih ciljeva. Ta tri načela su:

1. **Načelo povezivanja** – povezivanje proklamiranih političkih ciljeva i sredstava dostupnih za njihovo ostvarivanje. Ovo načelo predstavlja bit procesa kreiranja strategije.

134 Vidi: Murray, Williamson, The collapse of empire: British strategy, 1919-1945. U The Making of Strategy: Rulers, States, and War (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 406-412.

135 Vidi: Lewis, Adrian R., The American Culture of War: The History of U.S. Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom, Routledge, London 2007., str. 147-169.

2. **Načelo budućnosti** – strategija predstavlja plan djelovanja usmjeren na pripremanje države za prijetnje i ugroze u budućnosti. Strategija mora biti usmjerena prema budućnosti, a ne prema prošlosti.

3. **Načelo realnosti** – strateški proces mora se zasnivati na stvarnosti a ne na iluzijama. Primjer zasnivanja strategije na nerealnim postavkama predstavlja popuštanje Velike Britanije i Francuske Hitleru 1938. godine (nada da će žrtvovanje Čehoslovačke zaustaviti ekspanzionističke težnje nacističke Njemačke).

Neophodni preduvjet za definiranje velike strategije je definiranje općeg cilja ili ciljeva koji se žele postići na području nacionalne sigurnosti. Ukoliko su željeni ciljevi nedovoljno precizno definirani, nekonzistentni, ili u njihovom određivanju nije postignut nacionalni konsenzus, cijeli proces se dovodi u pitanje. Bez jasnog i uspješnog definiranja ovih ciljeva, niti jedan dalji korak neće donijeti tražene rezultate. Jedno od pitanja na koje se pri tome moža naći odgovor je – koji specifični nacionalni interesi i politike se mogu ispuniti vojnom akcijom?

Primjer dobrog oblikovanja strateških ciljeva su američki ciljevi u II. svjetskom ratu – bezuvjetna predaja sila Osovine. Uspješno pretvaranje ovog strateškog cilja u odluke na osnovi kojih su vođene borbene operacije rezultiralo je američkom pobjedom u II svjetskom ratu. S druge strane, korejski i vijetnamski rat primjer su neuspjelog pretvaranja strateških ciljeva SAD-a u operativno djelovanje.

Sljedeći korak je definiranje velike strategije na temelju prethodno definiranih ciljeva. Velika strategija određuje instrumente nacionalne moći koji će se upotrebiti za ostvarivanje deklariranih ciljeva, te koordinira razvoj i korištenje odabranih instrumenta. Ti instrumenti se primjenjuju kroz niz strategija koje su podređene velikoj strategiji – političke i diplomatske strategije, ekonomske strategije, i sl. Jedna od strategija je i vojna strategija, koja tako predstavlja izravnu vezu između vojne organizacije i ciljeva definiranih velikom strategijom te ostalih instrumenata nacionalne moći.

Definiranjem općih nacionalnih ciljeva, te velike strategije kao konkretizacije tih ciljeva, stvoreni su uvjeti za razvoj vojne strategije kao vojne komponente velike strategije. Vojna strategija predstavlja umjetnost i znanost koordiniranja razvoja, razmjesta i primjene vojnih snaga radi ostvarivanja nacionalnih ciljeva i interesa, bilo kroz upotrebu u ratu, bilo kroz mirnodopske misije oružanih snaga.

To se postiže definiranjem vojnog cilja čija će neutralizacija omogućiti ostvarivanje danih političkih ciljeva. Definiranje vojnih ciljeva omogućava i definiranje vojnih načina djelovanja te usklađivanje upotrebe vojnih sredstava s ostalim instrumentima nacionalne moći. U tom procesu mora se naći odgovor na sljedeća ključna pitanja:

1. Kako vojne sposobnosti mogu nadopuniti ili pružiti pomoć drugim instrumentima nacionalne moći u postizanju političkih ciljeva?
2. Kako diplomatski, ekonomski i drugi instrumenti nacionalne moći mogu pomoći vojnim naporima?
3. Može li i na koji način upotreba vojne moći dovesti do situacije da se naruši ili čak u potpunosti spriječi ostvarivanje političkih ciljeva?
4. Koja su ograničenja vojne moći, i postoje li alternative koje bi se u određenim situacijama mogle primijeniti umjesto vojne moći.

Navedeni proces u konačnici daje osnove za donošenje vojne doktrine, koja operacionalizira strateške odluke donesene u procesu definiranja velike strategije (određene vojnom strategijom kao vojnom komponentom velike strategije). Prikaz i analiza uloge velike strategije u procesu formuliranja vojne doktrine pokazuje kako krive postavke velike strategije mogu imati teške posljedice u oblikovanju provedbenih metoda djelovanja vojne organizacije u operacionalizaciji vojne komponente velike strategije. Međutim, i u slučaju pravilnih postavki velike strategije postoji opasnost dobivanja negativnih rezultata ako vojna organizacija nije spremna ili sposobna napraviti potrebne promjene u načinu njezina djelovanja, što uključuje i proces doktrinarnih inovacija.

d. Vojna doktrina i transformacija vojne organizacije

Kao osobina mnogih vojnih organizacija navodi se konzervativnost vojne organizacije i njezino odupiranje promjenama. U povijesti postoje mnogi primjeri krutosti i nefleksibilnosti vojne organizacije, vidljive u odbijanju poduzimanja potrebnih promjena u načinu ratovanja. S druge strane, postoje i brojni suprotni primjeri koji pokazuju kako se usprkos svom tradicionalizmu vojne organizacije mogu i moraju mijenjati, posebno kada je ta promjena dio većih političkih i društvenih promjena.

Koji su to činioci koji određuju uspjeh ili neuspjeh vojne organizacije u procesima njezine transformacije? Promjene na području vojne tehnologije ne vode automatski do promjene vojnih doktrina. Cilj promjena u vojnoj organizaciji je povećanje njezine učinkovitosti u ostvarivanju ciljeva radi kojih je ista stvorena. Međutim, da bi bila sposobna primijeniti potencijal koji donosi novi oružani sustav, vojna organizacija mora razumjeti značenje tehnološke promjene i na temelju toga definirati načine (kroz promjenu vojne doktrine) kako najbolje iskoristiti to novo sredstvo.

Stoga tehnološka promjena ili pojava novog oružanog sustava ne može predstavljati nosioca vojne inovacije. Od same tehnološke novine važniji je razvoj novih i inovativnih koncepata, koje se ogleda u novim vojnim doktrinama. Vojne doktrine su rezultat sposobnosti vojne organizacije da analizira svoje dotadašnje iskustvo i isto pretoči u realnu i koherentnu viziju budućeg rata koja će poslužiti kao osnova za razvoj doktrine koja operacionalizira tu viziju. Nova tehnologija može pozitivno poticati na stvarne činioce koji donose promjenu – doktrina, uvježbavanje i vodstvo. Ali pravilno utemeljena vizija može omogućiti i provođenje vojne transformacije koja će omogućiti oružanim snagama jedne zemlje pobjedu čak i ako raspolažu vojnom tehnologijom koja je inferiornija u odnosu na protivnika. Primjer ove činjenice je zračna bitka za Britaniju 1940. godine. Manje je poznata činjenica da je u tom trenutku Velika Britanija raspolagala inferiornijom radarskom tehnologijom u odnosu na Njemačku. Međutim, britanska prednost bila je u činjenici da je prije rata razvijena i operacionalizirana doktrina upotrebe radara koja se zasnivala na upotrebi radara kao komponente sveobuhvatnog sustava zračne obrane. Njemačka je isti korak uradila tek nakon bombarderskog napada koji je razorio Hamburg u srpnju 1943. godine.¹³⁶ Ovaj primjer pokazuje kako najsnažniji pokretač vojne transformacije čine promjene u konceptima i doktrinama, koje stvaraju osnovu za iskorištavanje mogućnosti koje donose nove tehnologije.

Ako to nije nova tehnologija, koji činilac je presudan za uspjeh ili neuspjeh vojne inovacije? Odlučni činilac koji pokazuje da li se u okviru vojne organizacije potiče ili suzbija proces doktrinarne inovacije je u novim shvaćanjima organizacijska kultura neke vojne organizacije (odnosno

136 Vidi: Beyerchen, Alan, From Radio to Radar - Interwar military adaptation to technological change in Germany, the United Kingdom and the United States. U Murray, Williamson i Miller, Allan R. (urednici), *Military Innovation in the Interwar Period*, Cambridge University Press, Cambridge 1996., str. 265-299.

njezina vojna kultura). Mnoge teorije vojne inovacije ističu upravo ovu činjenicu kao ključnu za razumijevanje uspjeha ili neuspjeha promjene vojne organizacije.¹³⁷ Organizacijska kultura može pružiti uvjerljivo objašnjenje zašto pojedine vojne organizacije nastavljaju primjenjivati načine ratovanja koji su postali nekompatibilni s novim strateškim i operativnim realnostima, te koji su uzroci koji dovode do protivljenja poduzimanju potrebnih promjena.

Koncept organizacijske kulture temelji se na teoriji organizacije (organizational theory). Temeljna premisa teorija organizacije je da se organizacije osnivaju radi ispunjavanja određenih zadaća. S vremenom neke zadaće u očima vodstva organizacije dobivaju veću važnosti u odnosu na druge zadaće. Dominantna skupina unutar organizacije određuje uloge i zadaće organizacije (primarnu misiju organizacije i sposobnosti potrebne za ispunjenje te misije). U ostvarivanju zadaća organizacije favoriziraju se politike koje će povećati važnost organizacije, razvijaju se i štite sposobnosti koje se percipiraju kao ključne za ostvarivanje postavljenih ciljeva, zanemaruju funkcije koje se ne percipiraju kao bitne za ciljeve organizacije.¹³⁸

U ovom kontekstu organizacijska kultura omogućava razumijevanje procesa u kome kulturološki činioци utječu na identitet, razmišljanje i aktivnosti vojne organizacije i njezinih individualnih članova, a time i na ostvarivanje njezinih postavljenih ciljeva.

Koncept organizacijske kulture započeo se razvijati krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća. U zadnjih dvadeset godina organizacijska kultura se od mnogih percipira kao vjerojatno najvažniji pojedinačni element za postizanje uspjeha određene organizacije. Premda je ovaj pogled u zadnje vrijeme ublažen, organizacijska kultura ostaje i dalje središnji aspekt cijelog niza pitanja povezanih s razvojem organizacije (motivacija, raspored resursa, kompetitivne prednosti neke organizacije). Organizacijska kultura može pomoći ili spriječiti promjene u organizaciji.

Do danas ne postoji općeprihvaćena definicija organizacijske kulture. Tako se organizacijska kultura definira kao vrijednosti neke organizacije, kao općeprihvaćeni sustav značenja, ili kao operativna filozofija

137 Vidi: Siegel, Michael B., *Military Culture and Transformation*, Joint Forces Quarterly 49(2), 2008. str. 103-106.

138 Za pregled razvoja teorija organizacije i različitih pristupa (klasična, neoklasična, strukturalna, sistemska, teorije kompleksnosti, najnoviji pogledi), vidi: Holbeche, Linda, *Understanding Change: Theory, Implementation and Success*, Elsevier, 2006., str. 99-118.

organizacije.¹³⁹ U ovom radu se stoga prihvaća definicija organizacijske kulture koju nudi američki politolog Edgar H. Schein, te njegov strukturalni pristup organizacijskoj kulturi.¹⁴⁰

Schein zaključuje kako je kultura vlasništvo nezavisno definirane socijalne jedinice čiji članovi dijele značajan broj zajedničkih iskustava u uspješnom sučeljavanju s unutarnjim i vanjskim problemima. To zajedničko iskustvo s vremenom dovodi do stvaranja zajedničkog pogleda koji dijele pripadnici ove skupine o načinu djelovanja vanjskog svijeta i metoda za rješavanje problema koje će biti djelotvorne u tako uređenom vanjskom svijetu. Zajednički pogled na svijet dovodi do formiranja temeljnih pretpostavki i uvjerenja, koji predstavljaju naučene odgovore na probleme s kojima se skupina susrela (izazovi koje je skupina susrela u njezinom vanjskom okruženju, i u odgovoru na zadaće koje nastaju unutar skupine) i uspješno ih riješila (što je dokazalo preživljavanje skupine). Uvjerenja o načinu rješavanja tih problema uzimaju se kao pravilna jer su u prošlosti pokazala svoju vjerodostojnost. Kultura se stoga javlja tamo gdje postoji jasno definirana skupina ljudi koja ima razvijeno iskustvo zajedničkog djelovanja u prošlosti.¹⁴¹

U skladu s navedenim Schein definira organizacijsku kulturu kao obrazac temeljnih pretpostavki – izumljenih, otkrivenih ili razvijenih od određene skupine, tijekom procesa učenja u kome je ta skupina rješavala probleme prilagođavanja vanjskom okruženju i postizanja unutarnje integracije - koje su se pokazale dovoljno dobrim da bi se smatrale važećim i da bi se koristile za podučavanje novih članova pravilnim načinima opažanja, razmišljanja i doživljavanja u odnosu na te probleme.¹⁴² Dakle, organizacijska kultura sastoji se od metoda za rješavanje problema koje je organizacija u prošlosti redovno koristila (proces, načina zajedničkog djelovanja članova organizacije, prihvaćenih kriterija za donošenje odluka), i koji se automatski prihvaćaju (o njima nema više debate unutar organizacije) u rješavanju budućih problema.

Za Scheina kultura je dinamičan fenomen, i može se razvijati na temelju stjecanja novog iskustva (učenje). Promjena se može dogoditi na dva načina. Prvi je promjena

139 Za primjere različitih shvaćanja organizacijske kulture, vidi: Willcoxon, Lester i Millett, Bruce, *The Management of Organisational Culture*, Australian Journal of Management & Organisational Behaviour 3(2), 2000. str. 93-94.

140 Vidi: Schein, Edgar, H., *Organizational Culture and Leadership*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco 2004.

141 Ibid, str. 10-23.

142 Ibid, str. 17.

kao rezultat jasno vidljive krize, a drugi je evolutivna promjena koju provodi vješt i sofisticiran upravljač. U određenim slučajevima organizacija se može pokazati neuspješnom u rješavanju određenog problema primjenom metoda koje su se u prošlosti pokazale uspješnima. Ukoliko je kriza dovoljno ozbiljna, članovi organizacije dolaze u situaciju da postave pitanje jesu li metode primjenjivane u prošlosti za rješavanje sličnih kriza upotrebljive danas, te u budućnosti – dolazi do preispitivanja dotadašnjih obrazaca kulture organizacije. Međutim, Schein navodi da postoji i mogućnost evolutivne promjene organizacijske kulture ukoliko upravljači određene organizacije urade dvije stvari. Prva je poduzimanje napora za razumijevanjem dotadašnje evolucije organizacijske kulture, a druga definiranje (na temelju napravljene analize dotadašnje organizacijske kulture) novih mogućih problema koje bi u budućnosti mogla susresti organizacija i čije rješavanje zahtjeva drugačiji način djelovanja od metoda koje su bile uobičajene u prošlosti. Oba navedena činioca predstavljaju osnovu za redefiniranje organizacijske kulture određene organizacije.¹⁴³

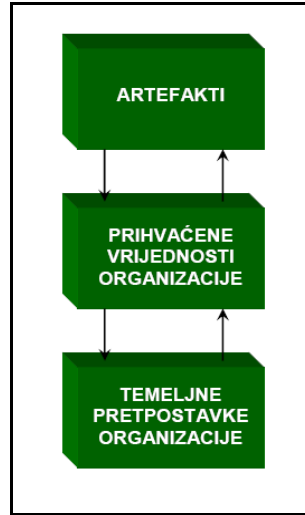
Schein navodi kako je organizacijska kultura fenomen koji se sastoji od tri razine. Prva razina organizacijske kulture sastoji se od vidljivih procesa i različitih artefakata unutar organizacije (fizički i socijalni okoliš organizacije). Primjer vidljivih artefakata su npr. pravila o odijevanju pripadnika organizacije (nošenje odora), izgled radnih prostorija i sl. Primjeri procesa su različiti indikatori (podatci o broju nesreća, broju bolovanja i sl.) koji pravilnom interpretacijom daju zaključke o dubinskim osobinama određene organizacijske kulture (Schein navodi kako je prva razina samo odraz idućih razina organizacijske kulture).¹⁴⁴

Druge razine organizacijske kulture sastoji se od prihvaćenih vrijednosti organizacije (vrijednosti i norme organizacije). Ovu razinu čine službeno proklamirani ciljevi organizacije, norme organizacije te filozofija djelovanja organizacije.¹⁴⁵

143 U najvećem dijelu svog rada Schein proučava različite strategije transformacije organizacije i njezine kulture na temelju ovih činioca.

144 Ibid, str. 25-27.

145 Ibid, str. 28-30.

Slika 8.

Scheinova podjela organizacijske kulture na tri razine
Izvor: Schein, 2004., str.26.

Treća i najvažnija razina organizacijske kulture su temeljne pretpostavke organizacije. To su rješenja određenih problema sa kojima se susretala organizacija u prilagođavanju vanjskim uvjetima i postizanju svoje unutrašnje integracije. Pitanja prilagođavanja vanjskim uvjetima odnose se na poglede povezane sa zadaćama i ciljevima organizacije i načinima njihova ostvarivanja i procjene. Pitanja povezana s unutarnjom integracijom odnose se na stvaranje i održavanje operativnih sposobnosti organizacije - zajedničkih koncepata i jezika organizacije, granica djelovanja organizacije, određivanja razina upravljanja unutar organizacije i međusobnih odnosa ovih razina, te metoda kažnjavanja i nagrađivanja članova organizacije. Rješenja koja se odnose na probleme unutarnje integracije omogućavaju funkcioniranje organizacije kao radne zajednice čije se djelovanje može predvidjeti i organizirati.¹⁴⁶ Schein razlikuje i dublje temeljne pretpostavke - poglede koji se odnose na ljudsku prirodu, ljudsko djelovanje, prirodu stvarnosti, prirodu informacija i sl. Ove pretpostavke su pod snažnim utjecajem određene nacionalne kulture, a one utječu na percepciju, razmišljanje i osjećaje članova organizacije u rješavanju pitanja povezanih s djelovanjem organizacije kojoj pripadaju.

146 Ibid, str. 30-32.

Organizacijska kultura konceptualizira se kroz kulturološke norme, odnosno uvjerenja koja propisuju djelovanje subjekata organizacije. Peter Katzenstein razlikuje konstitutivne norme kojima se izražavaju identiteti subjekata, te regulatorne norme koje definiraju standarde prihvatljivog ponašanja.¹⁴⁷ Norme stvaraju očekivanja o identitetu subjekata u određenoj okolini i načinu ponašanja tih subjekata.¹⁴⁸ Ovdje kultura utječe na djelovanje subjekata kroz oblikovanje vještina, navika i stilova koje pojedinci koriste u definiranju načina svojeg djelovanja u organizaciji. Konstruktivne norme oblikuju djelovanje subjekata kroz konstrukciju njihova identiteta (koji daje značenje akcijama subjekta), dok regulatorne norme oblikuju djelovanje subjekata kroz davanje načina za definiranje problema i pronalazjenje odgovora na iste. Određivanjem identiteta i propisivanjem akcija, norme oblikuju način na koji subjekti definiraju svoje interese i formiraju sklonosti, te daju sugestije što bi trebali uraditi.

Organizacijska kultura se u vojnoj organizaciji ispoljava kao njezina vojna kultura. Vojna kultura sastoji se od identiteta, normi i vrijednosti koje su inernalizirane unutar vojne organizacije, i koje određuju pogled vojne organizacije na svijet i njezinu ulogu i funkcije u njemu.¹⁴⁹ Vojna kultura je sastavni dio vojnog uvježbavanja, vojnih pravila i vojne prakse, a kroz provođenje navedenih postupaka vojna kultura se širi i jača unutar vojne organizacije. Na taj način vojna kultura oblikuje identitet vojne organizacije.

Vojna kultura sastoji se od nekoliko činilaca. Na prvom mjestu su vojni duh i profesionalizam, rezultat dotadašnjeg iskustva vojne organizacije u ispunjavanju njezinih zadaća te intelektualnih studija prirode rata i ratovanja. Ovaj činilac značajno doprinosi temeljnom shvaćanju prirode rata neke vojne organizacije. Vojna kultura oblikovana je i nacionalnom kulturom, geografskim položajem i povijesti neke zemlje. Svi ovi činioci doprinose stvaranju specifičnog mentaliteta djelovanja određene vojne organizacije, odnosno definiranju "nacionalnog vojnog stila". Tako se kao primjer može navesti vojna kultura oružanih snaga SAD-a, koja je tijekom povijesnog razvoja američke vojske od građanskog

147 Citirano u: Farrell, Theo, Culture and Military Power, Review of International Studies vol.24, 1998., str. 410.

148 Jepperson, Ronald, Wendt, Alexander i Katzenstein, Peter J., Norms, identity and culture in national security. U Katzenstein, Peter J. (urednik), The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics, Columbia University Press, New York 1996., str. 54.

149 Cassidy, Robert M., Counterinsurgency and Military Culture: State Regulars versus Non-State Irregulars, Baltic Security & Defense Review vol.10, 2008., str. 54.

rata 1861.-1864. do danas bila pod utjecajem potrebe osiguravanja projekcije nacionalne moći na velikim udaljenostima od matice zemlje. Drugi primjer je utjecaj vojne kulture na razvoj obrambene francuske vojne doktrine između dva svjetska rata, u smjeru koji nije bio u skladu s tada dominantnim trendovima na području razvoja ratovanja što je imalo teške posljedice za Francusku 1940. godine.¹⁵⁰

Vojna kultura određene vojne organizacije je izuzetno kompleksna, i zbog toga je nije lako promijeniti. Vojne organizacije poznate su po inzistiranju na očuvanju ustanovljenih tradicija. Ova činjenica vidljiva je u postojanju niza simbola, rituala i praktičnog djelovanja, koji zajedno daju značenje jednoj profesiji koja je po svojoj prirodi usmjerena na djelovanje koje često zahtijeva i fizičko žrtvovanje njezinih članova u obrani društvene zajednice od vanjske agresije.

Ostvarivanje ovog cilja traži od pripadnika vojne organizacije način života koji je u mnogočemu različit od života ostalih pripadnika društva. Na prvom mjestu treba se istaknuti život u zajednici koju predstavlja vojna organizacija (communal life). Specifičan karakter života u odori predstavlja najvidljiviju razliku između vojne organizacije i drugih vrsta organizacija. Vojnici su često u potpunosti orijentirani prema životu i radu unutar vojne organizacije. Ova dominantna orijentacija potiskuje i pitanja svakodnevnog života članova vojne organizacije (obiteljski život, rekreacija, i sl.) u drugi plan - jedina vrijednost koja ima smisla u životu je vojna organizacija i vrijednosti za koje se zalaže. Tako su članovi vojne organizacije manje usmjereni prema privatnom životu i materijalnim dobicima. Ovakva vojna kultura prevladava u oružanim snagama koje su snažno institucionalizirano orijentirane (dugotrajna vojna karijera od 35-40 godina), dok je manje prisutna u zemljama u kojima se vojna karijera tretira samo kao jedno od zanimanja. Ipak, generalno kulture vojnih organizacija su znatno institucionaliziranije od kultura poslovnih organizacija, a vojne organizacije od svojih članova traže potpunu predanost ostvarivanju proklamiranih ciljeva organizacije.¹⁵¹

Druga specifičnost vojne organizacije je snažno naglašena hijerarhija organizacije. Ova specifičnost proizlazi iz birokratskog karaktera vojne organizacije (inzistiranje

150 Kier, Elizabeth, Culture and military doctrine: Fance between the wars, *International Security* 19(4), 1995., str. 65-93.

151 Vidi: Soeters, Joseph L., Winslow, Donna J. i Weibull, Alise, *Military Culture*. U Caforio, Giuseppe (urednik), *Handbook of the Sociology of the Military*, Springer, New York 2006., str. 240-241.

vojne organizacije na poštivanju donesenih pravila i postupaka djelovanja).¹⁵²

Treća specifičnost vojne organizacije je zapovjedni lanac koji se proteže od najniže do najviše razine organizacije, koji se zasniva na provođenju stege i kontrole.¹⁵³ Stoga nacionalne vojne organizacije imaju vlastite kulture koje su po mnogim osobinama različite od kulture društvene zajednice koju štite.

Povijest vojne organizacije predstavlja temelj za definiranje i razumijevanje njezina identiteta. Međutim, ova povijesna dimenzija ne formulira se isključivo na temelju stvarnih povijesnih događaja, već i "organizacijskog folklor", odnosno mitologiziranja postignuća pojedinih pripadnika organizacije u prošlosti. Na taj način stvaraju se arhetepski obrasci kao simboli ciljeva organizacije, uzori koji služe kao ikonički simboli koji članovima organizacije označavaju prihvatljive načine ponašanja i djelovanja. Na opisani način vojna kultura određene vojne organizacije prenosi poruku "tko smo mi" (formiranje identiteta), odnosno "kako djelujemo" (vrijednosti koje određuju prihvatljivo ponašanje članova organizacije, koje se procesom socijalizacije unutar vojne organizacije prihvaćaju bez kritike i instinktivno provode).¹⁵⁴

Vojna inovacija ugrožava formiranu kulturu određene vojne organizacije, odnosno njezin temeljni identitet; u takvim uvjetima, vojna inovacija ima male šanse za uspjeh osim ako neki vanjski šok (vojni poraz) prisili vojnu organizaciju da postavi pitanje dalje održivosti dotadašnje paradigme organizacije (namjena i način djelovanja organizacije).

Na mogućnost promjene vojne organizacije utječe i stupanj institucionalizacije njezine vojne kulture. Slabo razvijena i institucionalizirana kultura vojne organizacije teško će se održati u procesu vojne inovacije; ona će se modificirati ili u potpunosti nestati. Problem je u vojnim organizacijama koje imaju snažno razvijenu i institucionaliziranu organizacijsku kulturu; kod njih je razvijena uniformnost razumijevanja kulture organizacije, što omogućava djelovanje bez izravne socijalne kontrole organizacije. Takve vojne organizacije odupirat će

152 Ibid, str. 242.

153 Ibid, str. 243.

154 Za značaj povijesti organizacije u formiranju njezina identiteta, vidi: Walworth, M.W., Can Enduring Lessons be Drawn from Previous Eras? Discuss with Reference to the Franco-Prussian Campaigns of 1870, *Defence Studies* 3(1), 2003., str. 124-135.

prihvaćanju inovacija, ili će naizgled prihvatiti inovacije ali s vremenom će se vratiti prijašnjem načinu djelovanja.¹⁵⁵

Da bi postigla uspjeh vojna inovacija mora promijeniti samu kulturu vojne organizacije. Do promjene kulture neke organizacije dolazi samo kada se "uspješno promijeni djelovanje ljudi, kada novo ponašanje stvori određene prednosti za skupinu, i nakon što ljudi vide vezu između novog djelovanja i poboljšavanja performansi".¹⁵⁶

Promjena organizacijske kulture traži ispunjenje sljedećih uvjeta:

1. Promjenu identiteta organizacije.
2. Promjenu obrazaca ponašanja članova organizacije.
3. Članovi organizacije moraju vidjeti kako će uvedene promjene donijeti prednosti organizaciji (poboljšavanje djelotvornosti organizacije).

Činioni koji mogu otežati vojnu inovaciju:¹⁵⁷

1. **Hijerarhija.** Temeljem povijesnog iskustva pretočenog u tradiciju u vojnim organizacijama je razvijena piramidalna hijerarhijska struktura, koja se pokazala djelotvornom u postizanju efikasnosti vojne organizacije u vođenju borbenih operacija. Međutim, praksa je pokazala kako piramidalna hijerarhijska struktura ne potiče proces vojne inovacije. Mlađi članovi organizacije se ne potiču na inovaciju pošto takve aktivnosti narušavaju uređenost hijerarhijske strukture, dobre ideje se iz istog razloga često suzbijaju ili se odgađa njihova realizacija.

2. **Stega.** Stega je ključni činilac djelotvornog funkcioniranja vojne organizacije. Sama po sebi stega ne mora predstavljati zapreku inovaciji, ali protivnici određenih novina mogu stegu iskoristiti kao zapreku u usvajanju novih i radikalnih inovacija (inovatori se mogu prikazivati kao osobe koje radi svojih određenih ciljeva narušavaju koheziju vojne organizacije kroz povrede stege).

3. **Tradicija.** Vojne organizacije vrlo su tradicionalne, njihova vojna kultura najvećim dijelom se zasniva na tradiciji razvijanoj kroz duže vremensko razdoblje. Novi radikalni koncepti koji se suprotstavljaju uspostavljenjnoj tradiciji izazivaju velike otpore procesu inovacije u vojnoj organizaciji. Navedena situacija može dovesti do izolacije

155 Zucker, Lynne G, The Role of Institutionalization in Cultural Persistence. U Powell, Walter W. i DiMaggio, Paul J. (urednici) The New Institutionalism in Organizational Analysis, University of Chicago Press, 1991., str.103.

156 Cotter, John P., Leading Change, Harvard Business School Press, Boston 1996., str. 156.

157 Lutra, Girsh, Military Innovation: Hurdles, Bumps and Jumps, Strategic Analysis 27(4), 2003., str. 566-568.

pristaša inovacije; to potiče konformizam i izbjegavanje dovođenja u pitanje rješenja koja su izraz dugogodišnje tradicije vojne organizacije.

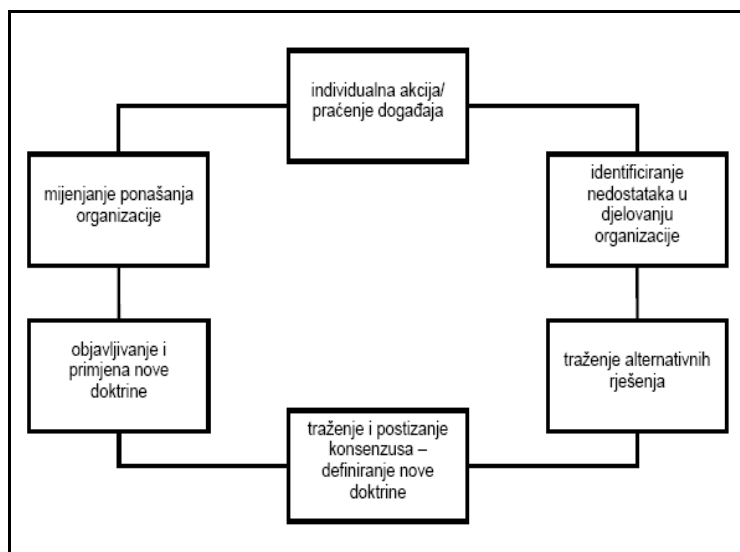
4. Razvoj karijere pripadnika vojne organizacije.

Djelovanje unutar općeprihvaćenih normi i tradicija vojne organizacije često predstavlja jamstvo za napredovanje u karijeri. Kako svi pripadnici vojne organizacije ne mogu tijekom karijere doći na najviše položaje (hijerarhijska piramida koja se sužava prema vrhu), s napredovanjem u okviru organizacije raste konkurencija za više postavljenje. Takva situacija potiče "igranje na sigurno", odnosno izbjegavanje rizika povezanih s posljedicama zagovaranja radikalnih konceptata vojne inovacije.

5. Mjerenje učinkovitosti vojne inovacije. Uspjeh vojne inovacije često se ne može mjeriti dotadašnjim analitičkim aparatom i traži uspostavljanje novog sustava analitike. Za neke vrste inovacija učinkovitost nije moguće mjeriti u miru već samo za vrijeme rata, kod drugih zbog njihove nelinearnosti ne mogu se primijeniti linearne metode procjenjivanja. Vojna organizacija periodično mora iskazati mjerljivi napredak; ako se određena inovacija ne može uklopiti u uspostavljeni sustav iskazivanja uspješnosti, organizacija će preferirati dotadašnje lako mjerive metode djelovanja čak ako ove metode više ne odgovaraju novoj strateškoj situaciji.

Navedeni primjeri pokazuju kako vojna kultura ima kritičnu ulogu u razvoju sposobnosti vojne organizacije za prilagodbom svoje strukture i načina djelovanja novim uvjetima i zadaćama. Vojna kultura može djelovati i pozitivno i negativno na proces učenja vojne organizacije koji predstavlja bit procesa prilagodbe vojne organizacije novim okolnostima.

Kada govorimo o razvoju vojne doktrine, istovremeno govorimo o razvoju institucionaliziranog procesa učenja u okviru vojne organizacije. Promjena vojne doktrine nije jedini, ali je vjerojatno najvidljiviji prikaz procesa učenja vojne organizacije.

Slika 9.

Prikaz procesa promjene vojne doktrine u vojnoj organizaciji¹⁵⁸, Izvor: Nagl, 2005., str. 6-9.

Shematski prikazan proces promjene vojne doktrine zasnovan je na radu Richarda Downiea, koji definira učenje u organizaciji kao "proces pomoću kojeg organizacija koristi novo znanje ili razumijevanje dobiveno na temelju iskustva ili istraživanja, radi prilagodbe institucionalnih normi, doktrine i postupaka na načine dizajnirane radi minimiziranja prethodnih nedostataka i maksimiziranja budućih uspjeha".¹⁵⁹ Temelj cijelog procesa organiziranog učenja je institucionalizirana memorija vojne organizacije koja definira načine izvođenja zadaća vojne organizacije. Institucionalizirana memorija je kodificirana u vojnoj doktrini, u načinima učenja (programi vojnih škola), uputama za izvođenje vježbi.

158 Navedeni proces također predstavlja ciklički krug organiziranog učenja vojne organizacije, koji bi se trebao stalno ponavljati. Početak procesa predstavlja prepoznavanje i precizno identifikiranje nedostataka u vojnoj organizaciji (na području organiziranog znanja, ili načina djelovanja). Sljedeći korak je pronalaženje alternativnih rješenja za uočene probleme, te definiranje prijedloga nove vojne doktrine. Nakon toga nastupa ključna faza cijelog procesa - traženje i postizanje konsenzusa unutar vojne organizacije o predloženim rješenjima. Ukoliko je postignut konsenzus, formulirana vojna doktrina širi se kroz organizaciju, te mijenja ponašanje cjelokupne organizacije koje opet određuje načine individualnog djelovanja pripadnika organizacije u ispunjavanju postavljenih zadaća.

159 Citirano u Nagl, 2005., str. 6.

Uspješnost opisanog procesa učenja ovisi o karakteristikama vojne kulture određene vojne organizacije, odnosno je li ona otvorena (omogućava vojnu inovaciju), odnosno zatvorena (otežava ili onemogućava vojnu inovaciju). Može se navesti pet pitanja,¹⁶⁰ čiji odgovori pokazuju potiče li vojna organizacija proces učenja i njezina transformiranja na temelju naučenih lekcija (otvorena vojna kultura), ili se proces učenja kanalizira u već poznate rezultate kako bi se opravdalo zadržavanje postojećih rješenja (zatvorena vojna kultura):

1. Daje li se potpora sugestijama za promjenu koje dolaze sa terena?
2. Ohrabruju li se podčinjeni na preispitivanje njima nadređenih i njihovih politika?
3. Preispituje li redovno organizacija svoje temeljne pretpostavke?
4. Jesu li viši časnici u redovnom kontaktu s nižim časnicima na terenu i jesu li su otvoreni za njihove prijedloge?
5. Stvaraju li se standardne operativne procedure neformalno na nižim razinama ili se nameću iz središta?

Navedena pitanja ukazuju na povezanost vojne kulture i djelovanja vojne organizacije kao ustanove učenja; oba činioca predstavljaju neophodne uvjete za provođenje uspješnog procesa inovacije vojne doktrine.

e. Primjeri inovacije vojne doktrine

Povezanost velike strategije i organizacijske (vojne) kulture kao ključnih činilaca za uspjeh ili neuspjeh inoviranja vojne doktrine može se vidjeti u dva slučaja vojne inovacije u razdoblju između 1919. i 1939. godine. Prvi je razvoj doktrine upotrebe nosača aviona, a drugi razvoj doktrine oklopnog ratovanja. U oba slučaja jasno definiranje budućeg protivnika (zadaca velike strategije) u kombinaciji s vojnom kulturom usmjerenom prema inovaciji omogućilo je uspjeh u doktrinarnoj inovaciji u SAD-u i Njemačkoj, odnosno neuspjeh u Velikoj Britaniji i Francuskoj.

¹⁶⁰ Nagl, 2005., str. 10-11.

i. Razvoj doktrine upotrebe nosača aviona.

1. Velika Britanija

Pojava i upotreba nosača aviona u I. svjetskom ratu otvorila je mogućnost revolucioniranja pomorskog ratovanja. Međutim, usprkos početnoj prednosti koju je na ovom području imala Velika Britanija, Britanska ratna mornarica (Royal Navy, RN) već je u prvoj polovini dvadesetih godina prošlog stoljeća počela zaostajati u odnosu na SAD i Japan. Na kraju, Velika Britanija je 1939. raspolagala samo sa sedam nosača aviona (od kojih su tri bila zastarjela) koji su bili opremljeni potpuno zastarjelim avionima, i za koje nije imala jasnu doktrinu upotrebe. Suprotni primjer predstavljale su SAD, koje su u sastavu flote imale modernih nosača aviona, opremljenih adekvatnom zračnom komponentom (moderni lovci i torpedni avioni), s razvijenom doktrinom koja je jasno definirala ulogu i način primjene nosača aviona. Kako je došlo do ovakvog razvoja situacije?

Prvi razlog britanskog neuspjeha na području navedene doktrinarne inovacije bila je neadekvatna britanska velika strategija između dva svjetska rata. Ključni strateški problem na koji Velika Britanija nije uspjela pronaći zadovoljavajući odgovor bilo je očuvanje britanskog imperija. Velika Britanija bila je svjetski imperij koji je imao kolonije i dominione na svakom kontinentu, koje je trebao zaštititi. Uz to, Velika Britanija je bila i europska sila koja je tradicionalno nastojala spriječiti stvaranje snažne koalicije država ili jačanje jedne države jer bi se time stvorila izravna opasnost za britanske otoke koji su predstavljali srce imperija.

Nakon I. svjetskog rata Velika Britanija više nije imala dovoljno snažnu ekonomsku osnovu da simultano djeluje na suzbijanju obje navedene prijetnje. Britansko ekonomsko nazadovanje spriječilo je značajna ulaganja u naoružanje. Zbog toga je ministarstvo financija tražilo maksimalno smanjivanje izdataka za obranu do druge polovine tridesetih godina prošlog stoljeća, a kada je narušavanje sigurnosne situacije u Europi poprimilo takve razmjere da se modernizacija britanskih oružanih snaga nije mogla više odlagati. Ministarstvo financija je inzistiralo na se ponovno naoružavanje mora odvijati na takav način da se ne ugrozi krhka britanska ekonomija.¹⁶¹

161 Murray, Williamson, *The collapse of empire: British strategy, 1919-1945*. U *The Making of Strategy: Rulers, States, and War* (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 402-406.

Zbog nedovoljnih vojnih snaga i nemogućnosti njihove brze modernizacije i ekspanzije zbog slabljenja britanske ekonomije, Velika Britanija pokušala je pronaći sigurnost u uspostavi i jačanju saveza s drugim državama. Međutim, dvije ključne države koje bi mogle u međuratnom razdoblju biti značajni saveznici - SAD i Sovjetski Savez – nisu se mogli angažirati. SAD su se nakon I. svjetskog rata nastojale izolirati od događaja u Europi, a Sovjetski Savez je do sredine tridesetih godina prošlog stoljeća percipiran kao potencijalni protivnik a ne kao mogući saveznik. Treća europska sila, Francuska, sama je očekivala pomoć od Velike Britanije i zapravo nije imala značajnu vrijednost kao saveznik.

Sljedeći problem u formuliranju velike strategije bio je u činjenici da je Velika Britanija u međuratnom razdoblju bila suočena ne s jednom jasnom prijetnjom, već s cijelim nizom prijetnji. Takva situacija zahtijevala je postojanje adekvatnog mehanizma za procjenu prijetnji i definiranje načina odgovora na njih. Međutim, Velika Britanija nakon I. svjetskog rata više nije imala na raspolaganju ovaj mehanizam. Prije I. svjetskog rata sa zadaćom analize strateških i vojnih problema imperija osnovan je Odbor obrane imperija (Committee of Imperial Defence, CID), tijelo koje je trebalo formulirati obrambenu politiku britanskog imperija. Ali CID je 1915. godine raspušten i nije nadomješten novim tijelom. Ponovno osnivanje CID-a uslijedilo je 1934. godine, no u međuvremenu nije postojao nikakav mehanizam za procjenu ugroženosti imperija. Umjesto toga, na temelju nepostojanja ozbiljnije prijetnje po završetku I. svjetskog rata britanski kabinet je u ljeto 1919. definirao tzv. "desetogodišnje pravilo" (Ten Year Rule) – granama oružanih snaga naloženo je da planiraju svoje godišnje proračune na temelju pretpostavke da idućih deset godina neće doći do izbijanja velikog sukoba.¹⁶² Ovaj rok se pomicao svake godine, sve do početka tridesetih godina prošlog stoljeća.

Posljedica toga bila je da se grane britanskih oružanih snaga nisu mogle usuglasiti o zajedničkoj prijetnji i najučinkovitijem odgovoru na tu prijetnju. To je dovelo do situacije da se svaka grana bavila pronalaženjem svog odgovora na prijetnju koju je smatrala dominantnom, i na temelju svoje procjene nastojala osigurati sredstva za vlastiti razvoj. Ovakav pristup je samo poticao rivalstvo među

162 Murray, 1994., str. 407.

granama, a njegov rezultat bio je razbijanje svake šanse za formiranje zajedničkog strateškog planiranja tri grane.¹⁶³

Britanske zračne snage (Royal Air Force, RAF) primarno su se usredotočile na prijetnje koje su dominirale u Europi, odnosno rastuću prijetnju koju je od početka tridesetih godina XX. stoljeća predstavljala Njemačka. Zapovjednici RAF-a tvrdili su kako je najbolje sredstvo za očuvanje imperija strateško bombardiranje ključnih političkih, ekonomskih i vojnih ciljeva neprijatelja korištenjem strateških bombardera smještenih u kopnenim bazama. Prema ovim teorijama, strateško bombardiranje će u budućim ratovima biti dovoljno za slamanje protivnika, te je zbog toga RAF tražio glavni prioritet u dodjeli sredstava iz obrambenog proračuna.

Britanska ratna mornarica usredotočila se na problem zaštite pomorskih komunikacija između Velike Britanije i njezinih kolonija. Problem je bio u činjenici da se u dvadesetim godinama XX. stoljeća kao glavni potencijalni protivnik pojavio Japan, a desetljeće kasnije njemu se pridružila Njemačka. RN u navedenim uvjetima nije imala dovoljno brodova da učinkovito odgovori na obje prijetnje.

Britanska kopnena vojska je na prvo mjesto stavljala ispunjenje dvije zadaće – razvijanje sposobnosti za očuvanje imperija (imperial policing – suzbijanje nereda i pobuna u kolonijama), te za slanje ekspedicijskih snaga na europski kontinent (kao u I. svjetskom ratu) ako se za to ukaže potreba.

Navedene skupine strateških problema predstavljale su okvir za definiranje britanske velike strategije. Međutim, grane britanskih oružanih snaga nisu uspjele postići zajednički konsenzus o načinima ratovanja koji bi bili adekvatni u odgovoru na navedene prijetnje (koje su se i materijalizirale u II. svjetskom ratu), i gdje bi sve grane mogle surađivati. Rezultat je bio razvodnjavanje napora i sredstava na pokušaje grana u ostvarivanju njihovih pojedinačnih priprema za budući sukob, koje su se odvijale neusklađeno i često rezultirale u otvorenom rivalstvu grana.

Negativne posljedice strateških problema (a posebno ekonomskog), bila su vidljiva i na području razvoja nosača aviona. Ekonomska kriza koja je zahvatila Veliku Britaniju u dvadesetim godinama prošlog stoljeća postavila je u RN pitanje je li investiranje u dalji razvoj nosača aviona korak koji će se isplatiti, ili je bolje igrati na sigurno i glavninu dostupnih sredstava uložiti u razvoj isprobanog borbenog sustava (bojni brod). Do tog trenutka RN je napravila

163 Za prikaz navedenih zahtjeva, vidi: Till, 1996., str. 200-201.

značajne korake u razvoju nosača aviona i mornaričkog zrakoplovstva. U trenutku završetka I svjetskog rata u sastavu britanskog mornaričkog zrakoplovstva (Royal Naval Air Service, RNAS) nalazilo se 5000 časnika, 55.000 vojnika, 2.494 aviona i hidroaviona.¹⁶⁴ Osim iz obalnih baza, RNAS je uspješno djelovao i s nosača aviona.

Za vrijeme I. svjetskog rata RN nije imala problema s osiguravanjem potrebnih resursa za razvoj mornaričkog zrakoplovstva – potreba razvijanja zračne komponente flote koja će biti snažnija od sličnih snaga njemačke flote predstavljala je ključno opravdanje za velika ulaganja. Također, postizanje ovog cilja je uključivalo i definiranje novih koncepata i njihovu provjeru u praksi: između 1916. i 1918. godine RN je izvela niz vježbi i eksperimenata uzletanja aviona s brodova (s platformi postavljenih na kupolama topova bojnih brodova i krstarica, te platformi koje su vukli drugi brodovi). Ove aktivnosti su u okviru RN stvorile skupinu entuzijasta koji su se zalagali za razvoj mornaričkog zrakoplovstva i koji su bili otvoreni za razmatranje novih ideja i koncepata.

Po završetku I. svjetskog rata RN je 1919. godine namjeravala pokrenuti ambiciozni program izgradnje dvanaest nosača aviona. To se nije dogodilo – prvo je Washingtonski pomorski sporazum o kontroli pomorskog naoružanja (donesen 1922. godine) ograničio broj nosača aviona, no što je još važnije, ovaj sporazum je na britanskoj strani stvorio očekivanja da će on (zajedno s drugim sporazumima) predstavljati uvod u dalje redukcije brojčanog nivoa ratnih brodova, te da se u takvim uvjetima ne isplati ulagati u nove nosače aviona. Isto tako, ekonomski problemi spriječili su izgradnju novih nosača radi zamjene starijih nosača. Nedostatak sredstava naveo je RN na pasivni pristup rješavanju problema povezanih s konstrukcijom nosača. Početkom dvadesetih godina prošlog stoljeća niz konstrukcijskih pitanja nije bio riješen (lokacija "otoka" na palubi nosača, razvoj katapulta, kočionih žica, pitanje optimalne veličine nosača); zbog nedostatka sredstava RN je usvojila politiku pasivnog čekanja rješavanja tih pitanja od strane američke i japanske mornarice. Rezultat ovakve politike bilo je zadržavanje u upotrebi ranih nosača koji su iduće desetljeće bili zastarjeli, usporavanje izgradnje novih

164 Za prikaz RNAS do 1918. godine, vidi: King, Brad, Royal Naval Air Service, 1912-1918, Howell Press, 1990.

nosača, te zaostajanje novih nosača po tehnološkim rješenjima za američkim i japanskim nosačima.¹⁶⁵

Zamrzavanje konstrukcijskog dizajna britanskih nosača na razini dosegnutoj završetkom I. svjetskog rata dovelo je do toga da su konstrukcijska rješenja a ne mogući načini upotrebe nosača diktirali osobine aviona koji su se ukrcavali na nosače.¹⁶⁶ Inferiorni mornarički avioni samo su jačali percepciju nesavršenosti nosača aviona kao borbenog sredstva, te percepciju bojnog broda kao glavnog oružanog sustava mornarice. Zastarjeli nosači nisu omogućavali definiranje novih operativnih koncepata.¹⁶⁷ Umjesto toga, RN je koristeći zastarjele nosače u njezinu naoružanju kao model za razvoj doktrine, izvlačila doktrinarnu postavke koje su se pokazale pogrešnima u II. svjetskom ratu.

Uz prvi činilac (pitanje velike strategije), drugi činilac koji je negativno djelovao na razvoj nosača aviona i doktrine njihove upotrebe u RN bila je organizacijska (vojna) kultura unutar mornaričkog zrakoplovstva koja je spriječila stvaranje kritične mase eksperata koji bi provodili vojnu inovaciju.

Do takvog ishoda dovela su dva procesa. Prvi proces bio je posljedica formiranja britanskih zračnih snaga (RAF) kao zasebne grane britanskih oružanih snaga u travnju 1918. godine. Stvaranje RAF-a kao zasebne grane britanskih oružanih snaga usprkos snažnim suprotnim mišljenjima je u okviru RAF-a od prvog dana izazvalo snažnu reakciju usmjerenu na obranu postignutog statusa. Situacija se dodatno zakomplicirala lošim ekonomskim stanjem u Velikoj Britaniji nakon rata – RAF je u borbi za bolji položaj u podjeli obrambenog proračuna napravio dva koraka. Prvi je bio zastupanje teze da strateško bombardiranje predstavlja osnovu za pobjedu u ratu, te shodno tome RAF treba dobiti najveći dio sredstava za razvoj sposobnosti (izgradnja strateških bombardera) za postizanje tog cilja. To je također značilo da RAF mora centralizirati i sve zrakoplovne postrojbe pod svojim zapovjedništvom. Britanska vlada

165 Till, 1996., str. 198-199. Vidi i: Van Tol, Jan M., *Military Innovation and Carrier Aviation - The Relevant History*, Joint Forces Quarterly, ljeto 1997., str. 83-84.

166 Male dimenzije hangara ograničavale su veličinu aviona, mali broj nošenih aviona doveo je do razvoja višenamjenskih aviona (izviđački avion/torpedni bombarder/lovac) koji nisu bili sposobni za djelotvorno izvođenje niti jedne od predviđenih uloga.

167 Na primjer, značajno povećanje broja aviona na američkim nosačima aviona izgrađenim u dvadesetim godinama prošlog stoljeća je otvorilo pitanje pronalazačenja novih procedura brzog slijetanja i polijetanja aviona s nosača, a dobivena rješenja su uključena u konstrukcijska rješenja narednih klasa nosača aviona.

prihvatila je te argumente, a rezultat je bio odluka o ukidanju nezavisnog statusa RNAS-a i podređivanja RNAS-a RAF-u, donesena 1918. godine. Mornaričko zrakoplovstvo je ponovno oformljeno 1921. godine u sastavu RN pod novim nazivom Zračna komponenta flote (Fleer Air Arm, FAA). Međutim, FAA je razvijana kao komponenta RN, a ne kao poluautonomna služba unutar ratne mornarice (kao što je bio slučaj s RNAS).

Ukidanje RNAS-a i prebacivanje 60.000 njegovih pripadnika u redove RAF-a imalo je teške posljedice za razvoj mornaričkog zrakoplovstva i nosača aviona. Gubitak tolikog broja kvalificiranih pilota i tehničkog osoblja onemogućio je unutar RN nastavljajanje razvoja mornaričkog zrakoplovstva na temelju lekcija naučenih u I. svjetskom ratu. Time je spriječeno i stvaranje institucionaliziranih mehanizama za analizu dotadašnjih iskustava RNAS i stvaranja novih koncepata razvoja i upotrebe mornaričkog zrakoplovstva.

U navedenoj situaciji RN nije imala punu kontrolu nad razvojem FAA, već je bio uspostavljen sustav dvostruke kontrole, gdje su odgovornost za razvoj FAA dijelili Admiralitet (zapovjedništvo RN) i Ministarstvo za zrakoplovstvo (Air Ministry) koje je zastupalo interese RAF-a. Da bi se donijela bilo kakva odluka o razvoju FAA (o provođenju inovativnih koncepata, ili određivanju specifikacija za razvoj mornaričkih aviona) obje strane su morale dati suglasnost.¹⁶⁸ Rezultat ove situacije bio je gotovo dvadesetogodišnja borba između RN i RAF-a za kontrolu FAA, što je spriječilo provođenje bilo kakve značajnije inovacije unutar FAA. Dvostruka kontrola spriječila je formuliranje vizije razvoja FAA i sagledavanje potencijala nosača aviona u modernom pomorskom ratovanju. Tijekom dvadesetih godina XX. stoljeća RN nije poduzela nikakvu studiju uloge nosača aviona u pomorskom ratovanju s obzirom da nije imala nikakvo tijelo koje bi moglo voditi takav projekt.¹⁶⁹ Druga posljedica sustava dvostruke kontrole bila je onemogućavanje brzog rasta sastava FAA (otežano novačenje, uvježbavanje i školovanje, te promicanje pripadnika FAA). Treća posljedica bilo je gubljenje izravne veze s britanskom avionskom industrijom

168 Till, 1996., str. 207-209.

169 U sastavu Ministarstva zrakoplovstva nalazila se samo mala sekcija koja je nadzirala FAA, a ministarstvo je bilo protiv svakog pokušaja stvaranja administrativnog aparata unutar FAA koji bi mogao obavljati tu zadaću. Stoga je primarna zadaća sekcije mornaričkog zrakoplovstva u ministarstvu bila rješavanje pitanja povezanih sa upravljanjem osobljem i nabavom sredstava za FAA, a ne analize o strateškom značaju razvoja nosača aviona.

(za izdavanje razvojnih specifikacija za mornaričke avione bilo je zaduženo Ministarstvo zrakoplovstva, koje je primat davalo razvoju bombardera i lovaca za RAF – mornarički avioni vrlo brzo su bili zastarjeli u odnosu na američke i japanske letjelice u ovoj kategoriji).

Drugi proces je bio odluka RN da u svojim redovima ni na koji način ne dozvoli pretvaranje FAA u posebnu organizaciju unutar ratne mornarice. Mornarički piloti morali su biti potpuno integrirani u RN, a FAA nije smjela (poput ranijeg RNAS) imati zasebnu administraciju, logistiku, sustav školovanja i novačenja. FAA nije mogla imati nikakvu autonomiju u odnosu na ostatak RN (to bi dovelo u pitanje postojanje zračne komponente RN, jer bi RAF u tom slučaju zatražio potpuni transfer mornaričkog zrakoplovstva u svoj sastav), njezini članovi morali su prihvatiti činjenicu da su primarno mornari a tek sekundarno piloti. Da bi se spriječilo prerastanje FAA u autonomnu organizaciju unutar RN, pripadnici mornaričkog zrakoplovstva morali su tijekom svoje karijere naizmjenično služiti i u FAA i u regularnim postrojbama RN (na brodovima). Zapovjednici FAA i nosača aviona nisu dolazili iz redova pilota već redovnih časnika RN jer se smatralo da je poznavanje pomorskih vještina ključ uspješnog zapovijedanja. To je spriječilo stvaranje skupine inovatora unutar FAA, a ujedno i spriječilo stvaranje specifične vojne kulture unutar FAA koja bi poticala inovaciju mornaričkog zrakoplovstva.¹⁷⁰

Rezultat dva opisana činioca – britanske velike strategije i nemogućnosti razvijanja inovativne vojne kulture unutar FAA – doveli su do definiranja doktrine upotrebe nosača aviona koja u međuratnom razdoblju nije bila u stanju prepoznati prednosti nosača i u skladu s tim prednostima definirati načine njihove upotrebe. Druga posljedica bila je u nemogućnosti promjene doktrine po izbijanju II. svjetskog rata.

Dominantni doktrinarni koncept RN između dva svjetska rata bilo je uvjerenje da je bojni brod organiziran u borbenu liniju te topnički dvoboj borbenih linija bojnih brodova poput bitke kod Jutlanda 1916. godine prema britanskom mišljenju i dalje predstavljao ključni činilac za pobjedu u pomorskom ratovanju. Prema usvojenoj doktrini, uloga aviona na nosačima bila je ograničena na otkrivanje neprijateljske flote, nakon čega bi linija bojnih brodova svojim djelovanjem uništila protivnika. Ukoliko protivnik ne bi želio izaći na otvoreno more, avioni s nosača bi zračnim udarima na

170 Till, 1996., str. 205-207.

protivničke pomorske baze mogli pokušati natjerati protivnika na izlaz na more, ili mu nanijeti gubitke dok se nalazi na sidrištu i ne može manevrirati (navedena logika predstavljala je osnovu britanskog napada na Taranto u studenom 1940. godine, kada su torpednim napadom aviona s nosača HMS *Illustrious* oštećena dva talijanska bojna broda).¹⁷¹

Britanska doktrina upotrebe nosača aviona dopuštala je mogućnost izvođenja torpednih napada avionima s nosača na protivničke bojne brodove u plovidbi. Ali, u RN je prevladavalo mišljenje da torpedni avioni nemaju potencijal za uništenje bojnih brodova – ono što se od njih očekivalo je nanošenje oštećenja bojnim brodovima protivnika kako bi se oni usporili.¹⁷² Smanjivanje brzine plovidbe bojnih brodova dovelo bi do smanjivanja brzine plovidbe cijelog flotnog sastava protivnika, čime bi se omogućilo vlastitim bojnim brodovima dostizanje i uništenje protivnika. Mogućnost razvoja i primjene bombardera za obrušavanje nije ni razmatrana, premda je iskustvo u II. svjetskom ratu pokazalo kako je to najučinkovitija tehnika zračnog napada na brodove.

Uloga lovačkih aviona na nosačima nije bila zaštita torpednih aviona i aviona za obrušavanje u letu do protivničkog flotnog sastava odnosno zaštita vlastitog flotnog sastava od napada protivničkih aviona, već samo sprječavanje protivničkih izvidničkih aviona u otkrivanju svojih brodova. RN je do početka II. svjetskog rata smatrala kako su najbolje sredstvo protuzračne zaštite flotnog sastava protuavionski topovi kalibra 20-40 mm postavljeni na ratnim brodovima. Ovakvo mišljenje proizlazilo je i iz tehničkih karakteristika britanskih mornaričkih lovaca: zbog brojnih ograničenja u njihovom dizajnu (proizišlih iz zastarjele konstrukcije britanskih nosača aviona) u RN nitko nije imao previše pouzdanja u svoje lovce.¹⁷³ To dokazuje i izjava admirala G.C.C. Roylea (jednog od zapovjednika RN) dana krajem veljače 1940. godine kojom on navodi protuavionske topove, a ne lovce kao glavno sredstvo zaštite flotnog sastava od napada iz zraka: "Kada je na moru, flota s pratećom zaštitom razarača predstavlja izazovni cilj za formaciju aviona koji bi ju mogli napasti, ali prisutnost lovca u izvođenju zaštite flote nije ni na koji način potrebna. Na lovce bi se trebalo gledati kao na dodatnu mjeru zaštite, ako su dostupni".¹⁷⁴

171 Ibid, str. 214-215.

172 Ibid, str. 216.

173 Ibid, str. 217.

174 Ibid, str. 219.

RN je usredotočivanjem na ulogu nosača aviona u sklopu borbenog flotnog sastava potpuno zanemarila koncept eskortnih nosača aviona (nosači manje istisnine, koji su mogli nositi oko 40 aviona, s glavnom zadaćom praćenja konvoja transportnih brodova i vođenja protupodmorničke borbe) iako je zaštita pomorskih komunikacija bila glavna preokupacija britanske mornarice u međuratnom razdoblju.

Zadržavanje navedene doktrine upotrebe nosača aviona praktično do početka II. svjetskog rata bilo je rezultat kumulativnog djelovanja svih do sada navedenih činilaca – organizacijske nespremnosti RN za doktrinarnu inovaciju, nepostojanje modernih nosača aviona čije bi bolje tehničke karakteristike u odnosu na prve britanske nosače potaknule reevaluaciju mogućnosti nosača aviona, nedefiniranja novih koncepata vođenja pomorskog ratovanja i mogućnosti njihove praktične provjere (vježbe).

Nepostojanje bilo kakvog mehanizma za kritičku analizu doktrine upotrebe nosača aviona ojačavalo je uvjerenje unutar RN da je britanska doktrina ispravna, te da tehnička ograničenja nosača aviona u britanskoj ratnoj mornarici predstavljaju problem i u američkoj i japanskoj ratnoj mornarici. Svi navedeni razlozi onemogućili su RN da napravi sljedeći evolutivni korak u razvoju nosača aviona – djelovanje flotnih sastava u kojima su nosači aviona primarno ofenzivno sredstvo; pretjerano pouzdanje u jedan operativni koncept upotrebe nosača aviona spriječilo je RN u traženju boljih alternativa.

2. SAD

Za razliku od britanske prakse, ratna mornarica SAD-a (US Navy, USN) je u međuratnom razdoblju uspješno razvila mornaričko zrakoplovstvo i nosače aviona kao posebnu službu unutar njezinih redova, ali i omogućila brzu promjenu doktrine upotrebe nosača aviona po izbijanju II. svjetskog rata kada se pokazala potreba za mijenjanjem predratne doktrine.

Prvi razlog američkog uspjeha u navedenoj vojnoj inovaciji leži u činjenici da su SAD u okviru svoje međuratne velike strategije pravilno odredile Japan kao budućeg potencijalnog protivnika, te u skladu s time poduzele razvoj vojnih sposobnosti za neutralizaciju te prijetnje. Premda se kao glavno obilježje vanjske politike SAD-a između 1919. i 1941. godine navodi izolacionizam koji je doveo do nemiješanja SAD-a u procese na međunarodnoj sceni, ta

tvrdnja je samo djelomično točna. Premda su se SAD nastojale izolirati od događaja u Europi (radi sprječavanja uvlačenja u neki novi europski sukob), na azijsko-pacifičkom području Washington je nastojao očuvati i konsolidirati utjecaj stečen američkom ekspanzijom započetom tijekom XIX. stoljeća.¹⁷⁵ Neizbježno, uslijedilo je sukobljavanje s Japanom koji je nakon I. svjetskog rata započeo proces širenja svog utjecaja na području istočne Azije.

Već početkom dvadesetih godina prošlog stoljeća planeri USN formulirali su plan Orange za rat s Japanom, koji je bio konstantno modificiran u međuratnom razdoblju.¹⁷⁶ Plan Orange je 1939. zamijenjen planom Rainbow; ali premda se ovaj plan (zapravo niz planova koji su se vodili pod zajedničkim nazivom) nije u II. svjetskom ratu ostvario u svom izvornom obliku, u međuratnom razdoblju on je ispunio dvije ključne funkcije. Prva je bila upoznavanje cijelih generacija mornaričkih časnika s glavnim problemima vođenja rata s Japanom. Druga je bila prisiljavanje USN na rješavanje kompleksnih organizacijskih i tehničkih problema vođenja rata s Japanom. Premda USN u međuratnom razdoblju nije našla zadovoljavajući odgovor na sve probleme koji su uočeni, činjenica da su ti problemi bili prepoznati i da je njihovo rješavanje pokrenulo kreativni proces pronalaženja novih rješenja također je oblikovalo inovativnu vojnu kulturu u USN.

Američko definiranje Japana kao glavnog potencijalnog protivnika je za USN značilo jasno definiranje kriterija prema kome će moći prosuđivati svoje naoružanje i doktrinu upotrebe. Vođenje pomorskog rata s Japanom pred USN je postavilo pitanje osiguravanja zračne potpore floti u području udaljenom tisuće kilometara od matičnih baza, kao i nepostojanju kopnenih zračnih baza u području djelovanja. U takvoj situaciji, a posebno po pitanju zaštite Filipina (a od sredine tridesetih godina prošlog stoljeća rastuće vjerojatnosti potrebe ponovnog osvajanja Filipina u slučaju njihove okupacije od strane Japana) USN je bila prisiljena razviti svoje mornaričko zrakoplovstvo, te nosače aviona. Na taj način USN je do 1941. stvorila flotne snage koje će voditi borbene operacije protiv Japana – balansiranu površinsku flotu, u kojoj su središnje mjesto sve više dobivali nosači

175 Za prikaz ekspanzije SAD-a na području Pacifika u XIX. stoljeću, vidi: Johnson, Donald D i Best, Gary Dean., *The United States in the Pacific, Private Interests and Public Policies, 1784-1899*, Praeger, Westport 1995.

176 Cohen, Eliot A., *The strategy of Innocence? The United States 1920-1945*. U *The Making of Strategy: Rulers, States, and War* (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 462-463.

aviona i podmorničke snage koje će osakatiti japansku trgovačku flotu. Također, mornarički planeri bili su svjesni činjenice kako će pobjeda u sukobu biti postignuta vođenjem niza dugih kampanja, a ne pobjedom u nekoliko velikih pomorskih bitaka.

Drugi činilac koji je omogućio uspješan razvoj nosača aviona i doktrine njihove upotrebe u USN bilo je razvijanje inovacijske vojne kulture u okviru mornaričkog zrakoplovstva. Velika prednost u američkom slučaju bila je činjenica da oružane snage SAD-a nisu usprkos brojnih pritisaka u Kongresu nakon I. svjetskog rata osnovale zračne snage kao nezavisnu granu, već su USN i kopnena vojska SAD-a razvijali svoje vlastito zrakoplovstvo. Nepostojanje nezavisnih zračnih snaga spriječilo je stvaranje situacije koja je postojala u Velikoj Britaniji gdje je RAF radi očuvanja svog nezavisnog statusa osakatio razvoj FAA.

Korak koji je u USN omogućio uspješni razvoj mornaričkog zrakoplovstva bila je kombinacija stvaranja institucionalnog okvira kroz utemeljenje Biroa za aeronautiku (Bureau of Aeronautics, BuAir) 1921. godine, te inovativno vodstvo BuAira koje je pružio dugogodišnji šef te institucije (od 1921. do 1933. godine) admiral William A. Moffet. BuAir je preuzeo odgovornost ne samo za tehnička pitanja vezana za razvoj mornaričkog zrakoplovstva (dizajn i konstrukcija mornaričkih aviona, upravljanje osobljem, i sl.), već i za razvijanje taktike i doktrine upotrebe mornaričke avijacije, te čak i za osiguravanje financijskih sredstava za sve te aktivnosti (kroz lobiranje u Kongresu, veze sa zrakoplovnom industrijom, te razvijanjem neformalnih veza s Bijelom kućom.¹⁷⁷ Premda BuAir nije uvijek donosio pravilne odluke (na primjer, pogrešna odluka predstavljala je inzistiranje na razvoju mornaričkih letjelica lakših od zraka sredinom dvadesetih godina prošlog stoljeća) on je predstavljao okvir za konstantni razvoj mornaričkog zrakoplovstva u USN. Takav okvir nije postojao u britanskom slučaju. Rezultat je bio stavljanje razvoja mornaričkog zrakoplovstva USN u ruke mornaričkih pilota – odlukom iz 1925. godine samo su mornarički piloti mogli zapovijedati nosačima aviona i kopnenim instalacijama mornaričkog zrakoplovstva, jer je u obrazloženju odluke navedeno kako je zrakoplovno iskustvo bitno za upravljanje i zapovijedanje u borbenim operacijama.¹⁷⁸ Ova praksa bila je u potpunoj suprotnosti s praksom unutar Britanske ratne mornarice.

177 Vidi: Van Tol, 1997., str. 79.

178 Ibid, str. 80.

Dugogodišnje vodstvo admirala Moffeta značajno je po tome što je od početka djelovanja BuAira Moffet uspostavio blisku suradnju između ove institucije i Mornaričke akademije (Naval War College, NWC), čime je ujedno stvoren mehanizam za definiranje i provjeru novih operativnih koncepata. Već 1919. na NWC je pokrenuto izvođenje taktičkih (ispitivanje taktičkih formacija, organizacije flotnih sastava, te taktičkih ofenzivnih i defenzivnih koncepata) i strateških (vođenje pomorskog rata s Japanom) simulacija u kojima su se počeli provjeravati koncepti upotrebe zrakoplovstva u potpori djelovanju USN. Ove simulacije značajne su i zbog toga što su na temelju razvoja zrakoplovne tehnike nastojale predvidjeti buduće načine upotrebe mornaričke avijacije protiv potencijalnog protivnika (Japan, koji je od početka izvođenja simulacija figurirao kao glavni protivnik). U razvijanju simulacija NWC je bio u stalnom kontaktu s postrojbama na terenu (dobivanje iskustva stečenog u regularnom djelovanju), i rezultati simulacija redovno su povezivani s rješavanjem praktičnih problema uočenih u djelovanju mornaričkih zrakoplovnih postrojbi. Uspostavljanje stalne veze s BuAiom samo je poboljšalo proces izvođenja simulacija (BuAir je slao podatke o tehničkim karakteristikama aviona i nosača, a rezultati dobiveni u simulacijama služili su za modificiranje taktičko-tehničkih specifikacija budućih aviona i nosača).

Na temelju prikupljenih podataka NWC je sudjelovao u kreiranju scenarija stvarnih vježbi flote, što je uključivalo i razvoj novih koncepata koji su provjeravani u vježbama. Rezultati dobiveni u vježbama i simulacijama izravno su primjenjivani u školovanju časnika na NWC, koji su stečeno znanje primjenjivali u njihovoj profesionalnoj karijeri.¹⁷⁹

Na opisani način između 1920. i 1927. godine provjeren je cijeli niz koncepata načina djelovanja nosača aviona koji je imao utjecaj na dalji razvoj nosača u okviru USN (brzina slijetanja i uzletanja aviona s nosača, sustavi kočenja za avione, poboljšavanje preciznosti bombardera za obrušavanje i sl.).

Zanimljivo je da je u većem dijelu međuratnog razdoblja doktrinarni razvoj upotrebe nosača aviona u USN bio sličan pogledima u britanskoj ratnoj mornarici. Većina pripadnika mornaričkog zrakoplovstva smatrala je kako je glavna uloga nosača aviona pružanje potpore borbenoj liniji bojnih brodova. Međutim, ključna razlika u američkom slučaju je bila u velikoj udaljenosti područja budućih operacija (Filipini, zapadni Pacifik) od matičnih baza USN, te u samoj razini

179 Van Tol, 1997., str. 80-82.

budućeg sukoba (predviđeno sukobljavanje desetina kapitalnih brodova, te stotina mornaričkih aviona). U napredovanju preko cijelog Pacifika USN se nije mogla osloniti na avione smještene u kopnenim bazama, te je morala od početka koristiti mornaričku avijaciju protiv neprijateljske flote, ali i neprijateljskih instalacija na kopnu.

Pitanje koje se vrlo brzo postavilo unutar USN bilo je treba li koristiti nosače aviona isključivo u okviru flotnih sastava zajedno sa bojnim brodovima, ili formirati nezavisne udarne skupine nosača aviona koje bi predstavljale glavnu udarnu snagu flote. Također, postavljeno je i pitanje bi li primarni ciljevi zračnih udara lansiranih sa nosača trebali biti protivnički nosači aviona. Kada je USN 1927. godine riješila problem brzog uzletanja velikog broja aviona s nosača, mogućnost generiranja velikih borbenih skupina aviona (a time i mogućnosti masovnih zračnih udara po protivničkim plovnim sastavima)¹⁸⁰ postavilo se gore navedeno pitanje dalje upotrebe nosača aviona u borbenim operacijama. Dalji napredak zrakoplovne tehnike, te nove poboljšane klase nosača aviona samo su dodatno aktualizirale navedenu dilemu. Pomorske vježbe održane 1929. i 1933. godine (simulirani napad na Panamski kanal) pokazale su veliki potencijal samostalnih udarnih skupina nosača aviona, ali i ukazale na ranjivost nosača aviona pri takvom djelovanju. Rasprava oko uloge nosača (nosači kao nukleus nezavisnih udarnih skupina nasuprot nosača kao komponenti borbene linije bojnih brodova u okviru flote s balansiranim sastavom) nastavila se tijekom tridesetih godina prošlog stoljeća bez konačne odluke.¹⁸¹ Navedene rasprave nisu predstavljale negiranje važnosti mornaričkog zrakoplovstva u modernom pomorskom ratovanju, već su predstavljale izraz različitih mišljenja o načinima kapitaliziranja prednosti koje donosi zračna komponenta pomorskog ratovanja.

Dio kritičara koncepta nezavisnog djelovanja nosača aviona nije se protivio ovom konceptu, već je njihovo neslaganje proizlazilo iz relativno niskog stupnja tehnološkog razvoja mornaričkih aviona, i shodno tome sumnje da su mornarički avioni nedovoljno usavršeni da bi imali ofenzivnu moć (nosivost borbenog tereta, brzina leta,

180 Pokusi izvođeni na nosaču aviona USS Langley 1926.-1927.godine omogućili su definiranje novih postupaka smještaja aviona (smještaj aviona ne samo u unutrašnjem hangaru već i na palubi nosača), te procedura generiranja velikog broja poleta i slijetanja nošenih aviona. Rezultat je bio povećanje broja aviona na Langleyu s 14 na čak 48 aviona koji su zahvaljujući provedenim eksperimentima uspješno djelovali s nosača relativno male veličine.

181 Vidi: - Van Tol, 1997., str. 85-87.

- Stulberg i Salomone, 2007., str. 109-113.

borbeni dometa) potrebnu za nanošenje ozbiljnih gubitaka protivničkim snagama. U drugoj polovini tridesetih godina prošlog stoljeća stalno usavršavanje mornaričkih aviona naznačilo je mogućnost ostvarivanja koncepta nezavisnog i istovremenog djelovanja udarnih pomorskih sastava nosača aviona, ali konačna prekretnica nastupila je u prvoj polovini 1942. godine kada su prve pomorske potvrdile koncept nezavisnih udarnih skupina nosača aviona. Promjena doktrine je provedena brzo, pošto je u međuratnom razdoblju u USN razvijen institucionalni okvir i inovativna vojna kultura koji su omogućili kreativno definiranje mogućih načina djelovanja nosača aviona.

ii. Razvoj doktrine oklopnog ratovanja.

Razvoj doktrine oklopnog ratovanja u njemačkim i francuskim oružanim snagama između 1919. i 1939. godine naglašava važnost vojne kulture kao činioca u transformaciji vojne organizacije. Njemačka pobjeda nad Francuskom u svibnju 1940. godine bila je velikim dijelom rezultat promjene vojne kulture njemačkih oružanih snaga koju je između 1920. i 1926. godine proveo tadašnji zapovjednik njemačke vojske general Hans von Seeckt. Rezultat uspješno provedenog procesa analize lekcija iz I. svjetskog rata u kombinaciji s rigoroznim procesom selekcije časnika (zasnovanim na njihovoj spremnosti za prihvaćanjem novih koncepata i iskazanoj sposobnosti zapovijedanja i vođenja) bilo je formuliranje doktrine oklopnog ratovanja i njezina uspješna primjena u prvoj fazi II. svjetskog rata (1939.-1942. godine). S druge strane, francuski pristup razvoju doktrine oklopnog ratovanja bio je zasnovan na rigidnom pridržavanju unaprijed formuliranih pravila (doktrina metodološke bitke) i suzbijanju inovativnosti. Rezultat je bio formuliranje doktrine oklopnog ratovanja koja nije bila sposobna iskoristiti prednosti koje su postojale na francuskoj strani.

1. Njemačka

Formuliranje njemačke doktrine oklopnog ratovanja treba sagledavati u okviru njemačke velike strategije između 1919. i 1939. godine, odnosno rješavanja ključnog njemačkog strateškog problema - kako izbjeći istovremeni rat na više frontova, odnosno kako ostvariti brzu pobjedu nad protivnikom kako bi se istim snagama mogla poraziti dva ili više protivnika. Ova strateška dilema bila je prisutna

još za vrijeme I. svjetskog rata, i Njemačka na nju nije pronašla zadovoljavajući odgovor. Postizanje taktičkih uspjeha koji nisu transformirani u stratešku pobjedu onemogućilo je očekivano brzo postizanje pobjede što je bio preduvjet za prebacivanje snaga na drugi front radi pobjede nad preostalim protivnikom. U njemačkom planiranju pred I. svjetski rat osnova za pobjedu predstavljalo je brzo neutraliziranje Francuske (izvođenjem glavnog napada preko teritorija Belgije i Nizozemske), nakon čega bi se njemačke snage prebacile u istočnu Europu i pobjedile rusku vojsku. To je bila bit von Schlieffenovog plana, usvojenog 1905. godine i modificiranog pred sam početak I. svjetskog rata.¹⁸²

Njemački neuspjeh u ofenzivi protiv Francuske 1914. godine pokazao je kako nisu ispunjeni osnovni preduvjeti koji bi omogućili brzo napredovanje i okruživanje francuskih snaga (logistika, transport, komunikacije). Isti problem bio je prisutan i u borbenim operacijama njemačke vojske u završnoj fazi I. svjetskog rata (1918. godine), zbog čega se ponovila situacija nemogućnosti pretvaranja taktičke pobjede i operativnog napredovanja u strateški uspjeh. Premda je nova taktika (jurišna taktika ili taktika infiltracije)¹⁸³ omogućila razbijanje statusa quo na Zapadnom frontu u proljeće 1918. (ožujak-lipanj), za što je plaćena visoka cijena. U nizu njemačkih ofenziva ubijeno je i ranjeno oko milijun njemačkih vojnika. Ovi visoki gubici još bi se eventualno i mogli opravdati postizanjem strateškog cilja njemačkih ofenziva (izbacivanje Francuske i Velike Britanije iz rata), no taj strateški cilj nije postignut. Njemačke snage nisu imale sposobnosti za operativno iskorištavanje taktičkog uspjeha jer u I. svjetskom ratu nije razvijen način za brzo iskorištavanje ostvarenih proboja obrambene linije protivnika. Sporo njemačko napredovanje je stoga omogućilo suprotnoj strani koncentraciju snaga kojima je zaustavljen, a zatim i odbačen njemački prodor.¹⁸⁴

Navedena strateška dilema postavila se pred njemačkom stranom i nakon završetka I. svjetskog rata. Do 1926. godine njemačke oružane snage (Reichswehr, kasnije preimenovane u Wehrmacht) opredijelile su se za razvijanje ofenzivne strategije, odbacivši prijedloge pasivne bojne

182 Vidi: Keegan, John, *First World War*, Vintage Canada, 2000., str. 28-37.

183 U okviru jurišne taktike bile su prisutne sve komponente koncepta blitzkriega: usklađeno djelovanje različitih grana i službi u proboju protivničke obrane

184 Za prikaz njemačkih operacija na Zapadnom frontu 1918. godine vidi: Pitt, Barrie, *1918 The Last Act*, Pen & Sword Military Classics, 2003.

strategije usmjerene isključivo na obranu Njemačke. Dolazak na vlast Adolfa Hitlera samo je ojačao takvu orijentaciju. Ključni cilj vanjske i sigurnosne politike pod Hitlerovom vlašću bio je ekspanzija na istok, odnosno uključivanje istočnoeuropskih država u njemačku sferu utjecaja i uništenje Sovjetskog Saveza. Da bi se izbjegao rat na dva fronta, njemački cilj bio je postizanje dogovora sa zapadnim silama (Francuska, Velika Britanija). Ukoliko to nije bilo moguće, trebalo je ostvariti brzu pobjedu nad glavnim protivnikom, Francuskom, i nakon toga prebaciti snage na istok i kratkotrajnom vojnom kampanjom poraziti Sovjetski Savez.¹⁸⁵ Navedeno je značilo da je Njemačka od sredine dvadesetih godina imala jasno definiran strateški cilj i glavne protivnike (Francuska, SSSR). Međutim, njemački problem bio je u činjenici da je poraz u I. svjetskom ratu doveo do velikih ograničenja u veličini i sastavu njezine vojske.

Završetak I. svjetskog rata doveo je do velikog smanjivanja brojčanog sastava njemačkih oružanih snaga (na 100.000 vojnika, od čega samo 4000 časnika), te zabrane cijelih kategorija oružja (avioni, tenkovi, podmornice, bojni brodovi, bojni otrovi). U navedenim okolnostima, postavši 1919. godine načelnik Glavnog stožera, general von Seeckt je reformu njemačke vojske primarno usmjerio u izgradnju novog časničkog kadra koji će po ukidanju ograničenja nametnutih mirovnim sporazumom iz Versaillesa biti sposoban u kratkom roku proširiti i transformirati oružane snage.¹⁸⁶

Ključni korak u postizanju tog cilja bila je zamjena tradicionalnog njemačkog časničkog korpusa s korijenom u redovima aristokracije novim časnicima čija će vojna kultura biti zasnovana na intelektualnoj otvorenosti te sposobnosti zapovijedanja i vođenja. Prvi korak u tom smjeru bilo je neutraliziranje utjecaja tradicionalnih časnika, što je von Seeckt uradio razmještanjem časnika iz sastava glavnog stožera na sva ključna zapovjedna mjesta i stožerne pozicije. U ovom koraku von Seecktu je na ruku išla

185 Za prikaz njemačke velike strategije u I. i II. svjetskom ratu, vidi: Hillgruber, Andreas, *Germany and the Two World Wars*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1981.

186 Premda zbog odredbi mirovnog sporazuma u tom trenutku Njemačka nije mogla imati oklopne snage, von Seeckt je na temelju prosudbe da će u budućnosti ta zabrana biti ukinuta pokrenuo prvo razvoj doktrine upotrebe tenkova a zatim i provjeru predloženih rješenja na stožernim vježbama i manevrima. Na taj način u drugoj polovini dvadesetih godina prošlog stoljeća udareni su temelji brzog uspostavi oklopnih postrojbi po njemačkom odbacivanju odredbi mirovnog ugovora 1935. godine.

činjenica da je porazom u ratu tradicionalni časnički korpus bio diskreditiran.¹⁸⁷

U stvaranju nove vojne kulture usmjerene prema postizanju intelektualne i operativne izvrsnosti von Seeckt je reorganizirao program, edukacije na Zapovjedno-stožernoj školi (Kriegsakademie). Nastavni program i zahtjevi postavljeni pred polaznike škole bili su izuzetno kompleksni i zahtjevni. Polaznici su umjesto mehaničkog usvajanja pravila redovito bili stavljani u poziciju rješavanja kompleksnih borbenih situacija (brze promjene borbene situacije, potreba brzog donošenja odluka na licu mjesta); često za takve situacije nisu postojala unaprijed definirana rješenja. Ovakav način školovanja bio je usmjeren prema razvijanju kreativnosti i inicijative kod časnika, koji su trebali biti sposobni ne samo za zapovijedanje u uvjetima modernog ratovanja već i prenošenje stečenih znanja na podređene. Ovako zahtjevni program doveo je do toga da je samo manji broj časnika bio sposoban završiti Kriegsakademie, ali polaznici koji su uspješno završili školovanje imali su izuzetno veliki utjecaj u transformaciji njemačkog poslijeratnog časničkog zbora.¹⁸⁸ Ovi časnici su bili glavni nositelji vojne inovacije u okviru njemačkih oružanih snaga; premda nije postojao određen specifični institucionalni okvir njihova djelovanja (odbor ili neko slično tijelo), cjelokupna njemačka vojna organizacija je kroz sustavno ohrabivanje inovacije predstavljala navedeni okvir.

Drugi korak bila je sustavna analiza lekcija I. svjetskog rata. Pod von Seecktovim vodstvom osnovano je 57 odbora (u čijem radu je sudjelovalo više od 400 časnika), a svaki odbor bio je zadužen za analizu određenog područja, pri čemu je trebao dati odgovore na sljedeća pitanja:¹⁸⁹

1. Je li na navedenom području za vrijeme I. svjetskog rata došlo do značajne promjene situacije u odnosu na predratno razdoblje.
2. Koliko su bile djelotvorne mjere i pogledi definirani prije rata u postupanju prema novoj situaciji.
3. Kakva su nova pravila i postupci razvijeni za vrijeme rata po pitanju korištenja novog oružja.
4. Za koje probleme uočene u ratu još nije pronađeno rješenje.

187 Vidi: Corum, James S., *The Roots of Blitzkrieg: Hans von Seeckt and German Military Reform*, University Press of Kansas, Lawrence 1994., str. 34-37.

188 Za opis uvježbavanja i edukacije časnika na svim razinama (od temeljnije časničke izobrazbe do edukacije stožernih časnika) vidi: - Corum, 1992., str.77-94.

- Citino, 1999., str. 73-103.

189 Corum, 1992., str. 37-39.

Rezultat navedenih analiza bio je postepeno formuliranje vojne doktrine Reichswehra (poslijeratne njemačke oružane snage) koja je naglašavala manevarsko ratovanje, usku suradnju različitih grana i službi u izvođenju borbenih operacija (načelo kombiniranog naoružanja, combined arms¹⁹⁰) vođenje ofenzivnih operacija koje predstavljaju kombinaciju manevra i brzine napredovanja, decentralizaciju zapovijedanja, poticanje časnika i dočasnika na stalno ocjenjivanje situacije na bojištu i donošenje odluka na temelju te procjene, inicijativu u zapovijedanju i vođenju na svim razinama oružanih snaga, opsežnu edukaciju časnika s načelima vojne doktrine. Na temelju provedenih analiza između 1921. i 1923. godine objavljena je nova vojna doktrina, Vojno pravilo 487 (Vođenje i bitka sa kombiniranim naoružanjem - Führung und Gefecht der verbundenen Waffen), koja se zasnivala na gore navedenim osobinama.¹⁹¹

Time je u dvadesetim godinama prošlog stoljeća okviru njemačkih oružanih snaga stvorena vojna kultura koja je poticala inovaciju i kreativno razmišljanje. Navedeni činilac omogućio je uspješno razvijanje doktrine oklopnog ratovanja u okviru njemačke vojske.

Formuliranje i razvoj novih koncepata bio je praćen intenzivnom provjerom predloženih rješenja u izvođenju vježbi. Od samog početka von Seeckt je kao cilj vježbi postavio ispitivanje a ne dokazivanje novih koncepata. Time je izbjegnuta situacija dokazivanja određenog rješenja pod svaku cijenu – ako se kao rezultat vježbe pokazala potreba za modificiranjem ili čak potpunim odbacivanjem predloženog rješenja, to se i radilo. Glavni cilj vježbi bio je otkrivanje razloga neuspjeha određenog koncepta, te traženje načina za uklanjanjem uočenih problema.¹⁹² Dakle, vježbe nisu bile organizirane na temelju unaprijed određenog rješenja, već su bile otvorene, odnosno omogućavale su postizanje različitih rezultata. Navedeni

190 Načelo kombiniranog naoružanja je koncept organizacije vojnih postrojbi, u kome se kombinira i koordinira taktičko i operativno djelovanje postrojbi opremljenih različitim oružanim sustavima. Ovaj koncept postoji stoljećima, a razvoj moderne vojne tehnologije u zadnja dva stoljeća omogućio je njegovu afirmaciju tijekom XX. stoljeća. Niže postrojbe u okviru formacija organiziranih na ovom načelu su opremljene jednom vrstom oružanog sustava, a njihovom kombinacijom u okviru viših postrojbi (brigada, divizija, korpus) nastoji se postići maksimalna fleksibilnost u djelovanju postrojbi u oružanoj borbi.

191 Vidi: Citino, 1999., str. 11-34.

192 Za opis vježbi Reichswehra u dvadesetim godinama prošlog stoljeća vidi: Citino, 1999., str. 105-144.

pristup bio je vidljiv već 1922. godine u manevrima provedenim u planinama Harz. Cilj vježbe bio je proučavanje motoriziranog ratovanja, a prema riječima von Seekta vježba je potvrdila potencijal ove nove vrste ratovanja, ali i ukazala na niz problema koji će se trebati riješiti.¹⁹³

Kao početak razvoja njemačke doktrine oklopnog ratovanja mogu se uzeti odredbe Vojnog pravila 487: jedno cijelo poglavlje vojne doktrine bilo je posvećeno korištenju tenkova i drugih oklopnih vozila, pri čemu je naglašen njihov potencijal za velike operacije i izvođenje dubokih prodora u pozadinu protivnika.¹⁹⁴ Idući utjecaj na razvoj doktrine oklopnog ratovanja predstavljali su teorijski radovi poručnika Ernsta Volckheima objavljeni između 1923. i 1927. godine. Volckheim, glavni teoretičar oklopnog ratovanja u Njemačkoj u dvadesetim godinama prošlog stoljeća, je uz analizu oklopnog ratovanja u I. svjetskom ratu obradio niz pitanja čiji su odgovori bili inkorporirani u njemačku doktrinu oklopnog ratovanja.¹⁹⁵

Premda je Reichswehru bilo zabranjeno posjedovanje tenkova, doktrinarni koncepti zasnovani na provedenim njemačkim analizama i usporedbi s razvojem upotrebe tenkova u drugim vojskama (primarno britanskoj, koja je do tada prikupila najveće iskustvo na ovom području) omogućili su formuliranje doktrine oklopnog ratovanja. U razvoju njemačke doktrine oklopnog ratovanja posebno značajni su bili eksperimenti britanske vojske u području mehaniziranog ratovanja izvedeni između 1926. i 1934. godine. Već 1926. godine njemačka analiza britanskih manevara naglasila je potencijal tenka u eksploataciji ostvarenog proboja protivničke obrane, ali i predložila poduzimanje ozbiljnih eksperimenata s ciljem pronalaženja načina obrane vlastite pozadine u slučaju neprijateljskog tenkovskog prodora, odnosno organiziranja mobilne obrane u dubini vlastitog teritorija.

Temeljem navedenih iskustava, u okviru njemačke vojske formirale su se dvije škole mišljenja o primjeni tenka i

193 Vidi: Citino, 1999., str.11, 109-111.

194 Corum, 1992., str. 124-126.

195 Volckheim se zalagao za formiranje oklopnih postrojbi koje će probijati protivničku obranu, uključujući i uništenje protivničkih tenkova; to je značilo da najveću vrijednost u takvim operacijama imaju srednji i teški a ne laki tenkovi. Volckheim je bio prvi teoretičar koji je doveo u pitanje učinkovitost lakih tenkova (ovo pitanje će do sredine tridesetih godina biti jedna od glavnih dilema u razvoju tenka ne samo u Njemačkoj već i u drugim zemljama). Također, on je bio i prvi njemački zagovornik opremanja svih oklopnih i potpornih vozila radiouređajima, na temelju procjene da će masovna primjena bežične komunikacije značajno olakšati zapovijedanje i omogućiti povećanje brzine izvođenja operacija. Vidi: Corum, 1992., str. 126-130.

oklopnih postrojbi u borbi. Prva škola zagovarala je tradicionalistički pristup, odnosno upotrebu tenka isključivo kao sredstva potpore djelovanju pješaštva. Druga škola mišljenja, koja je bila u manjini, vidjela je tenk kao osnovno ofenzivno sredstvo kojem druge grane i službe (zračne snage, pješaštvo, topništvo itd.) pružaju potporu u djelovanju. Mala skupina časnika u njemačkoj vojsci je od sredine dvadesetih godina prošlog stoljeća zagovarala formiranje nezavisnih oklopnih postrojbi koje bi bile sposobne za probijanje protivničke akcije u zajedničkom djelovanju s drugim granama i službama, te samostalnom djelovanju u pozadini protivnika po probouju njegove obrane. Također, navedeni časnici zalagali su se za kompletnu motorizaciju i mehanizaciju njemačke kopnene vojske, kako bi sve vrste postrojbi (pješačke, topničke, inženjerijske, vezističke) bile sposobne za zajedničko djelovanje s oklopnim postrojbama.

Ova podjela unutar njemačke vojske nije spriječila otpočinjanje eksperimenata s tenkovima i oklopnim postrojbama; navedena dilema zapravo je bila poticaj za eksperimente, kako bi se došlo do njezina rješenja. Godine 1928. osnovana je prva nezavisna mehanizirana bojna u čijem su se sastavu našle postrojbe oklopnih automobila i tenkova (kako Njemačka u tom trenutku nije smjela imati tenkove, tenkovi su simulirani modificiranim vozilima; 1933. godine u sastav bojne će ući prvi tenkovi).¹⁹⁶

Premda sve do sredine tridesetih godina prošlog stoljeća u Njemačkoj nije bilo moguće izvoditi praktične vježbe s tenkovima, u razvoju njemačke doktrine oklopnog ratovanja dragocjeno iskustvo je stečeno za vrijeme manevara koji su u tajnoj suradnji sa SSSR-om provođeni u tenkovskoj školi u Kazanu.¹⁹⁷

Do 1935. godine u njemačkoj vojsci je formirano nekoliko oklopnih i mehaniziranih postrojbi koje su korištene za ispitivanje novih koncepata i doktrinarnih zamisli. Ove postrojbe obuhvatile su nezavisne tenkovske bojne (koje su ispitivane u ulozi pružanja potpore pješaštvu), nezavisne

196 Za prikaz prakse i značaja eksperimenata u formiranju njemačkih oklopnih postrojbi, vidi: Stulberg, Adam N. i Salomone, Michael D., *Managing Defense Transformation, Agency, Culture and Service Change*, Ashgate Publishing, Aldershot 2007., str. 83-87.

197 Za prikaz vojne suradnje erimarske Njemačke i SSSR-a, vidi: Zeidler Manfred, *The Strange Allies – Red Army and Reichswehr in the Inter-war Period*. U Schlögel, Karl (urednik), *Russian-German Special Relations in the Twentieth Century, A Closed Chapter?*, Berg, New York 2006., str. 99-118. Za opis rada na razvoju tenkova i doktrine oklopnog ratovanja u Kazanu i Lipecku (SSSR), vidi: Stulberg i Salomone, 2007., str. 88-91.

tenkovske pukovnije (ispitivanje načina djelovanja oklopnih postrojbi), motorizirane pješačke divizije (ispitivanje povećavanja pokretljivosti pješaštva), lake divizije (ispitivanje povezivanja konjičkih i oklopnih postrojbi u ulozu izvidničkih snaga) i oklopne divizije. Sve ove postrojbe bile su privremenog karaktera, organizirane s ciljem provjere predloženih koncepata razvoja i upotrebe oklopno-mehaniziranih snaga. Paralelno s izvođenjem ovih eksperimenata, njemački vojni vrh započeo je s razvojem koncepta djelovanja oklopnog korpusa. Godine 1935. izuzetno uspješni rezultati vježbi s eksperimentalnim oklopnim postrojbama doveli su do odluke o organiziranju tri oklopne divizije, a krajem godine predloženo je njihovo korištenje protiv udaljenih ciljeva, pri čemu bi oklopne divizije djelovale kao nezavisne formacije. Godinu dana kasnije glavni stožer je ispitao operativne sposobnosti predložene oklopne armije.

Sva poduzeta ispitivanja zaključila su kako najveći potencijal za iskorištavanje operativnih mogućnosti tenkova ima oklopna divizija. Godine 1938. stoga su osnovane tri dodatne oklopne divizije.¹⁹⁸

Njemačko opsežno eksperimentiranje koje je dovelo do odluke o formiranju oklopnih divizija postiglo je uspjeh zbog sljedećih razloga:

1. Kao temelj za razvoj doktrine oklopnih postrojbi služila je temeljna vojna doktrina njemačke vojske čije su temeljne značajke (decentralizirano zapovijedanje, manevar) predstavljale adekvatnu osnovu za razvoj doktrine oklopnog ratovanja.
2. Eksperimenti i vježbe su poduzimani s ciljem provjere predloženih rješenja, a ne dokazivanja pod svaku cijenu određenih rješenja.
3. Ukoliko su rezultati eksperimenata i vježbi ukazivali na neadekvatnost predloženih rješenja, ona su se odbacivala. Primjer ovog pristupa predstavlja proces određivanja oklopne divizije kao temeljnog okvira za djelovanje oklopnih snaga. Kada su se u vježbama pokazali nedostaci drugih predloženih postrojbi (nezavisne oklopne pukovnije, te kasnije lake divizije) one su ukinute, a oklopna divizija postala je temeljna postrojba oklopnih snaga.

¹⁹⁸ Lake divizije su nakon kampanje u Poljskoj pretvorene u oklopne divizije jer je borbena iskustvo pokazalo kako ove postrojbe nisu imale dovoljnu borbenu moć. Za razvoj njemačke oklopne divizije do 1941. godine vidi: Dinardo, R.L., *Germany's Panzer Arm in WWII*, Stackpole Books, 2006., str. 105-113.

Opća njemačka vojna doktrina (koja je naglašavala koncept kombiniranog naoružanja) je u kombinaciji s iskustvima stečenim u vježbama i eksperimentima u SSSR-u i praćenju razvoja tenkova i doktrinarnih koncepata njihove upotrebe u drugim vojskama dovela do formiranja njemačke doktrine oklopnog ratovanja koja je naglašavala usku suradnju oklopnih postrojbi s pješaštvom i topništvom, te uključivanje komponenti drugih službi KoV-a u organski sastav oklopnih postrojbi (mehanizirano pješaštvo, veza, inženjerija, topništvo). Doktrina je i naglašavala potrebu postizanja visoke mobilnosti oklopnih snaga, kako bi se mogla poduzeti brza eksploatacija proboja protivničke obrane. Novu njemačku doktrinu oklopnog ratovanja opisao je Heinz Guderian u svojoj knjizi *Achtung-Panzer!* objavljenoj 1937. godine, u kojoj je dan opis djelovanja oklopne divizije kao nezavisne postrojbe sposobne za brze prodore usmjerene prema frontu ili bokovima protivničkih snaga.¹⁹⁹

Iskustvo u primjeni oklopnih divizija u okupaciji Austrije i Čehoslovačke omogućilo je stjecanje dodatnih iskustava za dalje unapređivanje njemačke doktrine oklopnog ratovanja i organizacije oklopnih divizija, te njihovu organizaciju u okviru oklopnih korpusa zajedno s divizijama motoriziranog pješaštva u napadu na Poljsku u rujnu 1939. godine.

Proces formuliranja doktrine oklopnog ratovanja zapravo nije bio završen sve do početka II. svjetskog rata. U sastavu njemačkih oružanih snaga i dalje su bili brojni zagovornici suprotnog pristupa razvoju oklopnih snaga. Međutim, i ova suprotna mišljenja nisu negirala vrijednost tenka kao sredstva za probijanje protivničke obrane u zajedničkom djelovanju s pješaštvom i topničkim postrojbama. Ono po čemu su se razilazila u odnosu na zagovornike oklopnog ratovanja (Guderian, Lutz) je bila sumnja u mogućnosti upotrebe oklopnih postrojbi za duboke prodore u pozadinu protivnika po probijanju njegove obrambene linije. Navedeni skepticizam zasnivao se na tada niskom stupnju tehnološkog razvoja tenka i bojazni da će protutenkovsko topništvo predstavljati efikasno protusredstvo koje može ugroziti tenk i dovesti do nestanka tenka kao borbenog sredstva. Zagovornici ovog konzervativnijeg pristupa zastupali su koncept organiziranja tenkovskih brigada koje su trebale djelovati u suradnji s pješačkim i motoriziranim divizijama, a s ciljem pronalaženja odgovora na pitanje kako

199 Za Guderianovu viziju oklopnih snaga, vidi: Guderian, Heinz, *Achtung-Panzer: The Development of Armoured Forces, Their Tactics and Operational Potential*, Arms and Armour Press, London 1995., str. 160-212.

mehanizirane postrojbe mogu proširiti sposobnosti vojnih snaga organiziranih na načelu kombiniranja naoružanja. Tek će njemačka pobjeda u Poljskoj u potpunosti odbaciti navedene sumnje i dovesti do prihvaćanja koncepta primjene oklopno-mehaniziranih snaga za izvođenje dubokih prodora.

Kreiranje i operacionalizacija doktrine oklopnog ratovanja u okviru njemačke vojske između 1919. i 1939. godine primjer je značaja vojne kulture kao činioca vojne transformacije. Inovativna vojna kultura stvorena u Reichswehru u dvadesetim godinama prošlog stoljeća omogućila je organizacijsku i doktrinarnu promjenu njemačke vojske kroz poticanje kritičkog preispitivanja dotadašnjih rješenja te potporu vojne organizacije provođenju definiranih promjena kroz duže vremensko razdoblje, čime su predložene promjene dobile institucionalnu legitimizaciju. Ključna značajka njemačkog pristupa razvoju novih doktrinarnih koncepata i njihovoj provjeri kroz organizaciju vježbi zasnivala se na poticanju procesa učenja unutar vojne organizacije. Cilj samog procesa nije bio očuvanje reputacije vojne organizacije ili pronalaženje krivaca za neuspjehe, već poticanje učenja kao ključnog elementa vojne transformacije.

2. Francuska

Suprotan primjer pruža francuski razvoj doktrine oklopnog ratovanja između dva svjetska rata. Kao i u njemačkom slučaju, doktrina oklopnog ratovanja razvijana je u okviru opće vojne doktrine francuske vojske (u ovom slučaju doktrine metodološke bitke). Međutim, rezultati su bili potpuno različiti od njemačkih. Na razini velike strategije Francuska nije uspjela u pronalaženju politike postupanja prema Njemačkoj (koja je još 1919. godine prepoznata kao budući neprijatelj, a na razini transformacije vojne organizacije nije razvijena inovativna vojna kultura koja bi omogućila uspješno prilagođavanje francuskih oružanih snaga novim uvjetima ratovanja.

Temelj francuske velike strategije između 1919. i 1939. godine bio je postizanje pune sigurnosti. Premda je u I. svjetskom ratu bila među silama pobjednicama, Francuska je platila izuzetno veliku cijenu pobjede. Broj ubijenih francuskih vojnika iznosio je 1.220.400, 260.000 nestalih, te 3.594.889 ranjenih vojnika.²⁰⁰ Uz to, veliki dijelovi

200 Doughty, Robert Allan, *The Seeds of Disaster - The Development of the French Army Doctrine 1919-1939*, Archon Books, 1985., str. 72.

industrijskog srca Francuske bili su okupirani i opustošeni od strane Njemačke. Takva situacija više se nije smjela ponoviti.²⁰¹

Već 1919. godine francuski politički i vojni krugovi su pravilno identificirali Njemačku kao budućeg neprijatelja. Međutim, Francuska nije uspjela formulirati i provesti strategiju koja bi trajno uklonila navedenu opasnost.

Prvobitni pokušaj rješavanja njemačke prijetnje kroz podjelu i slabljenje Njemačke,²⁰² odnosno ideje o pomirenju dvije zemlje²⁰³ nisu bile prihvaćene. Stoga je u dvadesetim godinama prošlog stoljeća Francuska istovremeno pokušala primijeniti dvije strategije za neutraliziranje Njemačke. Prva je bila sudjelovanje u europskom sustavu kolektivne sigurnosti (Liga naroda) i poticanje politike razoružanja, što je trebao spriječiti izbijanje novih sukoba u Europi. Navedeni pokušaji nisu bili uspješni zbog nespemnosti velikih sila da pruže punu potporu sustavu kolektivne sigurnosti utemeljenom sporazumom iz Locarna 1925. godine.

Druga strategija proizašla iz nepovjerenja Francuske u sustav kolektivne sigurnosti bila je stvaranje mreže saveza koji su trebali okružiti Njemačku i u slučaju rata prisiliti Berlin na vođenje rata na više frontova, što bi po francuskim procjenama u kratkom vremenu dovelo do njemačkog poraza.

Međutim, iako je u dvadesetim godinama izgledalo da strategija stvaranja saveza predstavlja najsigurniji put dugoročnog ostvarivanja francuske sigurnosti, ona se na kraju pokazala neuspješnom. Povlačenje SAD iz Europe, te britanska nespemnost za sklapanje saveza s Francuskom usmjerenom prema sprječavanju jačanja Njemačke, prisilila je francusku stranu na sklapanje mreže saveza s istočnoeuropskim zemljama (tzv. Mala Antanta).²⁰⁴ Ali, i ova mreža saveza pokazala se neuspješnom zbog nepostojanja zajedničkog interesa država unutar saveza u ključnim

201 Za utjecaj demografskog činioca na francusku sigurnosnu politiku u međuratnom razdoblju, vidi: Hughes, Judith M., *To the Maginot Line, The Politics of French Military Preparation in the 1920's*, Harvard University Press, Cambridge 2006., str. 7-21.

202 To je bila ideja generala Focha o odvajanju Rajnskog područja iz sastava Njemačke i formiranja autonomne države koja će predstavljati tampon zonu između Francuske i Njemačke, te trajno neutralizirati ekonomsku i demografsku prednost Njemačke nad Francuskom. Navedenu ideju Francuska je odbila pod pritiskom SAD i Velike Britanije. Vidi, Doughty, Robert A., *The illusion of security: France 1919-1940. U U The Making of Strategy: Rulers, States, and War* (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 472.

203 Ibid, str. 472-473.

204 Ibid, str. 473-475

pitanjima (koordinacija djelovanja praćena međusobnim nepovjerenjem pojedinih članica zbog neriješenih teritorijalnih pitanja – to je npr. bio slučaj između Poljske i Čehoslovačke) i neuspjeha Francuske u sklapanju saveza s Italijom i SSSR-om. Krajnji rezultat francuskih napora bila je mreža država formalno povezanih savezima koji nisu funkcionirali zbog različitih interesa država-članica koji su među njima izazivali međusobne sukobe. Francuska nije imala dovoljno moći i utjecaja da suzbije te sukobe, te je sredinom tridesetih godina prošlog stoljeća počela stavlјati u drugi plan uspostavljene saveze radi ponovnog jaćanja suradnje s Velikom Britanijom i Belgijom.²⁰⁵

Stvaranje i održavanje mreže saveza zajedno sa zaštitom francuskih kolonijalnih posjeda u Africi, na Bliskom istoku i u Aziji tražilo je stvaranje i održavanje velike i moderne oružane sile, te usvajanje ofenzivne vojne doktrine koja bi omogućila postizanje brze pobjede nad Njemaćkom. Francuska je trebala imati vojne snage koje će uspješno obraniti njezinu granicu s Njemaćkom, a istovremeno pružiti pomoć saveznicima u srednjoj i istočnoj Europi te braniti komunikacije prema kolonijama. To je znaćilo da je francuska vojska morala biti sposobna za izvođenje strateškog manevra i ofenzivnih akcija kako bi saveznicima u istočnoj Europi pravovremeno pružila pomoć protiv Njemaćke. Od navedene sposobnosti ovisila je cijela mreža francuskih saveza na istoku Europe.

Takva strateška situacija bila je pogodna za razvoj oklopno-mehaniziranih snaga. Francuske obaveze prema saveznicima na području srednje i istoćne Europe u obrani protiv mogućeg njemaćkog napada mogle su se ispuniti kroz razvoj snaćnih oklopno-mehaniziranih snaga koje bi u slućaju rata izvele invaziju Rajnskog područja (gdje je bila koncentrirana njemaćka teška industrija) i time uz pružanje pomoći istoćnoeuropskim saveznicima zadale Njemaćkoj udarac koji bi je vjerojatno izbacio iz rata. Međutim, zbog krivo shvaćenih pouka I. svjetskog rata, umjesto usredotoćenosti na ofenzivno djelovanje Francuska je razvila defenzivno orijentiranu vojnu doktrinu koja je nanijela dvostruku štetu. U dvadesetim i početku tridesetih godina prošlog stoljeća sredstva koja su se mogla upotrijebiti za ubrzani razvoj oklopnih postrojbi i zrakoplovstva usmjerena su u izgradnju sustava utvrda i fortifikacija uzduć francusko-njemaćke granice kako bi se zaštitio trokut između Strasbourga, Dunquerkuea i Pariza u kome je bila koncentrirana gotovo sva francuska teška industrija i rudnici

205 Ibid, str. 476-488

ugljena (75 % rezervi) i željeza (95 % rezervi). Druga posljedica bila je suzbijanje svake vojne inovacije koja je odstupala od prihvaćene doktrine metodološke bitke.

U konačnici francuska velika strategija između 1919. i 1939. godine nije postigla tražene rezultate zbog nemogućnosti Francuske da stvori snažne i dugotrajne vojne saveze, te defenzivne vojne doktrine koja je spriječila razvoj ofenzivnih sposobnosti francuskih oružanih snaga, čime je potkopan temelj francuskih vojnih saveza.²⁰⁶

Premda se francuska vojna doktrina između dva svjetska rata često opisuje kao defenzivna, u stvarnosti je imala i ofenzivni karakter. Problem francuske doktrine ležao je u činjenici da se ona zasnivala na iskustvima iz I. svjetskog rata, pri čemu se nije nastojalo anticipirati budući razvoj ratne vještine (kao što je to bio slučaj u Njemačkoj) već se naglasak davao na presudni značaj obrane u ratu. To je bio rezultat francuskog iskustva u I. svjetskom ratu – između 1914. i 1916. godine sve francuske ofenzive završile su bez značajnijih rezultata, ali s ogromnim ljudskim gubicima. Poslijeratni pogledi bili su u potpunoj suprotnosti s predratnom francuskom vojnom doktrinom koja je bila najofenzivnija od svih vojnih doktrina velikih sila. Međutim, neuspjele ofenzive u 1914. i 1915. godini naglasile su nerealnost taktičkih pretpostavki na kojima se zasnivala francuska vojna doktrina.

Prema francuskim pogledima, napredak vojne tehnologije doveo je do snaženja obrane u odnosu na napad (povećanje paljbene moći topništva i streljačkog naoružanja, organizacija obrane po dubini).²⁰⁷ Katastrofalni neuspjeh Nivelleove proljetne ofenzive 1917. godine gdje su se Francuzi susreli s njemačkim revolucionarnim sustavom obrane po dubini definitivno je pokopao doktrinarnu koncepciju koji su zagovarali agresivno izvođenje napada. Time je francuski vojni vrh bio definitivno usmjeren prema davanju primata obrani pred napadom, kao temelju za razvoj francuske vojne doktrine između dva svjetska rata.

Činilac koji je posebno negativno utjecao na proces vojne inovacije bili su obrasci francuske vojne kulture. Temelj francuske vojne kulture je središnje mjesto zapovjednika - njegov stožer služi samo kao organizacija za

206 Uslijed sve većeg davanja naglaska na obranu (izgradnja Maginotove linije), te usvajanja doktrine metodološke bitke koja je predviđala mogućnost izvođenja metodične i spore ofenzive tek kada je slomljen početni napad i osigurana materijalna nadmoć nad protivnikom, Francuska je nakon 1930. godine izgubila svaku mogućnost pružanja vojne pomoći svojim istočnoeuropskim saveznicima.

207 Doughty, 1985., str. 33-34.

potporu zapovjedniku, dok zapovjednik treba osigurati viziju djelovanja i njezinu konkretizaciju. U navedenom okružju nije bilo moguće voditi otvorenu diskusiju o definiranju operativnih koncepata djelovanja. To je pokazao proces analize lekcija iz I. svjetskog rata proveden u francuskim oružanim snagama. U Francuskoj nije napravljen ozbiljan pokušaj analize iskustava iz I. svjetskog rata, pošto bi kritička analiza morala obuhvatiti pogrešne procjene francuskog vojnog vrha prije I. svjetskog rata na kojima je bila utemeljena francuska predratna vojna doktrina koja je naglašavala primat napada pred obranom. Svaka ozbiljna analiza trebala bi obuhvatiti i razloge niza pobuna u francuskim postrojbama do kojih je došlo u proljeće 1917. godine (više od polovine francuskih pješakačkih divizija odbilo je sudjelovati u ofenzivnim djelovanjima, ali nije odbilo izvoditi obranu). Detaljna i otvorena analiza ovih pitanja vjerojatno bi izazvala duboke podjele unutar francuskih oružanih snaga te ozbiljnu krizu u odnosima između vojnog i političkog vrha. Stoga, umjesto detaljnih analiza zadaća formuliranja poslijeratne francuske vojne doktrine dodijeljena je odboru od 13 visokih časnika.²⁰⁸

Pokušaji poticanja rasprave o ovim pitanjima od strane časnika mogli su imati ozbiljne posljedice po dalju karijeru časnika koji su se zalagali za ozbiljniji pristup vojnoj inovaciji. Primjer je kažnjavanje potpukovnika Charlesa de Gaullea koji je 1934. godine pokrenuo raspravu o organizaciji velikih oklopnih postrojbi; zbog toga je njegovo promicanje u čin pukovnika bilo odloženo. Vrhunac ovakvog suzbijanja kreativnosti časnika na nižim razinama francuske vojne organizacije bila je odluka generala Gamelina kao načelnika glavnog stožera krajem tridesetih godina prošlog stoljeća o davanju statusa arbitra po pitanjima razvoja vojne doktrine isključivo glavnom stožeru.²⁰⁹ Od tog trenutka glavni stožer je davao odobrenje na svaki članak, predavanje ili knjigu koji su se bavili pitanjem razvoja vojne doktrine, a čiji su autori bili časnici francuske vojske. Ova mjera je u ugušila bilo kakvu pomisao o kreativnosti u razvoju vojne doktrine, pošto bi zastupanje mišljenja i koncepata koji su odstupali od proklamiranih i prihvaćenih koncepata u najboljem slučaju bilo spriječeno u zametku, a u najgorem slučaju moglo je uništiti karijeru pojedinog časnika.

Navedeni činoci doveli su do situacije da su u međuratnom razdoblju francuske oružane snage na

208 Odborom je predsjedavao general Georges, a u odboru se ukupno nalazilo deset generala, tri pukovnika, jedan potpukovnik i jedan bojniki.

209 Murray, Williamson, *Comparative Approaches to Innovation*, Joint Forces Quarterly, ljeto 2000., str. 86.

području razvoja vojne tehnologije i doktrinarne inovacije ovisile primarno o pogledima i razumijevanju ove problematike od strane visokih vojnih časnika. Među njima najutjecajniji su bili maršal Petain (potpredsjednik Ratnog vijeća od 1920. do 1931. godine) i general Maurice Gamelin (zapovjednik kopnene vojske od 1935. do 1940., te načelnik glavnog stožera od 1938. do 1940.).

Visoki vojni časnici su svoje poglede o prirodi modernog ratovanja, definirane za vrijeme I. svjetskog rata, tako nametnuli cjelokupnoj vojnoj organizaciji u kojoj nisu bili razvijeni mehanizmi kritičke evaluacije novih doktrinarnih koncepata. Problem je bio u činjenici da su visoki časnici zadržali svoje originalne poglede i stavove, umjesto da ih prilagođavaju promjenama koje su u međuvremenu nastupile. Kao primjer takvog razmišljanja mogu se navesti pogledi generala Gamelina o motorizaciji francuskih oružanih snaga. Od početka tridesetih godina prošlog stoljeća general Gamelin se aktivno zalagao za motorizaciju francuske vojske. Međutim, u njegovom pogledu motorizacija je bila isključivo strateški koncept - cilj je bio stvaranje transportnih sposobnosti u okviru vojske, kojima će se pričuvne snage moći brzo prevesti do područja koje predstavlja glavni smjer protivničkog napredovanja. Po dolasku u navedeno područje, pješačke i topničke snage iskrcale bi se iz transportnih vozila i borile poput običnih pješačkih formacija.

Ovakav koncept motorizacije potpuno je zanemarivao operativnu razinu ratovanja (duboki prodori oklopno-mehaniziranih snaga) i zapravo bi se mogao tumačiti kao pokušaj povratka paradigme ratovanja koja je dominirala do sredine XIX. stoljeća (strateško transportiranje snaga do područja u kome će se na taktičkoj razini odigrati odlučna bitka u kojoj će biti poražene glavne snage protivnika). Druga posljedica navedenog pristupa koji je zanemarivao operativnu razinu ratovanja bila je u činjenici da Francuska nije razvila sredstva potrebna za omogućavanje samostalnog djelovanja oklopno-mehaniziranih snaga - sustav logistike, pouzdane komunikacije, vrste oklopnih vozila koja mogu osigurati mobilnost i paljbenu potporu ovim snagama (oklopni transporter, samovozno topništvo, i sl.).²¹⁰ Kada je konačno donijeta odluka o formiranju oklopnih divizija 1938. godine, francuski vojni vrh suočio se s činjenicom da osim tenkova i transportnih vozila nema razvijenu infrastrukturu koja je potrebna za samostalno

210 Corum, James S., A Clash of Military Cultures: German & French Approaches to Technology Between the World Wars, A Paper for the USAF Academy Symposium, rujan 1994., str. 34-36.

djelovanje ovih divizija. Pri tome, za razliku od njemačke strane koja je imala velike probleme u opremanju svojih oklopnih divizija zbog nedovoljne industrijske i sirovinke baze i zastarjelih dizajna tada pravljenih tenkova (Pz.Kpfw.I/II), francuska strana je imala ispunjene sve te uvjete ali zbog nepostojanja doktrinarnog koncepta koji bi omogućio angažiranje navedenih potencijala nije mogla provesti neophodne pripreme.

Kao potpuna suprotnost ovakvom shvaćanju modernog ratovanja može se navesti primjer niza njemačkih visokih časnika (generali von Seeckt, Beck, von Blomberg, von Fritsch) koji su usprkos činjenici da su dobno bili bliski francuskim generalima pokazali razumijevanje i prihvaćanje novih koncepata (posebno na području oklopnog ratovanja i razvoja zračnih snaga); čak i kada nije u potpunosti razumijevao ili prihvaćao nove koncepte, njemački vojni vrh nije sprječavao proces razmatranja svih aspekata modernog ratovanja i provjere istih u praksi putem eksperimenata i vježbi.

U navedenoj situaciji u Francuskoj nije bilo moguće razviti koherentni okvir za razvoj vojne doktrine.

Dominantnu ulogu u razvoju vojne doktrine metodološke bitke imala je francuska Ratna škola (École Supérieure de Guerre, ESG). Međutim, organizacija i način rada ESG nisu se temeljili na poticanju inovacije i analizi novih rješenja, već na obrani postojećih rješenja koja su se nekritički branila.²¹¹ Intelektualna osnova rada ESG bili su pogledi generala Eugènea Debeneya i njegovo iskustvo kao zapovjednika francuske vojske u vođenju operacija 1918. godine. Umjesto da se usredotoče na analizu cjelokupnog rata, Francuzi su kao osnovu za poslijeratni razvoj njihove vojne doktrine uzeli samo nekoliko bitaka iz 1918. godine. Usredotočivanje samo na završnu godinu I. svjetskog rata bilo je i rezultat činjenice da u prethodne tri godine rata francuska vojska nije postigla nikakve značajnije rezultate (a pri tome je pretrpjela gubitke veće od milijun ljudi), te su se u završnoj analizi navedeni neuspjesi preskočili a pažnja je usmjerena samo prema postignutim uspjesima na kraju rata.

U ljeto i jesen 1918. godine general Debeney zapovijedao je francuskom Prvom armijom i na temelju tog iskustva vodio rad na izradi vojne doktrine. U kolovozu 1918. godine general Debeney je kroz kombinaciju izravne kontrole njegova stožera nad vlastitim snagama do taktičke razine, pažljivu primjenu topništva i ograničene prodore pješastva postigao značajan uspjeh protiv njemačkih snaga

²¹¹ Vidi: Hughes, 2006., str. 75-81.

uz relativno lake gubitke. Postignuti uspjeh Debeney je ponovio i u sljedećim bitkama vođenim u ljeto i jesen 1918. godine, a primijenjena taktika je također značajno smanjila francuske gubitke. Glavno obilježje ovih bitaka bilo je centralizirano zapovijedanje i stroga kontrola nad izvođenjem manevara.²¹²

Kao rezultat navedenog iskustva, doktrina metodološke bitke (la bataille conduite) objavljena 1921. godine naglašavala je paljbenu moć kao ključni činilac modernog ratovanja.²¹³ Povećana paljbena moć modernog naoružanja dala je odlučnu prednost obrani u odnosu na napad, pri čemu je ključnu ulogu imala paljbena moć topništva, koja je prema francuskim pogledima bila dovoljna da zaustavi napad protivnika. Međutim, pobjeda u ratu moguća je samo ofenzivnim a ne isključivo obrambenim djelovanjem. Ofenzivna djelovanja mogla su uslijediti tek nakon što se izvede koncentracija snaga koja će osigurati nadmoć nad protivnikom.²¹⁴

Dakle, bit koncepta metodološke bitke bilo je defenzivno djelovanje koje je trebalo stvoriti uvjete za kasniji napad. Ofenzivno djelovanje, koje se moglo poduzeti nakon što je obrana slomila prvi iznenadni udar protivnika,²¹⁵ te kada je ostvarena koncentracija snaga koja osigurava nadmoćnu paljbenu moć vlastite strane u odnosu na protivnika. Ofenzivno djelovanje trebalo se sastojati od jednog napada, ili cijelog niza manjih napada. Time se trebalo osigurati slamanje njemačke ofenzive koja je morala biti zaustavljena na granici (jer bi njemačkim napredovanjem bilo ugroženo industrijsko srce Francuske, smješteno na sjeveru zemlje). Pri tome je njemački napad trebalo zaustaviti uz što je moguće manje francuske gubitke, kako bi francuska vojska bila sposobna izdržati njemačke napade do dolaska savezničke pomoći.

U skladu s opisanim konceptom organiziran je i sustav francuske obrane. Najsnažniji obrambeni sustav, Maginotova linija, organiziran je na dijelu granice sa

212 Za analizu utjecaja koncepata razvijenih za vrijeme I svjetskog rata na poslijeratni razvoj francuske vojne doktrine, vidi: Doughty, Robert A., *Pyrrhic Victory: French Strategy and Operations in Great War*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2005.

213 U poglavlju III (paragraf 115) doktrine navodi se: "Paljba je najvažniji činilac u bitci. Paljba uništava ili osakaćuje neprijatelja. Napad znači prenošenje paljbe naprijed. Obrana je paljba koja zaustavlja (napredovanje protivnika)."

214 Doughty, 1985., str. 92-94. Hughes, 2006., str. 70-73.

215 Konstantni strah francuskih vojnih planera između dva svjetska rata bila je mogućnost iznenadnog njemačkog napada (attaque brusquée) kojim će biti zauzet veliki dio industrijskih regija na sjeveroistoku zemlje.

Njemačkom, dok je teren na području Ardena ocijenjen kao neprohodan za oklopno-mehanizirane postrojbe. Granica sa Belgijom (ravničarsko područje na sjeveru) nije se mogla pokriti produžavanjem Maginotove linije zbog problema s podzemnim vodama ali i namjerom organiziranja prednje obrane u Belgiji.²¹⁶

Ključne odrednice doktrine metodološke bitke, definirane u vojnim pravilima iz 1921. i 1936. godine, bile su sljedeće:

1. Snažna i centralizirana kontrola od strane nadređenog stožera (a u određenim situacijama i glavnog stožera oružanih snaga) koja je ostavljala mali prostor za inicijativu od strane nižih časnika u neposrednom izvođenju borbenog djelovanja. Inzistiranje na striktnoj kontroli nadređenog stožera je bilo posljedica težnje za izbjegavanjem velikih gubitaka koje je francuska vojska pretrpjela u ofenzivama izvođenim između 1914. i 1918. godine. Umjesto toga, kada se postigne potrebna koncentracija ljudstva i sredstava (primarno topništva) na ključnim točkama, njihova upotreba će biti rigidno kontrolirana od strane najviše razine zapovijedanja. Na ovaj način ispod divizijske zapovjedne razine praktično više nije bilo samostalne inicijative zapovjednika, što je značilo da nije bilo moguće brzo reagirati na iznenadnu promjenu situacije na bojištu.
2. Dominantna uloga paljbene moći u izvođenju borbenih djelovanja, koja je tražila snažnu, koncentriranu i centraliziranu topničku potporu.
3. Napredovanje pješastva odvijat će se kroz izvođenje kratkih prodora ("skokovi" dužine oko 5 km), nakon čega će se napredovanje privremeno zaustaviti dok se topništvo ne premjesti na nove položaje s kojih može nastaviti pružati učinkovitu paljbenu potporu. Nakon toga cijeli proces će se ponoviti, ako je potrebno kroz duže vremensko razdoblje.

Doktrina metodološke bitke precizno je propisala formule i tablice za izračunavanje gustoće paljbe, vjerojatnosti pogotka, brojnosti topničkih oružja po kilometru borbene linije potrebne za uspješno poduzimanje napada, i sl. (navedene tablice i formule bile su uključene kao dodaci doktrini). Premda se ovakva metoda pripremanja borbenih

216 Doughty, 1994., str. 489-492.

djelovanja savršeno uklapala u doktrinu metodološke bitke (odnosno centraliziranog i strogo kontroliranog zapovijedanja), on je gušio inicijativu časnika u operativnom djelovanju na taktičkoj razini.

U navedenom okviru bila je moguća i upotreba tenkova. Tenkovi su zapravo imali vrlo značajnu ulogu u konceptu metodološke bitke, ali ne u okviru velikih i samostalnih oklopnih postrojbi već kao sredstvo za pružanje potpore pješaštvu i topništvu.

Stoga, premda je francuska vojska u međuratnom razdoblju uložila značajna sredstva u razvoj tenkova, što je rezultiralo uvođenjem u naoružanje velikog broja tenkova koji su po svojim taktičko-tehničkim osobinama bili nadmoćni njemačkim modelima, napredak u formiranju oklopnih postrojbi bio je izuzetno spor.²¹⁷

I na ovom području bio je vidljiv kruti i neinventivni pristup razvoju vojne doktrine. Na primjer, izvođenje praktičnih vježbi i eksperimenata radi stvaranja oklopnih postrojbi bilo je izuzetno sporo. U drugoj polovini tridesetih godina prošlog stoljeća u francuskom vojnom vrhu vodile su se duge rasprave o prijedlozima izvođenja navedenih eksperimenata, a kada se i započelo s njihovom realizacijom radilo se po prethodno unaprijed određenim scenarijima od kojih se u vježbi nije smjelo odstupati. Primjer takvog pristupa bili su francuski ljetni manevri održani 1937. godine, koji su zbog centraliziranog zapovijedanja praktično onemogućili poticanje inicijative i inovativnosti na nižim razinama.

Tek 1937. godine započelo je ozbiljnije razmatranje mogućnosti osnivanja oklopnih divizija, no odluka o formiranju dvije oklopne divizije donesena je tek godinu dana kasnije, a obje divizije osnovane su konačno 16. prosinca 1939. godine. No, bez obzira na stvaranje ovih postrojbi, u upotrebi tenka i dalje se naglašavala njegova primarna uloga potpore pješaštvu. Tako je u Pravilima o postrojbama borbenih tenkova iz 1939. godine naglašeno da je primarna uloga tenka i dalje potpora pješaštvu, a veće borbene oklopne formacije će pod zaštitom vlastitog topništva lakše neutralizirati protivničko protutenkovsko topništvo.²¹⁸ Tek su primjeri njemačkog uspjeha u korištenju velikih i nezavisnih oklopnih postrojbi u Poljskoj u rujnu

217 Za opis procesa motorizacije, mehanizacije, te na kraju razvoja oklopnih postrojbi u okviru francuske vojske, vidi: - Doughy, 1985., str. 136-177.

- Kiessling, Eugenia C., *Arming Against Hitler, France and the Limits of Military Planning*, University Press of Kansas, 1996., str. 144-167.

218 Vidi: Doughy, 1985., str. 156-157.

1939. godine počeli mijenjati ovaj stav. Tako je general Gamelin u listopadu 1939. godine priznao kako je glavna lekcija poljske kampanje demonstracija moći proboja obrane od strane brzih njemačkih oklopnih formacija koje su djelovale usklađeno s njemačkim zračnim snagama. Međutim, iako je u proljeće 1940. godine bilo jasno kako je potrebno uložiti značajnije napore za razvojem oklopnih divizija i načina njihova djelovanja, više nije bilo vremena za navedeni korak.

Vrijeme izgubljeno između 1935. i 1940. godine nije se moglo nadoknaditi u samo nekoliko mjeseci, te je većina francuskih tenkova bila disperzirana u okviru pješaka postrojbi s primarnom zadaćom potpore pješastvu, a tenkovi koji su se nalazili u sastavu malobrojnih oklopnih postrojbi nisu mogli učinkovito djelovati jer nije bila razvijena doktrina manevarskog ratovanja nezavisnih oklopnih postrojbi što je značilo da nije bilo moguće riješiti taktičko-tehničke probleme povezane s njihovim djelovanjem (npr. ugradnja radiouređaja u sva oklopna vozila u sastavu neke oklopne postrojbe; bez tog koraka nije bilo moguće razvijati i uvježbavati koordinirano djelovanje svih komponenti postrojbe), kao ni uvježbavati djelovanje oklopnih postrojbi. Stoga je francuski poraz u svibnju 1940. godine predstavljao kumulativni zbroj djelovanja svih prethodno navedenih činilaca.

Svi navedeni primjeri uspjeha i neuspjeha inovacije vojnih doktrina ukazuju na kritičan značaj povezanosti pravilno definirane velike strategije i organizacijske kulture usmjerene prema inovaciji i otvorenosti za nova rješenja u razvoju vojne doktrine. SAD i Njemačka su u svojim velikim strategijama jasno definirale potencijalnog protivnika i način njegove neutralizacije, što nije bio slučaj s Velikom Britanijom i Francuskom. Isto tako, SAD i Njemačka uspjele su razviti inovativnu vojnu kulturu koja je bila presudni činilac u usvajanju doktrinarnih rješenja koja su omogućila uspješan razvoj nosača aviona i oklopnih snaga. U američkom slučaju pri samoj organizaciji nove službe (mornaričko zrakoplovstvo, nosači aviona) u okviru ratne mornarice, ona nije shvaćena kao strano tijelo koje ugrožava dalji razvoj ratne mornarice već kao mogućnost daljeg poboljšavanja borbenih sposobnosti mornarice. Zbog toga je američka ratna mornarica institucionalno prihvatila i zaštitila novonastalo mornaričko zrakoplovstvo, te omogućila razvoj inovativne vojne kulture unutar istog. Britanski primjer išao je u potpuno suprotnom smjeru - RN je od početka percipirala svoje mornaričko zrakoplovstvo kao strano tijelo koje je

trebalo uskladiti s ostatkom ratne mornarice. U slučaju razvoja doktrine oklopnog ratovanja još je izraženija razlika između njemačke spremnosti da u otklanjanju uzroka porata u I. svjetskom ratu u potpunosti promijeni sastav svog časničkog korpusa i institucionalizira mehanizme za poticanje vojne inovacije, te francuskog dogmatskog pristupa koji je spriječio pravovremeno razvijanje francuskih oklopnih snaga i francuske doktrine oklopnog ratovanja.

Literatura:

1. Adams, Thomas K., *The Army after Next; The First Postindustrial Army*, Praeger Security International, Westport 2006.
2. Alexander, Don W., *Rod of Iron: French Counterinsurgency Policy in Aragon During the Peninsular War*, Scholarly Resources Inc., 1985.
3. *A National Strategy for Maritime Security*, US Department of Homeland Security, Washington DC 2005. (http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/HSPD13_MaritimeSecurityStrategy).
4. Arquila, John i Ronfeldt, David, *Networks and Netwars - The Future of Terror, Crime, and Militancy*, RAND, Santa Monica 2001.
5. *Australian Maritime Doctrine*, Australia 2000.
6. Beckett, Ian F.W., *Modern Insurgencies and Counter-insurgencies: Guerrillas and their Opponents since 1789*, Routledge, London 2001.
7. Black, Jeremy, *America As a Military Power: From the American Revolution to the Civil War*, Praeger, Westport 2002.
8. Blasko, Dennis J., *The Chinese Army Today: Tradition and transformation for the 21st century*, Routledge, London 2006.
9. *British Defence Doctrine JWP 0.01. Joint Warfare Publication*. London: MOD CS(M)G, 1997.
10. Callwell, E.C., *Small Wars: Their Principles and Practice*, University of Nebraska Press 1996. (reprint trećeg izdanja originala iz 1906.).

11. Cassidy, Robert M., *Counterinsurgency and the Global War on Terror, Military Culture and Irregular War*, Praeger, Westport 2006.
12. *China National Defense in 2006*, Beijing 2006. (<http://www.china.org.cn/english/features/book/194421.htm>).
13. Citino, Robert M., *Path to Blitzkrieg: Doctrine and Training in the German Army, 1920-1939*, Lynne Rienner Publishers, 1999.
14. Claisewitz, Carl von, *On War*, Oxford University Press, Oxford 2007.
15. Corum, James S., *The Roots of Blitzkrieg: Hans von Seeckt and German Military Reform*, University Press of Kansas, Lawrence 1992.
16. Cotter, John P., *Leading Change*, Harvard Business School Press, Boston 1996.
17. *Critical Foundations, Protecting America's Infrastructures, The Report of the President's Commission on Critical Infrastructure Protection*, Washington DC, 1997. (<http://www.fas.org/sgp/library/pccip.pdf>).
18. *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, Joint Publication 1-02*, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 12.4.2001.
19. Dinardo, R.L., *Germany's Panzer Arm in WWII*, Stackpole Books, 2006.
20. Dobson, Alan P., *Anglo-American relations in the twentieth century, Of friendship, conflict and the rise and decline of superpowers*, Routledge, London 1995.
21. Doughty, Robert Allan, *The Seeds of Disaster - The Development of the French Army Doctrine 1919-1939*, Archon Books, 1985.
22. Doughty, Robert A., *Pyrrhic Victory: French Strategy and Operations in Great War*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2005.
23. Downing, Brian, *The Military Revolution and Political Change*, Princeton University Press, 1992.
24. *Durch, William J. i Berkan, Tobias, C., Who Should Keep the Peace? Providing Security for Twenty-First-*

Century Peace Operations, Henry L. Stimson Center, Washington DC 2006.

25. Dueck, Colin, *Reluctant Crusaders - Power, Culture and Change in American Grand Strategy*, Princeton University Press, Princeton 2006.,

26. Edwards, Sean J.A., *Swarming and the Future of Warfare*, RAND, Santa Monica 2005.

27. Ellerman, Bruce A, *Modern Chinese Warfare, 1795-1989*, Routledge, London 2001.

28. Ferling, John: *Almost a Miracle: The American Victory at the War of Independence*, Oxford University Press, 2007.

29. Fields, Nic, *Ancient Greek Warship, 500-322 BC*, Osprey Publishing, 2007.

30. Fremont-Barnes, Gregory, *The Napoleonic Wars - The Peninsular War 1807-1814*, Osprey Publishing 2002.

31. Gaddis, John Lewis, *Suprise, Security and the American Experience*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2005.

32. Gaddy, Clifford G., *The Price of the Past : Russia's Struggle With the Legacy of a Militarized Economy*, Brookings Institution Press, Washington DC 1996.

33. Gary Sheffield, *Doctrine & Command in the British Army, A Historical Overview*, Army Doctrine Publication Land Operations, DGD&D, British Army, svibanj 2005.

34. Gibson, James N., *Nuclear Weapons of the United States, An Illustrated History*, Schiffer Publishing, 1996.

35. Glantz, David M., *The Military Strategy of the Soviet Union: A History*, Frank Cass Publishing, London 1992.

36. Glantz, David M, *Before Stalingrad: Barbarossa - Hitler's Invasion of Russia 1941*, Tempus Publishing Limited, 2003.

37. Goldstein, Avery, *Rising to the Challenge: China's Grand Strategy and International Security*, Stanford University Press, Stanford 2005.

38. Grau, Lester W. i Cress, Michael A. (urednici), *The Soviet-Afghan War: How a Superpower Fought and Lost*, University Press of Kansas, 2002.

39. Gray, Colin S., *Modern Strategy*, Oxford University Press, Oxford 1999.
40. Guderian, Heinz, *Achtung-Panzer: The Development of Armoured Forces, Their Tactics and Operational Potential*, Arms and Armour Press, London 1995.
41. Gudmundsson, Bruce, *Stormtroop Tactics: Innovation in the German Army, 1914-1918*, Praeger, Westport 1995.
42. Harris, Brice F., *America, Technology and Strategic Culture, A Clausewitzian assessment*, Routledge, London 2009.
43. Harrison, Richard W., *The Russian Way of War: Operational Art, 1904-1940*, University Press of Kansas, Lawrence 2001.
44. Herring, George C., *From Colony to Superpower, U.S. Foreign Relations since 1776*, Oxford University Press, New York 2008.
45. Hillgruber, Andreas, *Germany and the Two World Wars*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1981.
46. Holbeche, Linda, *Understanding Change: Theory, Implementation and Success*, Elsevier, 2006.
47. House, Jonathan M., *Combined Arms Warfare in the Twentieth Century*, University Press of Kansas, 2001.
48. Huang, Ray, *Broadening the Horizons of Chinese History: Discourses, Syntheses, and Comparisons*, M.E. Sharpe, New York 1999.
49. Hughes, Judith M., *To the Maginot Line, The Politics of French Military Preparation in the 1920's*, Harvard University Press, Cambridge 2006.
50. Huntington, Samuel P., *The Soldier and the State, The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, Harvard University Press, Cambridge 1985.
51. Isaacson, Jeffrey, Layne, Christopher i Arquilla, John, *Predicting Military Innovation*, RAND, Santa Monica 1999.
52. Jenkins, Brian M., *The Unchangeable War*, RAND, Santa Monica 1972.

53. Jenkins, Bruce M., *Soldiers Versus Gunmen: The Challenge of the Urban Guerilla Warfare*, Rand, Santa Monica, 1974.
54. Johnson, Donald D i Best, Gary Dean., *The United States in the Pacific, Private Interests and Public Policies, 1784-1899*, Praeger, Westport 1995.
55. Keegan, John, *First World War*, Vintage Canada, 2000.
56. Kershaw, Ian, *Fateful Choices - Ten Decisions that Changed the World, 1940-1941*, Penguin Books, London 2008.
57. Kiessling, Eugenia C., *Arming Against Hitler, France and the Limits of Military Planning*, University Press of Kansas, 1996.
58. King, Brad, *Royal Naval Air Service, 1912-1918*, Howell Press, 1990.
59. Knezys, Stasys i Sedlickas, Romanas, *The War in Chechnya*, Texas A&M University Press 1999.
60. Kokoshin, Andrei A., *Soviet Strategic Thought, 1917-91*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 1999.
61. Lewis, Adrian R., *The American Culture of War: The History of U.S. Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom*, Routledge, London 2007.
62. Liang, Qiao i Xiaosui, Wang, *Unlimited Warfare*, Beijing 1999.
63. Lock-Pullan, Richard, *US Intervention Policy and Army Innovation, From Vietnam to Iraq*, Routledge, London 2006.
64. Longsdale, David J., *Alexander the Great, Lessons in strategy*, Routledge, London 2007.
65. Machiavelli, Niccolo, *Dell 'arte della guerra (Umjetnost ratovanja)*, 1520. (<http://etext.library.adelaide.edu.au/m/machiavelli/niccolo/m149a/>).
66. Matloff, Maurice, *American Military History Volme 1: 1775-1902*, Combined Books, Pennysilvannia 1996.
67. MccGwire, Michael, *Perestroika and Soviet National Security*, The Brookings Institution, Washington DC 1991.

68. Mearsheimer, John, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York 2001.
69. Medeiros, Evan S., *China's International Behaviour*, RAND, Santa Monica 2006.
70. Menning, Bruce W, *Bayonets before Bullets, The Imperial Russian Army, 1861-1914*, Indiana University Press, Bloomington 2000.
71. Montagu, John Drogo, *Greek and Roman Warfare, Battles, Tactics and Trickery*, Greenhill Books, London 2006.
72. Mott IV, William H. i Kim, Jae Chang, *The Philosophy of Chinese Military Culture: Shih vs. Li*, Palgrave Macmillan, New York 2006.
73. Murphy, Ray, *UN Peacekeeping in Lebanon, Somalia and Kosovo: Operational and Legal Issues in Practice*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
74. Murray, Williamson i Miller, Allan R. (urednici), *Military Innovation in the Interwar Period*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.
75. Nagl, John A., *Learning to Eat Soup with a Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam*, The University of Chicago Press, Chicago 2005.
76. Ng, Ka Po, *Interpreting China's Military Power: Doctrine makes readiness*, Frank Cass Publishing, London 2005.
77. Nygren, Bertil, *The Rebuilding of Greater Russia: Putin's foreign policy towards the CIS countries*, Routledge, London 2008.
78. Osinga, Frans P.B., *Science, Strategy and War, The strategic theory of John Boyd*, Routledge, London 2007.
79. Parker, Geoffrey, *The Grand Strategy of Phillip II*, Yale University Press, New Haven 2000.
80. Paul, Christopher, *Information Operations, Doctrine and Practice*, Praeger, Westport 2008.
81. Parker, Geoffrey, *The Military Revolution, Military innovation and the rise of the West 1500-1800*, Cambridge University Press, 1996.
82. *Patterns of Global Terrorism 2001*, US State Department, Washington DC, 2002.

83. Payne, S.C.M., *Imperial Rivals: China, Russia and Their Disputed Frontier*, M.E. Shape, New York 1996.
84. Pallin, Carolina Vendil, *Russian Military Reform, A failed exercise in defence decision making*, Routledge, London 2009.
85. Phillips, Thomas R. (urednik), *Roots of Strategy*, Stackpole Books, 1985.
86. Pitt, Barrie, 1918 *The Last Act*, Pen & Sword Military Classics, 2003.
87. Pollack, Kenneth M., *Arabs at War - Military Effectiveness, 1948-1991*, University of Nebraska Press, London 2004.
88. Ponsard, Lionel, *Russia, NATO and Coeprative Security, Bridgiong the gap*, Routledge, London 2007.
89. Porter, Bruce, *War and the Rise of the State: The Military Foundations of Modern Politics*, The Free Press, New York 1994.
90. Posen, Barry R., *The Sources of Military Doctrine - France, Britain and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, 1984.
91. Reisdorff, Nicholas R., *Winning the hundred battles: China and asymmetric warfare*, US Army Command and General Staff College, Forth Leavenworth, 2003
92. Renehan Jr., Edward J., *The Monroe Doctrine - The Cornerstone of American Foreign Policy*, Chelsea House Publishers, New York 2007.
93. Ricks, Thomas E., *Fiasco: The American Military Adventure in Iraq*, Penguin Books, London 2006.
94. Rosen, Stephen Peter, *Winning the Next War: Innovation and the Modern Military*, Cornell University Press, 1994.
95. Ross, Robert S. i Changbin, Jian (urednici), *Re-examining the Cold War: U.S.-China Diplomacy, 1954-1973*, Harvatd University Press, Cambridge, Massachusetts 2001.
96. Satterfield, George, *Princes, Posts, and Partisans: The Army of Louis XIV and Partisan Warfare in the Netherlands (1673–1678)*, Brill, Leiden 2003.

97. Schein, Edgar, H., *Organizational Culture and Leadership*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco 2004.
98. Shambaugh, David, *Modernizing China's Military: Progress, Problems, and Prospects*, University of California Press, Berkeley 2002.
99. Shultz Jr., Richard H. i Dew, Andrea J., *Insurgents, Terrorist and Militias, The Warriors of the Contemporary Combat*, Columbia University Press, New York 2006.
100. Sloan, Elinor, *Military Transformation and Modern Warfare*, Praeger, Westport 2008.
101. Stone, David R., *A Military History of Russia, From Ivan the Terrible to the War in Chechnya*, Praeger, Westport 2006.
102. Stone, Norman, *The Eastern Front 1914-1917*, Penguin Books, London 1998.
103. Strachan, Hew, *European Armies and the Conduct of War*, Routledge, London 1988.
104. Strachan, Hew, *The First World War in Africa*, Oxford University Press, Oxford 2004.
105. Stulberg, Adam N. i Salomone, Michael D., *Managing Defense Transformation, Agency, Culture and Service Change*, Ashgate Publishing, Aldershot 2007.
106. Tatalović, Siniša, *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb 2006.
107. Tatalović S., Grizold A, Cvrtila V., *Suvremene sigurnosne politike, Državna i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća*, Golden Marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2008.
108. Taylor, Brian D., *Politics and the Russian Army, Civil-military Relations, 1689-2000*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.
109. *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, Ottawa 2001.
110. Tomes, Robert R., *US Defense Strategy from Vietnam to Operation Iraqi Freedom, Military innovation and the new American way of war, 1973–2003*, Routledge, London 2007.

111. *Tung, Mao Tse, On Guerrilla Warfare, University of Illinois Press, 2000.*
112. *U.S. Army Training and Doctrine Command, Force XXI Operations: A Concept for the Evolution of Full-Dimensional Operations for the Strategic Army of the Early Twenty-First Century, TRADOC Pamphlet 525-5, Fort Monroe, VA, 1.8.1994.*
113. *United States, Joint Publication 1-02, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, Government Printing Office, Washington DC, 23.3.1994.*
114. *Weir, William, Guerilla Warfare - Irregular Warfare in the Twentieth Century, Stackpole Books, 2008.*
115. *Vegetius, Flavius Renatus, Epitoma Re Militaris (<http://www.pvv.ntnu.no/~madsb/home/war/vegetius/>).*
116. *Weigley, Russel F, The American Way of War, A History of United States Military Strategy and Policy, Indiana University Press, Bloomington 1973.*
117. *Zisk, Kimberly Martin, Engaging the Enemy, Organization Theory and Soviet Military Innovation 1955-1991, Princeton University Press 1993.*
118. *Allison, Roy, Russia, Regional Conflict, and the Use of Military Power. U Miller, Steven E i Trenin, Dimitri V. (urednici), The Russian Military: Power and Policy, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2004., str. 121-156.*
119. *Alwyn-Foster, Nigel, Changing the Army for Counterinsurgency Operations, Military Review 85(6), 2005., str. 2-15.*
120. *Antal, John F., Maneuver Versus Attrition: A Historical Perspective, Military Review LXXII(10), str. 21-33.*
121. *Arbatov, Alexei, Military Reform: From Crisis to Stagnation. U Miller, Steven E i Trenin, Dimitri V. (urednici), The Russian Military: Power and Policy, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2004., str. 95-119.*
122. *Arena, Michael P., Hizballah's Global Criminal Operations, Global Crime 7(3-4), 2006., str. 454-470.*
123. *Arreguín-Toft, Ivan, How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict, International Security, Vol.26 No.1, 2001., str. 93-128.*

124. Attran, Scott, *The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism*, *The Washington Quarterly* 29(2), 2006., str. 127-147
125. Bailey, John i Taylor, Matthew M., *Evade, Corrupt, or Confront? Organized Crime and the State in Brazil and Mexico*, *Journal of Politics in Latin America* 1(2), 2009., str. 3-29.
126. Barić, Robert, *Vojna doktrina Ruske Federacije*, *Polemos*3(1), 2000., str. 87-109.
127. Barić, Robert, *Operacija Allied Force i ograničenja zračne moći*, *Polemos* 5(1-2), 2002., str. 177-214.
128. Barić, Robert *Transformacija NATO-a i hrvatska obrambena reforma*, *Polemos* 7(1-2), 2004., str. 45-89.
129. Barić, Robert, *Crvena armija između dva svjetska rata*, *Hrvatski vojnik* br. 73/74, 2001., str. 90-98.
130. Barić, Robert, *Kina i NATO*, *Međunarodne studije* 7(3-4), 2007.
131. Berdal, Mats, *Lessons Not Learned: The Use of Force in 'Peace Operations' in the 1990s*, *International Peacekeeping* 7(4), 2000., str. 55-74.
132. Beyerchen, Alan, *From Radio to Radar - Interwar military adaptation to technological change in Germany, the United Kingdom and the United States*. U Murray, Williamson i Miller, Allan R. (urednici), *Military Innovation in the Interwar Period*, Cambridge University Press, Cambridge 1996., str. 265-299.
133. Biddle, Stephen D., *American Grand Strategy After 9/11: An Assessment*, *Strategic Studies Institute*, U.S. Army War College, Carlisle 2005.
134. Bogatyrev, Sergej, Ivan IV. U Perrie, Maureen (urednica), *The Cambridge History of Russia Volume I, From Early Rus' to 1689*, Cambridge University Press 2006., str. 240-263.
135. Bouldin, Matthew, *The Ivanov Doctrine and Military Reform: Reasserting Security Stability in Russia*, *Journal of Slavic Military Studies*, 17(4), 2004., str. 619-641.
136. Boyle, Michael L., *The war on terror in American grand strategy*, *International Affairs* 84(2), 2008., str. 191-209.

137. Bruzdinski, Jason E., *Demystifying Shashoujian: China's "Assassin's Mace" Concept*. Objavljeno u Scobell, Andrew i Lilley, James R (urednici), *Civil-Military Change in China: Elites, Institutes, and Ideas after the 16th Party Congress*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College 2004., str. 309-364.
138. Campbell, Kenneth J., *Once burned, twice cautious: Explaining the Weinberger-Powell doctrine*, *Armed Forces and Society* 24(3), 1998., str. 357-374.
139. Cassidy, Robert M., *Prophets or Praetorians? The Uptonian Paradox and the Powell Corollary*, *Parameters* 33(3), 2003., str. 130-143.
140. Cassidy, Robert M., *Counterinsurgency and Military Culture: State Regulars versus Non-State Irregulars*, *Baltic Security & Defense Review* vol.10, 2008., str. 54.
141. Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, *Manifestations of Terror Through the Ages*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 79-81.
142. Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, *The Invention of Modern Terror*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 95-112.
143. Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, *The "Golden Age" of Terrorism*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 175-196.
144. Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, *Terrorism in Time of War: From War II to the Wars of National Liberation*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 208-217.
145. Chailand, Gérard i Blin, Arnaud, *From 1968 to Radical Islam*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 221-254.
146. *China's Growing Role in UN Peacekeeping*, Crisis Group Asia Report N°166, 17.4.2009.

147. Skupina autora, *China Rising: How the Asian Colossus is Changing our World*, *Foreign Policy* siječanj-veljača, 2005. str. 44-58.

148. Cohen, Eliot A., *The strategy of Innocence? The United States 1920-1945*. U *The Making of Strategy: Rulers, States, and War* (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 428-465.

149. Cohen, Eliot A., *A Revolution in Warfare*, *Foreign Affairs* 75(2), 1996., str. 37-54.

150. Coogan, John W, *Wilsonian diplomacy in war and peace*. U Martel, Gordon (urednik), *American Foreign Relations Reconsidered, 1890-1993*, Routledge, London 1994., str. 71-89.

151. Corum, James S., *A Clash of Military Cultures: German & French Approaches to Technology Between the World Wars*, A Paper for the USAF Academy Symposium, rujan 1994.

152. Croswell, Alexandra., Ostergard, Jr., Robert. and Tubin, Matthew, *From State-Supported Terrorism to the Terrorist-Supported State: Explaining the Effective Operation of Modern International Terrorism*. Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Le Centre Sheraton Hotel, Montreal, Quebec, Canada, Mar 17, 2004.

153. *CSCW and Uppsala Conflict Data Program* (<http://www.prio.no/CSCW/Datasets/Armed-Conflict/>).

154. Davies, Brian, *Muscovy at War and Peace*. U Perrie, Maureen (urednica), *The Cambridge History of Russia Volume I, From Early Rus' to 1689*, Cambridge University Press 2006., str. 486-519.

155. Deane, *Low Intensity Conflict: Contemporary Approaches and Strategic Thinking*, doktorska disertacija, University of Waikato, New Zealand 2006.

156. Devost, Matthew G., Houghton, Brian K. i Pollard, Neal Allen, *Information Terrorism: Political Violence in the Information Age*, *Terrorism and Political Violence* 9(1), 1997., str. 72-83.

157. Diebert, Ronald J. i Stein, Janice Gross, *Hacking Networks of Terror*, *Dialogue IO* 1(1), 2002., str. 1-14.

158. Dinardo, R.L., *Germany's Panzer Arm in WWII*, Stackpole Books, 2006.

159. Dishman, Chris, *Terrorism, Crime, and Transformation*, *Studies in Conflict & Terrorism* 24(1), 2001., str. 43-58.

160. Doughty, Robert A., *The illusion of security: France 1919-1940*. U *The Making of Strategy: Rulers, States, and War* (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 466-497.

161. Eaton, J.G., *The Beauty of Assymetry: An Examination of Context and Practice of the Assymetric and Unconventional Warfare from a Western/Centric Perspective*, *Defence Studies* 2(1), 2002., str. 51-82.

162. Evaluation Division, Air University, *To Analyze the USAF Publications System for Producing Manuals*, stožerna studija od, 13. srpnja 1948, citirana u: Futrell, Robert Frank, *Ideas, Concepts, Doctrine: Basic Thinking in the United States Air Force, 1907-1960*, Air University Press 1989.

163. Farrell, Theo, *Culture and Military Power*, *Review of International Studies* vol.24, 1998., str. 407-416.

164. Feickert, Andrew, *Does Army Need a Full-Spectrum Force or Specialized Units? Background and Issues for Congress*, *Congressional Research Service RL34333*, Washington DC 18.1.2008.

165. Feickert, Andrew, *The Army's Future Combat System (FCS):Background and Issues for Congress*, *Congressional Research Service RL32888*, Washington DC, 3.8.2009.

166. Felgenhauer, Pavel, *A Profound Change in the Russian Military*, *Perspective XIX*(1), travanj 2009. (<http://www.bu.edu/phpbin/news-cms/news/?dept=732&id=53002>).

167. *Foundations of New Zealand Military Doctrine*, Development Branch Headquarters New Zealand Defence Force, Wellington 2004.

168. Franklin, Simon, *Kievan Rus' (1015-1125)*. U Perrie, Maureen (urednica), *The Cambridge History of Russia Volume I, From Early Rus' to 1689*, Cambridge University Press 2006., str. 73-97.

169. Freedman, Lawrence, *The Third World War?*, *Survival* 43(4), 2001., str. 61-68.

170. Friedman, Benjamin H., *The Navy after the Cold War: progress without revolution*. U Sapolski, Harvey M., Friedman, Benjamin H. i Green, Brendan Ritterhouse, *US Military Innovation since the Cold War, Creation without destruction*, Routledge, London 2009., str. 71-99.

171. *Future Combat Systems System Overview*, GOVT-08-8074, 14.4.2008. (https://www.fcs.army.mil/news/pdf/FCS_White_Paper_A_PR08.pdf).

172. *Global Engagement: A Vision for the 21st Century Air Force*, Department of the Air Force, 1995.

173. Godehardt, Nadine, *The Chinese Meaning of Just War and Its Impact on the Foreign Policy of the People's Republic of China*, GIGA Working Papers GIGA WP 88/2008, GIGA German Institute of Global and Area Studies, Leibniz 2008.

174. Godson, Roy i Williams, Phil, *Strengthening cooperation against transnational crime*, *Survival* 40(3), 1998., str. 66-88.

175. Golts, Alexander M. i Puntam, Tonya L., *State Militarism and its Legacies: Why Military Reform Has Failed in Russia*, *International Security* 29(2), 2004., str. 121-158.

176. Gorodetsky, Gabriel, *Grand Delusion, Stalin and the German Invasion of Russia*, Yale University Press, New Haven 1999.

177. Gottemoeller, Rose, *Nuclear Weapons in Current Russian Policy*. U Miller, Steven E i Trenin, Dimitri V. (urednici), *The Russian Military: Power and Policy*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2004., str. 183-216.

178. Guinsburg, Thomas N., *The triumph of isolationism*. U Martel, Gordon (urednik), *American Foreign Relations Reconsidered, 1890-1993*, Routledge, London 1994., str. 90-105.

179. Goulding, Jr, Vincent, *Back to the future with Asymmetric Warfare*, *US Army War College Quarterly Winter 2000-01.*, str. 21-30.

180. Grimmett, Richard F., *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2001-2008*, Congressional Research Service, Washington DC, 4.9.2009.

181. Grissom, Adam, *The Future of Military Innovation Studies*, *The Journal of Strategic Studies* 29(5), 2006., str. 905-934.

182. Guy, Laurent, *Competing Visions for the U.S. Military*, *Orbis* 48(4) 2004., str. 705-718.

183. Guyatt, Nicholas. *Providence and the Invention of the United States, 1607-1876*, Cambridge University Press, Cambridge 2007

184. Hammes, Thomas X., *The evolution of war: The fourth generation*, *Marine Corps Gazette* 78(9), 1994., str. 35-44.

185. Hammond, Grant T., *Paradoxes of War*, *Joint Forces Quarterly*, proljeće 1994., str. 7-16.

186. Hearing, Patrick J., *Early American Views Regarding European Unification*, *Cambridge Review of International Affairs* 19(1), 2006., str. 67-78.

187. Helle, Richard, *The Costs of Muscovite Military Defense and Expansion*. U Lohr, Eric i Poe, Marshall, *The military and society in Russia: 1450-1917*, Brill, Leiden 2002., str. 41-66.

188. Herspring, Dale R., *Vladimir Putin and Military Reform in Russia*, *European Security* 14(1), 2005., str. 137-155.

189. Howard, Russel D., *The Chinese People's Liberation Army: "Short Arms and Slow Legs"*, INSS Occasional Paper 28, USAF Institute for National Security Studies, USAF Academy, Colorado 1999.

190. Howlett, Darryl, *Strategic Culture: Reviewing Recent Literature*, *Strategic Insights* IV(10), 2005.

191. *Indian Army Doctrine*, Headquarters Army Training Command, Shimla 2004.

192. *In larger freedom: towards development, security and human rights for all. Report of the Secretary-General*, A59/2005, *Unuited Nations General Assembly*, New York 21.3.2005.

193. Irwin, Alistair i Mahoney, Mike, *The military response*. U Dingley, James (urednik), *Combating*

Terrorism in Northern Ireland, Routledge, London 2009., str. 198-226.

194. Jepperson, Ronald, Wendt, Alexander i Katzenstein, Peter J., *Norms, identity and culture in national security*. U Katzenstein, Peter J. (urednik), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, New York 1996.

195. Ji, You, *Revolution in Military Affairs: A New Guide for China's Military Modernisation*, Australian Defence Force Journal no.144 , 2000., str. 41-59.

196. Johnson, Donald D i Best, Gary Dean., *The United States in the Pacific, Private Interests and Public Policies, 1784-1899*, Praeger, Westport 1995.

197. *Joint Vision 2010, America's Military Preparing for Tomorrow* (<http://www.dtic.mil/jv2010/jv2010.pdf>).

198. *Joint Vision 2020 America's Military Preparing for Tomorrow* (http://www.fs.fed.us/fire/doctrine/genesis_and_evolution/source_materials/joint_vision_2020.pdf).

199. Juergensmeyer, Mark, *Religious Terror and Global War, Global & International Studies Program Paper 2*, University of California, 2002.

200. Juergensmeyer, Mark, *Terror in the Name of God*, *Current History* 100(649), 2001., str. 357- 361.

201. Kagan, Frederick W., *Russia's Small Wars, 1805-1861*. U Kagan, Frederick W. i Higham, Robin (urednici), *The Military History of Tsarist Russia*, Palgrave Macmillan, New York 2002., str. 123-136.

202. Khan, Saira, *Nuclear weapons and the prolongation of the India–Pakistan rivalry*. U Paul, T.V. (urednik), *The India–Pakistan Conflict, An Enduring Rivalry*, Cambridge University Press, Cambridge 2005., str. 156-177.

203. Kier, Elizabeth, *Culture and military doctrine: Fance between the wars*, *International Security* 19(4), 1995., str. 65-93.

204. Knowles, Gordon James, *Threat Analysis: Organized Crime and Narco-Terrorism in Northern Mexico*, *Military Review* LXXXVIII(1), 2008., str. 73-84.

205. Kurth, James, *The New Maritime Strategy: Confronting Peer Competitors, Rogue States, and*

Transnational Insurgents, *Orbis* 51(4), 2007., str. 585-600.

206. Lake, David A., *Rational Extremism: Understanding Terrorism in the Twenty-first Century*, *Dialogue-IO* 1(1), 2002., str 15-29.

207. Lantis, Jeffrey S., *Strategic Culture and National Security Policy*, *International Studies Review* 4(3), 2003., str. 87-113.

208. Layne, Christopher, *From Preponderance to Offshore Balancing, America's Future Grand Strategy*, *International Security* 22(1), 1997., str. 86-124.

209. Le Donne, John, *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650-183*. U U Lohr, Eric i Poe, Marshall, *The military and society in Russia: 1450-1917*, Brill, Leiden 2002., str. 175-196.

210. Li, Gong, *Chinese Decision-Making and the Thawing of U.S.-China Relations*. U Ross, Robert S., Changbin, Jian (urednici), *Re-examining the Cold War: U.S.-China Diplomacy, 1954-1973*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2001., 321-360.

211. Liaropoulos, Andrew, *The Russian Defense Reform and its Limitations*, *Caucasian Review of International Affairs* 2(1), 2008., str. 42-49.

212. Liddel-Hart, Basil, *Strategy, The indirect approach*. U Mahnken, Thomas G. i Maiolo, Joseph A., *Strategic Studies, A Reader*, Routledge, London 2008., str. 82-85.

213. Lieber, Keir A., *Grasping the Technological Peace: The Offense-Defense Balance and International Security*, *International Security* 25(1), 2000., str. 71-104.

214. Lindt, William S., *Understanding Fourth Generation War*, *Military Review*, rujan-listopad 2004., str. 12-16.

215. Lundestad, Geir, *Empire by Invitation? The United States and Western Europe, 1945-1952*, *Journal of Peace Research* 23(3), 1986., str. 263-277.

216. Lutra, Girsh, *Military Innovation: Hurdles, Bumps and Jumps*, *Strategic Analysis* 27(4), 2003., str. 566-568.

217. Lutterbeck, Derek, *Between Police and Military: The New Security Agenda and the Rise of Gendarmeries*, *Cooperation and Conflict* 39(1), 2004., str. 45-68.

218. Mackinlay, John i Sharov, Evgenii, *Russian peacekeeping operations in Georgia*. U Mackinlay, John i Cross, Peter (urednici), *Regional peacekeepers: The paradox of Russian peacekeeping*, United Nations University Press 2003., str. 63-110.
219. Mandel, Robert, *Dark Logic: Transnational Criminal Tactics and Global Security*, Paper Prepared for Presentation at the Annual National Meeting of the International Studies Association, New York 2009.
220. Månsson, Katarina, *Use of Force and Civilian Protection: Peace Operations in the Congo*, *International Peacekeeping* 12(4), 2005., str. 503-519.
221. Markel, Wade, *Draining the Swamp: The British Strategy of Population Control*, *Parameters* 36(2), 2006., str. 35-48.
222. McNerney, Michael, *Military Innovation During War: Paradox or Paradigm?*, *Defence & Security Analysis* 21(2), 2005., str. 201-212.
223. Metz, Steven, *Learning from Iraq: Counterinsurgency in American Strategy*, *Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle*, 2007.
224. *Military Transformation: A Strategic Approach*, Office of the Transformation, Pentagon, Washington DC 2003.
225. Migaux, Phillipe, *The Roots of Islamic Radicalism*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 255-313.
226. Migaux, Phillipe, *Al Qaida*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 314-348.
227. Moloeznik, Marcos Pablo, *The Military Dimension of the War on Drugs in Mexico and Colombia*, *Crime, Law and Social Change* 40(1), 2003., str. 107-112.
228. Mor, Ben D., *Public Diplomacy in Grand Strategy*, *Foreign Policy Analysis* 2006(2), str. 157-176.
229. Mulvenon, James, *The PLA and Information Warfare*. Objavljeno u Mulverton, James H. i Yang, Richard H. (urednici), *The People's Liberation Army in*

the Information Age, RAND, Santa Monica 1998., str. 175-186.

230. Murray, Williamson i Grimsley, Mark, *Introduction: On strategy*. U *The Making of Strategy: Rulers, States, and War* (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 7-20.

231. Murray, Williamson, *The collapse of empire: British strategy, 1919-1945*. U *The Making of Strategy: Rulers, States, and War* (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 393-427.

232. Murray Williamson, *Thinking About Revolution in Military Affairs*, Joint Forces Quarterly no.16, 1997, str. 69-76.

233. Murray, Williamson, *Comparative Approaches to Innovation*, Joint Forces Quarterly, ljeto 2000., str. 83-90.

234. Nofi, Albert A., *Recent Trends in Thinking about Warfare*, CNA Corporation, Alexandria Virginia 2006.

235. North Atlantic Treaty Organization, *Military Agency for Standardization, NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French)*, AAP-6(T), 1992.

236. Odom, William E., *Soviet Military Doctrine*, Foreign Affairs 67(2), 1989., str. 114-134.

237. O'Rourke, Roland, *Navy Littoral Combat Ship (LCS) Program: Background, Oversight Issues, and Options for Congress*, Congressional Research Service RL33741, Washington DC, 5.6.2009.

238. O'Rourke, Roland, *Navy DDG-51 and DDG-1000 Destroyer Programs: Background and Issues for Congress*, Congressional Research Service RL32109, Washington DC, 17.9.2009.

239. Orr, Michael, *Reform and the Russian Ground Forces, 1992–2002*. U Aldis, Anne C. i McDermonnt, Roger N (urednici), *Russian Military Reform 1992-2002*, Frank Cass Publishing, London 2003., str. 121-138.

240. Ortiz, Román D., *Insurgent Strategies in the Post-Cold War: The Case of the Revolutionary Armed Forces of Colombia*, *Studies in Conflict & Terrorism* 25(2), 2002., str. 127–143.

241. Ostrowski, Donald, *The growth of Muscovy (1462-1535)*. U Perrie, Maureen (urednica), *The Cambridge History of Russia Volume I, From Early Rus' to 1689*, Cambridge University Press 2006., str. 213-239.
242. Pape, Robert A., *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, *American Political Science Review* 97(3), 2003., str. 1-19.
243. Pahlavi, Pierre Cyril, *The 33-Day War: An Example of Psychological Warfare in the Information Age*, *Canadian Army Journal* 10(2), 2007., str. 12-24.
244. Perrie, Maureen, *The Time of Troubles (1603-1613)*. U Perrie, Maureen (urednica), *The Cambridge History of Russia Volume I, From Early Rus' to 1689*, Cambridge University Press 2006., str. 409-431.
245. Pukhin, Russian, *Sedyukov's Plan for Russian Military Reform*, *Moscow Defense Brief* 2(16), 2009. (<http://mdb.cast.ru/mdb/4-2008/item6/article1/>).
246. Ragsdale, Hugh, *Russian foreign policy: 1725-1815*. U Lieven, Dominic (urednik), *The Cambridge History of Russia Volume II, Imperial Russia, 1689-1917*, Cambridge University Press 2006., str. 504-529.
247. Reiter, Dan i Meek, Curtis, *Determinants of Military Strategy, 1903-1994: A Quantitative Empirical Test*, *International Studies Quarterly* 43(2), 1999., str. 363-387.
248. Rekkedal, Nils Marius, *Assymetric Warfare and Terrorism - An Assessment*, *The Norwegian Atlantic Committee, Security Policy Library* 5-2002, Oslo 2002.
249. Roberts, Michael, *The Military Revolution 1560-1660*. Objavljeno u *Essays in Swedish History*, London 1967., str. 195-225.
250. Rosecrance, Richard N. i Stein, Arthur A., *Beyond Realism: The Study of Grand Strategy*. U Rosecrance, Richard N. i Stein, Arthur A. urednici), *The Domestic Bases of Grand Strategy*, *Coronell University Press, Ithaca* 1993., str 3-21.
251. Rumsfeld, Donald, *Transforming the Military*, *Foreign Affairs* 81(3), 2002., str. 20-32.
252. *Russia revises military doctrine to reflect global changes*, *RIA Novosti*, 5.3.2007.
253. Sagramoso, Domitilla, *Russian peacekeeping policies*. U Mackinlay, John i Cross, Peter (urednici),

Regional peacekeepers: The paradox of Russian peacekeeping, United Nations University Press 2003., str. 13- 33.

254. Sanderson, Thomas M., *Transnational Terror and Organized Crime: Blurring the Lines*, SAIS Review XXIV(1), 2004., str. 55-56.

255. Schmidl, Erwin A., *Police in peace operations*, Austrian Ministry of Defence: Bureau for Military Scientific Studies, 1998. (http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/01_ppo_01_ppo.pdf).

256. Serrano, Andres Smith, *CIS peacekeeping in Tajikistan*. U Mackinlay, John i Cross, Peter (urednici), *Regional peacekeepers: The paradox of Russian peacekeeping*, United Nations University Press 2003., str. 155-183.

257. Shelley, Louise I., *Transnational Organised Crime: An Imminent Threat to Nation-State?*, *Journal of International Affairs* 48(2), 1995., str. 463-489.

258. Shimshoni, Jonathan, *Terchnology, Military Advantage and World War I: A Case for Military Entrepreneurship*, *International Security* 15(3), 1991., str. 187-215.

259. Siegel, Michael B., *Military Culture and Transformation*, *Joint Forces Quarterly* 49(2), 2008. str. 103-106.

260. Skypek, Thomas, *Soldier Scholars: Military Education as an Instrument of China's Strategic Power*, *China Brief* 8(4), The Jamestown Foundation 2008.

261. Smith, Michael E. *The accidental strategist: Military power, grand strategy, and the EU's changing global role*, School of International Relations, University of St Andrews, UK, 2007.

262. Soeters, Joseph L., Winslow, Donna J. i Weibull, Alise, *Military Culture*. U Caforio, Giuseppe (urednik), *Handbook of the Sociology of the Military*, Springer, New York 2006., str. 237-254.

263. Spivak, Andrew L.i Pridemore, William Alex, *Conscription and Reform in the Russian Army*, The National Council for Eurasian and East European Research, Washington DC 2006.

264. Steve Metz, Douglas Johnson, *Asymmetry and US Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts* Carlisle, Strategic Studies Institute, 2001.
265. Stašaitis, Arūnas, *Lithuania's Struggle against Soviet Occupation 1944-1953*, *Baltic Defence Review* br. 3, 2000., str. 115-121.
266. Strachan, Hew, *The Lost Meaning of Strategy*, *Survival* 47(3), 2005., str. 33-54.
267. Ternon, Yves, *Russian Terrorism, 1878-1919*. U Chailand, Gérard i Blin, Arnaud (urednici), *The History of Terrorism, From Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, Berkeley 2007., str. 132-174.
268. Till, Geoffrey, *Adopting the aircraft Carrier: The British, American and Japanese case studies*. U Murray, Williamson i Miller, Allan R. (urednici), *Military Innovation in the Interwar Period*, Cambridge University Press, Cambridge 1996., str. 191-226.
269. Trauschweizer, Ingo, *Nuclear Weapons and Limited War: The U.S. Army in the 1950's*, *EUI Working Paper MWP 2009/19*, 2009.
270. Tsfati, Yariv i Weimann, Gabriel, www.terrorist.com: *Terror on the Internet*, *Studies in Conflict & Terrorism* 25(5), 2002., str.317–332.
271. Tucker, David, *What is New about New Terrorism and How Dangerous is It?*, *Terrorism and Political Violence* 13(3), 2001., str. 1-14.
272. Tucker, Jonathan B., *Asymmetric Warfare*, *Forum for Applied Research and Public Policy*, ljeto 1999., str. 32-38.
273. Twomey, Christopher P., *Chinese Doctrines as Strategic Culture: Assessing Their Effects*, *American Political Science Association Annual Meeting*, 2006.
274. Tzu, Sun, *The Art of War*. U Phillips T.R. (urednik), *Roots of Strategy*, Stackpole Books, 1985., str. 13-64.
275. *United Nations Convention Against Transnational Organized Crime*, United Nations, 2000., str.2(http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_eng.pdf)
276. *Urgent Tasks for the Development of the Armed Forces of the Russian Federation*, *Ministarstvo obrane*, Moskva, listopad 2003.

277. Van Tol, Jan M., *Military Innovation and Carrier Aviation - The Relevant History*, Joint Forces Quarterly, ljeto 1997., str. 77-87.

278. Waddell, Ricky Lynn, *The Army and Peacetime Low Intensity Conflict 1961-1993: The Process of Peripheral and Fundamental Military Change*, doktorska disertacija, Colombia University, New York 1994.

279. Waldron, Arthur, *Chinese strategy from the fourteenth to the seventeenth century*. U *The Making of Strategy: Rulers, States, and War* (urednici Murray, Williamson, Knox MacGregor i Bernstein, Alvin), Cambridge University Press, Cambridge 1994., str. 85-114.

280. Walworth, M.W., *Can Enduring Lessons be Drawn from Previous Eras? Discuss with Reference to the Franco-Prussian Campaigns of 1870*, *Defence Studies* 3(1), 2003., str. 124-135.

281. Wang, Vincent Wei-ching i Stamper, Gwendolyn, *Assymetric War? Implications for China's Information Warfare Strategies*, *American Asian Review* XX (4), 2002., str. 167-207.

282. Wang, Vincent Wei-cheng, *Winning the War Without Fighting? Overcoming the Superior with the Inferior? China's Information Warfare Strategies and Implications for Assymetric Conflict in the Taiwan Strait*, Department of the Political Science, University of Richmond, 2002.

283. *War, National Security Policy & Strategy*, Carlisle Barracks, PA: Department of National Security and Strategy, U.S. Army War College, 2004.

284. Waters, Trevor, *Russian peacekeeping in Moldova: Source of stability or neo-imperialist threat?*. U Mackinlay, John i Cross, Peter (urednici), *Regional peacekeepers: The paradox of Russian peacekeeping*, United Nations University Press 2003., str. 132-155.

285. West, Jessica, *The Political Economy of Organised Crime and State Failure: The Nexus of Greed, Need and Grievance*, *Innovations* vol.6, 2006., str. 1-17 (<http://www.ucalgary.ca/innovations/files/innovations/West%20The%20Political%20Economy%20of%20Organized%20Crime%20and%20State%20Failure.pdf>).

286. White, Richard D., *Civilian management of the military, Elihu Root and the 1903 reorganization of the*

army general staff, *Journal of Management History* 4(1), 1998., str. 43-59.

287. Willcoxon, Lester i Millett, Bruce, *The Management of Organisational Culture*, *Australian Journal of Management & Organisational Behaviour* 3(2), 2000. str. 91-99.

288. Weiner, Sanford L., *Evolution in the post-Cold War Air Force, Technology, doctrine, and bureaucratic politics*. U Sapolski, Harvey M., Friedman, Benjamin H. i Green, Brendan Ritterhouse, *US Military Innovation since the Cold War, Creation without destruction*, Routledge, London 2009. str. 100-118.

289. Weinstein, Adam, *Russian Phoenix: The Collective Security Treaty Organization*, *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, zima/proljeće 2007., str. 167-180.

290. Wilson, Clay, *Botnets, Cybercrime, and Cyberterrorism: Vulnerabilities and Policy Issues for Congress*, *Congressional Research Service RL 32114*, Washington DC, 29.1.2008.

291. Winter, Thomas Nelson, *The Strategy that Gave Independence to the U.S.*, *The Classical Bullentin* vol.53, University of Nebraska, Lincoln 1976., str. 1-9.

292. Zeidler Manfred, *The Strange Allies – Red Army and Reichswehr in the Inter-war Period*. U Schlögel, Karl (urednik), *Russian-German Special Relations in the Twentieth Century, A Closed Chapter?*, Berg, New York 2006., str. 99-118.

293. Zhukov, Yuri, *Examining the Authoritarian Model of Counter-insurgency: The Soviet Campaign Against the Ukrainian Insurgent Army*, *Small Wars and Insurgencies* 18(3), 2007., str. 439-466.